

συλλογικότητα και κατοίκηση _ τα μεγάλα οικιστικά συγκροτήματα

Ερευνητική Εργασία _
Συλλογικότητα και κατοίκηση. Τα μεγάλα οικιστικά συγκροτήματα.

Παρασκευή Μπουλάκου _AM1005
Επιβλέπων Καθηγητής _ Δημήτρης Γιαννίσης _ Πάτρα _ Ιούνιος 2013

Οι μεγάλες οικονομικές αλλαγές των τελευταίων ετών, οδήγησαν σε νέες σκέψεις για την κατοικία, που αναθεωρούν και επανεξετάζουν τη σχέση της με το κοινωνικό σύνολο. Είναι αναμφισβήτητο ότι η κατοικία είναι κάτι περισσότερο από στέγη. Συνδέεται απόλυτα με το περιβάλλον της και οι χώροι στους οποίους εκτυλίσσεται η ζωή του ανθρώπου δεν είναι απλοί χώροι αλλά τόποι που έχουν ένα πνεύμα και μία ταυτότητα. Όχι μόνο στον ελλαδικό χώρο, αλλά και στον αναπτυγμένο βορρά, η κατοικία ως πρωταρχικό κοινωνικό αγαθό και η κατοίκηση ως θεμελιώδες γνώρισμα της ανθρώπινης ύπαρξης, παρόλο που σήμερα μπορεί να βιώνονται ως απλές δραστηριότητες ανάμεσα σε άλλες, αλλάζουν μέγεθος, μορφή και χαρακτήρα. Στρέφονται προς τη συλλογική κατοίκηση, με έμφαση στη δημιουργία συλλογικών κοινοτήτων, οι οποίες επιτυγχάνονται από ένα σύνολο ανθρώπων που έχουν ένα κοινό σκοπό: να διαμορφώσουν νέες μορφές οργάνωσης, νέες αρχές και νέους τρόπους ζωής σε κοινότητες που αναπτύσσονται σε δομημένα περιβάλλοντα.

Η συγκεκριμένη εργασία επιχειρεί να εξετάσει μία άλλη διάσταση της κατοικίας μέσα από την κλίμακα της πόλης, με στόχο μέσα από τη μελέτη του συνόλου της πόλης, της πολεοδομίας και της ιστορικής εξέλιξης να εστιάσει σε παραδείγματα συλλογικής κατοίκησης που έχουν υλοποιηθεί. Να εξετάσει σχέσεις της κατοικίας ως μονάδα, με την πόλη και τον πολιτισμό. Με αυτό το στόχο,

εξετάζεται η εξέλιξη της πόλης, της κοινότητας και της κατοικίας μέχρι σήμερα και μελετώνται σύγχρονα παραδείγματα κοινοτήτων που αναπτύσσονται σε δομημένα περιβάλλοντα. Προσπαθούμε να κατανοήσουμε τη σημερινή κατάσταση στον τομέα της συλλογικής κατοίκησης και τα αίτια που οδήγησαν τους ανθρώπους σήμερα μέσα από μια κοινή προσπάθεια να διαμορφώσουν νέες μορφές οργάνωσης, νέες αρχές και νέους τρόπους ζωής.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας, που αποτελεί μία πρώτη ανάγνωση του θέματος, ερχόμαστε σε επαφή με ορισμένες βασικές έννοιες, όπως η πόλη, η κοινότητα και η κατοικία, που είναι πολυδιάστατες και αλληλένδετες. Ο χώρος της πόλης αποτελείται από πολλές προοπτικές και διαστάσεις, οι οποίες συνδυάζονται μεταξύ τους και δίνουν αθροιστικά το συνολικό πολεοδομικό φαινόμενο. Η κοινότητα ορίζεται ως μια ομάδα ανθρώπων με ένα κοινό χαρακτηριστικό ή ενδιαφέρον που ζουν μαζί σε μια ευρύτερη κοινωνία. Η κατοικία αποτελείται από την ενεργειακή της υπόσταση (κατοικώ) και από την υλική μορφή της (οικία) και ως κύτταρο της πόλης αποτελεί δείγμα του πολιτισμού ενός τόπου.

Στη συνέχεια, αναζητούνται οι ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες μέσα από τις οποίες προέκυψε η εξελικτική δημιουργία της πόλης και της κοινότητας μέσα από μια ιστορική αναδρομή από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή. Κατά τη μελέτη της σύγχρονης εποχής παρατηρούμε ότι με την πληθυσμιακή έκρηξη των πόλεων, τη βιομηχανία που γίνεται αστικό φαινόμενο, την τεχνολογία της κυκλοφορίας και της οικοδομής, φτάνουμε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όπου τα πολεοδομικά

προβλήματα μεγαλώνουν και οι πόλεις έχουν αλλάξει εντελώς μορφή, χρώμα και πυκνότητα. Τότε μπορούμε να πούμε πως αρχίζουν οι πρώτες σκέψεις για λύση των πολεοδομικών προβλημάτων που έχουν δημιουργηθεί. Συγκεντρώνουμε κάποια παραδείγματα πρώτων εφαρμογών πολεοδομικής σκέψης στην περίοδο αυτή, κάποια κινήματα για τις πόλεις, τη συλλογική ζωή και την τυποποίηση της κατοικίας, το σχεδιασμό νέων πόλεων, καθώς επίσης και κάποιες θεωρητικές προσεγγίσεις για τη δομή και το σχεδιασμό της πόλης. Παράλληλα, προσεγγίζουμε την εξέλιξη της κατοικίας μέσα από μια ιστορική αναδρομή από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή.

Στο τρίτο κεφάλαιο προσεγγίζουμε έννοιες όπως η κατοίκηση, η συλλογική κατοίκηση και ο τόπος, σε μια προσπάθεια εντοπισμού των χαρακτηριστικών της κοινοτικής κατοίκησης σε ένα δομημένο περιβάλλον. Ομάδες ανθρώπων στη προσπάθεια τους να ξεφύγουν από τα νέα αστικά κέντρα, που δημιουργήθηκαν από την εποχή του μοντέρνου κινήματος δημιούργησαν πειραματικές κοινότητες που βασίζονται σε κάποιες αρχές και θέτουν όρους για το πότε θα μπορεί μια συμβίωση να θεωρείται κοινοτική. Αναφέρονται ορισμένα παραδείγματα τέτοιων κοινοτήτων με τις αρχές που έχουν ακολουθήσει για να διαμορφώσουν νέους τρόπους ζωής, καθώς και νέες μορφές οργάνωσης της κοινότητας, έτσι ώστε να εντοπίσουμε αργότερα τις αρχές αυτές σε επιλεγμένα σύγχρονα παραδείγματα, σε κοινότητες δηλαδή που αναπτύσσονται σε δομημένα περιβάλλοντα.

Είναι προφανές πως η κατοίκηση στην πόλη είναι και θα είναι ένα από τα σημαντικότερα, όχι μόνο αρχιτεκτονικά, αλλά και κοινωνικά ζητήματα. Τι είναι αυτό που χρειάζεται ο κάτοικος της πόλης για να βελτιώσει τις συνθήκες ζωής του; Από τη μια έχουμε μια τάση φυγής από τα αστικά κέντρα και από την άλλη τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και του αστικού τοπίου. Το σημαντικότερο όμως που συνδυάζει τα δύο παραπάνω είναι η μεταφορά ενός παραδοσιακού τρόπου ζωής στα αστικά κέντρα, με τη δημιουργία κοινοτήτων, γειτονιών, όπου η κατοίκηση είναι συλλογική και οι άνθρωποι μέσα από μια κοινή προσπάθεια καταφέρνουν να διαμορφώσουν νέες μορφές οργάνωσης, νέες αρχές και νέους τρόπους ζωής.

ABSTRACT

The big economic changes of recent years, led to new thoughts about the dwelling, revising and reviewing its relationship with the society. It is undeniable that the dwelling is more than a shelter. Absolutely, it is connected with the environment and the places where unfolding man's life is not simple sites but sites that have a culture and an identity. Not only in Greece but also in the developed north, the house as a primary social good and the habitation as a fundamental feature of human existence, although today may be experienced as simple activities among others, changing size, shape and character. They are turning to the collective habitation, with emphasis on the creation of collective communities, which are obtained from a set of people who have a common purpose: to bring new forms of organization, new concepts and new ways of life in communities developed in structured environments.

This research thesis attempts to investigate another aspect of the dwelling through the city scale, aiming to focus on examples of collective habitation that have been implemented, through the study of the whole city, urban planning and historical development. In addition, we investigate the relationships of the dwelling as a unit, with the city and the culture. With this aim, we examine the evolution of the city, the community and the dwelling till today and we study contemporary examples of communities that have been developed in structured environments. Trough this

research thesis, we try to understand the current situation in the field of collective habitation and the causes that led people today, through a joint effort, to bring new forms of organization, new concepts and new ways of life.

Initially, basic concepts are analyzed and identified for the understanding of the topic, such as the city, the community and the dwelling. The area of the city consists of many perspectives and dimensions, which are combined with each other and give a combined total urban phenomenon. The community is a group of people with a common characteristic or interest living together in a wider society. The dwelling consists of its energy status (dwell-live) and its physical form (home) and as the cell of the city is an example of the culture of a place.

Then, we are looking for the historical and social conditions which indicated the evolutionary creation of the city and the community, through a historical overview from antiquity to modern times. In the study of modern times, we observe that with the explosion of the population in cities, the industry becomes an urban phenomenon, the technology of the circulation and construction, we arrive in the early 20th century, where the urban problems grow and cities have completely changed their form, their color and their density. Then, we can say that is the beginning of the first thoughts that tend to solve the urban problems that have been created. We collect some examples of the first implementations of urban thought in this period, some movements for cities, collective life and standardization of the dwelling, the planning of new

cities, as well as some theoretical approaches to the structure and the design of the city. Moreover, we approach the development of housing through a historical overview from antiquity to modern times.

In the third chapter, we approach concepts such as habitation, collective habitation and place in an attempt to identify the characteristics of the community habitation in a structured environment. Groups of people created experimental communities based on some principles and lay down conditions for when they can be considered a living community, in their attempt to escape from the new urban centers that were created since the modern movement. Furthermore, some examples of such communities are analyzed to pursue new ways of life and new forms of community, so that later locate these principles in selected contemporary examples in communities that developed in structured environments.

It is obvious that the dwelling in the city it is and will always be one of the most important, not only architecturally but also social issues. What does the resident of the city need to improve his conditions of life? On the one hand we have to face the escapism from urban centers and on the other to improve the quality of life and urban landscape. But the most important thing that combines these two aspects is the transfer of a traditional lifestyle in urban centers, with the creation of communities, neighborhoods where habitation is collective and the people manage to bring new forms of organization, new principles and new lifestyles through a joint effort.

Το ενδιαφέρον μου για το θέμα της κατοικίας και της κατοίκησης προήλθε ύστερα από την εκτενή ενασχόληση μου με αυτό για τη διεξαγωγή ενός μαθήματος αρχιτεκτονικού σχεδιασμού σε προηγούμενο εξάμηνο στα πλαίσια του τμήματος αυτού.

Συνειδητοποίησα πως κατοικία είναι κάτι περισσότερο από στέγη, συνδέεται απόλυτα με το περιβάλλον της και εκεί που εκτυλίσσεται η ζωή του ανθρώπου δεν είναι απλοί χώροι αλλά τόποι που έχουν ένα πνεύμα και μία ταυτότητα. Έτσι, και η κατοίκηση αποτελεί θεμελιώδες γνώρισμα της ανθρώπινης ύπαρξης, παρόλο που σήμερα βιώνεται ως μια απλή δραστηριότητα ανάμεσα σε άλλες. Το ενδιαφέρον μου στράφηκε και στη συλλογική κατοίκηση, καθώς είδα ότι ο άνθρωπος στράφηκε προς αυτή στην προσπάθειά να εξελίξει την κατοίκηση και να εξελιχθεί.

Στόχος της παρούσας ερευνητικής εργασίας είναι να μεταφερθούν στον αναγνώστη οι παραπάνω προσεγγίσεις, να εξετασθεί μία άλλη διάσταση της κατοικίας μέσα από την κλίμακα της πόλης, να μελετηθεί ποια είναι η σχέση της μονάδας (κατοικίας) με την κοινότητα, η σύνδεσή της με την πόλη και τον πολιτισμό, η εξέλιξη της πόλης, της κοινότητας και της κατοικίας μέχρι σήμερα και να μελετηθούν σύγχρονα παραδείγματα συλλογικής κατοίκησης που έχουν υλοποιηθεί σε δομημένα περιβάλλοντα, με αποτέλεσμα να κατανοήσει τη σημερινή κατάσταση

στον τομέα της συλλογικής κατοίκησης. Με άλλα λόγια, να κατανοήσει τα αίτια που οδήγησαν τους ανθρώπους σήμερα μέσα από μια κοινή προσπάθεια να διαμορφώσουν νέες μορφές οργάνωσης, νέες αρχές και νέους τρόπους ζωής.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, Δημήτρη Γιαννίση, για την πολύτιμη συμβολή και καθοδήγησή του κατά τη διάρκεια της έρευνας, την οικογένειά μου, για την κατανόηση και τη βοήθεια και όσους φίλους βοήθησαν να γίνει πληρέστερη αυτή η ερευνητική εργασία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο – ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΕΣ	
1.1 Προσδιορισμός βασικών εννοιών	
1.1.1 Πόλη	17
1.1.2 Κοινότητα	32
1.1.3 Κατοικία	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο – ΑΝΑΔΡΟΜΗ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑ	
2.1 Η εξελικτική δημιουργία της σημερινής πόλης-κοινότητας μέσα από μια ιστορική αναδρομή	
2.1.1 Αρχαιότητα	43
2.1.2 Κλασσική εποχή	55
2.1.3 Μεσαίωνας	61
2.1.4 Αναγέννηση και προβιομηχανική περίοδος	64
2.1.5 Βιομηχανική επανάσταση	66
2.1.6 Σύγχρονη εποχή	68

2.2 Σκέψεις για λύση των πολεοδομικών προβλημάτων που εμφανίστηκαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

2.2.1 Παραδείγματα πρώτων εφαρμογών πολεοδομικής σκέψης	69
2.2.2 Αναφορά στο κίνημα του φουτουρισμού για τις πόλεις	75
2.2.3 Αναφορά στο κίνημα του κονστρουκτιβισμού και τη συλλογική ζωή – τυποποίηση κατοικίας	78
2.2.4 Σχεδιασμός νέων πόλεων με τις βασικές αρχές της πολεοδομίας του μοντέρνου κινήματος	85
2.2.5 Θεωρητικές προσεγγίσεις για τη δομή και το σχεδιασμό της πόλης	87

2.3 Η εξέλιξη της κατοικίας μέσα από μια ιστορική αναδρομή

2.3.1 Αρχαιότητα, κλασική και ελληνιστική εποχή	91
2.3.2 Μεσαίωνας	97
2.3.3 Αναγέννηση και προβιομηχανική περίοδος	98
2.3.4 Βιομηχανική επανάσταση και κλασικισμός	100
2.3.5 Σύγχρονη εποχή	101

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο – ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΣΕ ΕΝΑ ΔΟΜΗΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ

3.1 Προσδιορισμός εννοιών και προσεγγίσεις πειραματικών κοινοτήτων που βασίζονται σε κάποιες αρχές

- 3.1.1 Κατοίκηση – συλλογική κατοίκηση – τόπος 103
- 3.1.2 Οι πειραματικές κοινότητες και οι αρχές τους 107

3.2 Μελέτη σύγχρονων παραδειγμάτων – κοινοτήτων που αναπτύσσονται σε δομημένα περιβάλλοντα

- 3.2.1 Narkomfin, Moise Ginsburg & Ignaty Milinis, Μόσχα, 1928-1930 114
- 3.2.2 L' Unité d' Habitation, Le Corbusier, Μασσαλία, 1947-1952 120
- 3.2.3 Robin Hood Gardens Housing Complex, Alison & Peter Smithson, Λονδίνο, 1966-1972 133
- 3.2.4 Silodam Apartment Building, MVRDV, Άμστερνταμ, 1995-2003 138

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 143

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 147

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ 153

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η συγκεκριμένη εργασία επιχειρεί να εξετάσει μία άλλη διάσταση της κατοικίας μέσα από την κλίμακα της πόλης, με στόχο μέσα από τη μελέτη του συνόλου της πόλης, της πολεοδομίας και της ιστορικής εξέλιξης να εστιάσει σε παραδείγματα συλλογικής κατοίκησης που έχουν υλοποιηθεί. Να εξετάσει σχέσεις της κατοικίας ως μονάδα, με την πόλη και τον πολιτισμό. Με αυτό το στόχο, εξετάζεται η εξέλιξη της πόλης, της κοινότητας και της κατοικίας μέχρι σήμερα και μελετώνται σύγχρονα παραδείγματα κοινοτήτων που αναπτύσσονται σε δομημένα περιβάλλοντα. Προσπαθούμε να κατανοήσουμε τη σημερινή κατάσταση στον τομέα της συλλογικής κατοίκησης και τα αίτια που οδήγησαν τους ανθρώπους σήμερα μέσα από μια κοινή προσπάθεια να διαμορφώσουν νέες μορφές οργάνωσης, νέες αρχές και νέους τρόπους ζωής.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας, που αποτελεί μία πρώτη ανάγνωση του θέματος, ο αναγνώστης έρχεται σε επαφή με ορισμένες βασικές έννοιες που χρησιμοποιούνται και στα επόμενα κεφάλαια. Οι έννοιες αυτές όπως η πόλη, η κοινότητα και η κατοικία είναι πολυδιάστατες και αλληλένδετες. Ο χώρος της πόλης αποτελείται από πολλές προοπτικές και διαστάσεις, οι οποίες συνδυάζονται μεταξύ τους και δίνουν αθροιστικά το συνολικό πολεοδομικό φαινόμενο. Η κοινότητα είναι μια ομάδα ανθρώπων με ένα κοινό χαρακτηριστικό ή ενδιαφέρον που ζουν μαζί σε

μια ευρύτερη κοινωνία. Η κατοικία αποτελείται από την ενεργειακή της υπόσταση (κατοικώ) και από την υλική μορφή της (οικία) και ως κύτταρο της πόλης αποτελεί δείγμα του πολιτισμού ενός τόπου. Στη συνέχεια, αναζητούνται οι ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες μέσα από τις οποίες προέκυψε η εξελικτική δημιουργία της πόλης και της κοινότητας μέσα από μια ιστορική αναδρομή από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή. Κατά τη μελέτη της σύγχρονης εποχής παρατηρούμε ότι με την πληθυσμιακή έκρηξη των πόλεων, τη βιομηχανία που γίνεται αστικό φαινόμενο, την τεχνολογία της κυκλοφορίας και της οικοδομής, φτάνουμε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όπου τα πολεοδομικά προβλήματα μεγαλώνουν και οι πόλεις έχουν αλλάξει εντελώς μορφή, χρώμα και πυκνότητα. Έτσι, αρχίζουν οι πρώτες σκέψεις για λύση των πολεοδομικών προβλημάτων που έχουν δημιουργηθεί. Οπότε, αναλύουμε κάποια παραδείγματα πρώτων εφαρμογών πολεοδομικής σκέψης στην περίοδο αυτή, κάποια κινήματα για τις πόλεις, τη συλλογική ζωή και την τυποποίηση της κατοικίας, το σχεδιασμό νέων πόλεων, καθώς επίσης και κάποιες θεωρητικές προσεγγίσεις για τη δομή και το σχεδιασμό της πόλης. Παράλληλα, προσεγγίζουμε την εξέλιξη της κατοικίας μέσα από μια ιστορική αναδρομή από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή.

Έπειτα, στο τρίτο κεφάλαιο αναλύονται έννοιες όπως η κατοίκηση, η συλλογική κατοίκηση και ο τόπος σε μια προσπάθεια εντοπισμού των χαρακτηριστικών της κοινοτικής κατοίκησης σε ένα δομημένο περιβάλλον. Στην προσπάθειά του όμως ο άνθρωπος να εξελίξει την κατοίκηση και να ξεφύγει από τα νέα αστικά κέντρα, που δημιουργήθηκαν από την επιρροή του μοντέρνου κινήματος λόγω της πυκνότητας του κόσμου στις πόλεις, εμφανίστηκαν πειραματικές κοινότητες

που βασίζονται σε κάποιες αρχές και θέτουν όρους για το πότε θα μπορεί μια συμβίωση να θεωρείται κοινοτική. Αναφέρονται ορισμένα παραδείγματα τέτοιων κοινοτήτων με τις αρχές που έχουν ακολουθήσει για να διαμορφώσουν νέους τρόπους ζωής, καθώς και νέες μορφές οργάνωσης της κοινότητας, έτσι ώστε να εντοπίσουμε αργότερα τις αρχές αυτές σε επιλεγμένα σύγχρονα παραδείγματα, σε κοινότητες δηλαδή που αναπτύσσονται σε δομημένα περιβάλλοντα.

Στο τελευταίο κεφάλαιο της έρευνας καταλήγουμε ότι είναι προφανές πως η κατοίκηση στην πόλη είναι και θα είναι ένα από τα σημαντικότερα, όχι μόνο αρχιτεκτονικά, αλλά και κοινωνικά ζητήματα. Τι είναι αυτό που χρειάζεται ο κάτοικος της πόλης για να βελτιώσει τις συνθήκες ζωής του; Από τη μια έχουμε μια τάση φυγής από τα αστικά κέντρα και από την άλλη τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και του αστικού τοπίου. Το σημαντικότερο όμως που συνδυάζει τα δύο παραπάνω είναι η μεταφορά ενός παραδοσιακού τρόπου ζωής στα αστικά κέντρα, με τη δημιουργία κοινοτήτων, γειτονιών, όπου η κατοίκηση είναι συλλογική και οι άνθρωποι μέσα από μια κοινή προσπάθεια καταφέρνουν να διαμορφώσουν νέες μορφές οργάνωσης, νέες αρχές και νέους τρόπους ζωής.

1.1 Προσδιορισμός βασικών εννοιών

1.1.1 Πόλη

Ξεκινώντας από τη πόλη, προσεγγίζουμε τον χώρο της πόλης, ο οποίος αποτελείται από πολλές προοπτικές και διαστάσεις, που σε συνδυασμό μεταξύ τους και αθροιστικά συγκροτούν το συνολικό πολεοδομικό φαινόμενο.

Αποτελείται από πέντε βασικές συνιστώσες του χώρου:¹

1. ο φυσικός υποδοχέας της πόλης-φυσικό περιβάλλον
2. ο δομημένος χώρος της πόλης
3. ο αστικός πληθυσμός
4. οι δραστηριότητες στο χώρο της πόλης
5. η πολιτική οικονομία της πόλης

¹ “Πόλη και Πολεοδομία: Βασικές Έννοιες”, Πολυδωρίδης Νίκος, σελ.17

Πιο αναλυτικά:

1.Ο φυσικός υποδοχέας της πόλης-φυσικό περιβάλλον

Η φυσική διάσταση του αστικού χώρου είναι αυτονόητη. Όλες οι ανθρώπινες δραστηριότητες γίνονται σε κάποιο φυσικό χώρο. Έτσι, κάθε πόλη αναπτύσσεται μέσα σε συγκεκριμένο φυσικό περιβάλλον ή αλλιώς φυσικό υποδοχέα, τα χαρακτηριστικά του οποίου είναι πολύ σημαντικά για την ανάπτυξη της πόλης.

Σε ολόκληρη την ιστορική εξέλιξη των πόλεων ο ρόλος του φυσικού υποδοχέα είναι σχεδόν πάντα καθοριστικός, καθώς επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη μορφή τους. Ο φυσικός υποδοχέας της κάθε πόλης βρίσκεται σε αρμονία με τη βασική λειτουργία της.

Το πρώτο μοντέλο που συναντάμε, ιστορικά, είναι η πόλη-οχυρό. Συγκεκριμένα, είναι το πολεοδομικό σύστημα που πρέπει να ελέγχει μια ευρύτερη περιοχή ή να φροντίσει να είναι προστατευμένο από το γύρω μη φιλικό περιβάλλον. Σε αυτή την περίπτωση, η πόλη θα αναπτυχθεί σε μια οχυρωματική τοποθεσία, στο ψηλότερο υψόμετρο, με άνετη επισκόπηση του ευρύτερου χώρου.

Ένα δεύτερο μοντέλο που συναντάμε συχνά ιστορικά, είναι η πόλη-κόμβος. Σε αυτή την περίπτωση, η πόλη αναπτύσσεται είτε στο σταυροδρόμι δύο ή περισσότερων φυσικών αξόνων κυκλοφορίας, είτε στη σύγκλιση δύο ποταμών ή στη ζεύξη στεριάς και θάλασσας ή στο πέρασμα μιας κοιλάδας. Όλα αυτά τα σημεία ήταν φυσικοί τόποι πρόσφοροι για την ανάπτυξη αστικών

συγκεντρώσεων, με αποτέλεσμα πολλές σημερινές πόλεις να εξακολουθούν να αντλούν το δυναμισμό τους από αυτή την ιδιομορφία του φυσικού χώρου τους.

Γενικότερα, τα χαρακτηριστικά του φυσικού υποδοχέα πάντα παίζουν σημαντικό ρόλο στη δυνατότητα μιας πόλης να αναπτυχθεί, όπως η ύπαρξη νερού, ο προσανατολισμός, η ποιότητα εδάφους. Ο φυσικός υποδοχέας επηρεάζει την εσωτερική δομή της πόλης, όπως για παράδειγμα η μορφολογία του εδάφους επηρεάζει την ανάπτυξη και την οργάνωση της οικιστικής δομής της πόλης. Συχνά, αν ο φυσικός χώρος της πόλης χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη λόφων και βουνών τότε αυτά θα επηρεάσουν προς τα πού θα αναπτυχθεί η πόλη, ακολουθώντας συνήθως τις κοιλάδες και το εύκολο επίπεδο έδαφος για τη δόμηση.

Ένα άλλο σημαντικό φυσικό στοιχείο που επηρεάζει τη δομή της πόλης είναι η παραλία. Σχεδόν όλες οι παραλιακές πόλεις αναπτύσσονται γραμμικά, γεγονός το οποίο προκαλείται από την τάση ανάπτυξης πλάι στην παραλία όταν προσφέρεται.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, πως ο ρόλος του φυσικού υποδοχέα της κάθε πόλης είναι καθοριστικός για την ανάπτυξη και τη μορφή της. Επιπλέον, χαρακτηριστικά όπως το υψόμετρο, η μορφολογία του εδάφους, το νερό, ο προσανατολισμός θα δράσουν ως καθοριστικοί παράγοντες στην οργάνωση του πολεοδομικού χώρου.

2.Ο δομημένος χώρος της πόλης

Όλες οι δραστηριότητες της πόλης, εκτός από το φυσικό χώρο που τις περικλείει, λαμβάνουν χώρα μέσα σε κάποια κτίρια ή σε χώρους κατάλληλα διαμορφωμένους. Έτσι, το σύνολο των οικοπέδων, των κτιριακών όγκων, πλατειών, δρόμων, κλπ. αποτελεί τον *κτισμένο(δομημένο) χώρο*, μέσα στον οποίο και γύρω από αυτόν διαδραματίζονται οι διάφορες αστικές λειτουργίες. Αυτός ο χώρος σε κάθε πόλη διαμορφώνεται από ένα πολύπλοκο πλέγμα οικονομικών, κοινωνικών, διοικητικών και τεχνολογικών παραμέτρων.

Η μορφή της πόλης δίνεται από την αποτύπωση του συνόλου των οικοδομών αυτής. Η κτηριοδομική μορφή του χώρου έχει επιπτώσεις στη λειτουργία του αστικού συστήματος, στο συνολικό φυσικό περιβάλλον αλλά και στο ψυχολογικό κόσμο των κατοίκων του. Επιπλέον, το είδος της δόμησης καθώς και η έντασή της είναι χαρακτηριστικά γενικότερων οικονομικών και κοινωνικών δομών.

3.Ο αστικός πληθυσμός

Μια άλλη βασική συνιστώσα της πόλης είναι ο *πληθυσμός* της. Οι κάτοικοι της πόλης, αυτοί που ζουν, εργάζονται, κυκλοφορούν, παράγουν και καταναλώνουν, αυτοί που αναπτύσσουν τις δραστηριότητές τους διαμέσου του αστικού χώρου.

Το κυριότερο χαρακτηριστικό του αστικού πληθυσμού είναι ότι έχει ένα διαφορετικό τρόπο ζωής από τον αγροτικό πληθυσμό. Η μεγαλύτερη διαφορά εντοπίζεται στην τεράστια εξάρτηση που έχει ο κάτοικος της πόλης από τους γύρω του, σε σχέση με τον αγρότη. Οποιαδήποτε ανάγκη του κατοίκου για να ικανοποιηθεί, οποιαδήποτε δραστηριότητα στην πόλη εξαρτάται σε πολύ μεγάλο

βαθμό από δραστηριότητες άλλων, που πρέπει να συντονιστούν με τις δικές του δραστηριότητες στο χρόνο και στο χώρο.

4.Οι δραστηριότητες στο χώρο της πόλης

Στην πόλη συμβαίνουν διάφορες δραστηριότητες, οι οποίες μπορούν να ομαδοποιηθούν σε κατηγορίες όπως κατοικία, εργασία, αναψυχή και επιτελούνται σε κάποιο χώρο. Έτσι, φθάνουμε στον όρο *χρήση γης*. Η χρήση γης, για συγκεκριμένο τμήμα του χώρου της πόλης, είναι το άθροισμα των λειτουργιών που επιτελούνται στο τμήμα αυτό, σε μη παροδική βάση, και που τον χαρακτηρίζουν.

Σημαντικά στοιχεία του παραπάνω ορισμού είναι η μη παροδική βάση και ο χαρακτηρισμός του χώρου. Οποιαδήποτε λειτουργία για να συνδεθεί με ένα χώρο ως χρήση γης θα πρέπει να τον χαρακτηρίζει. Συχνά, εντοπίζουμε και μεικτές χρήσεις γης αλλά πάντα οι δύο ή περισσότερες αυτές χρήσεις που συνυπάρχουν στο χώρο, πρέπει να είναι ικανές να τον χαρακτηρίσουν και να μην είναι τυχαία η παρουσία τους.

Οι αστικές χρήσεις ταξινομούνται σε έξι βασικές κατηγορίες: 1. κατοικία, 2. εμπόριο, 3. υπηρεσίες-γραφεία-διοίκηση, 4. βιομηχανία-βιοτεχνία-συνεργεία, 5. ελεύθεροι χώροι-αναψυχή-αθλητισμός, 6. κυκλοφορία.

Σύμφωνα με το προεδρικό διάταγμα «Περί Χρήσεων Γης» του 1987, οι κατηγορίες των χρήσεων γης, στις περιοχές γενικών πολεοδομικών σχεδίων, είναι οι εξής: 1. Αμιγής κατοικία, 2. Γενική

κατοικία, 3. Πολεοδομικά κέντρα-κεντρικές λειτουργίες πόλης-τοπικό κέντρο συνοικίας-γειτονιάς, 4. Μη οχλούσα βιομηχανία-βιοτεχνία-βιομηχανικό και βιοτεχνικό πάρκο (χαμηλή και μέση όχληση), 5. Οχλούσα βιομηχανία-βιοτεχνία (υψηλή όχληση), 6. Χονδρεμπόριο, 7. Τουρισμός-αναψυχή, 8. Ελεύθεροι χώροι-αστικό πράσινο, 9. Κοινωφελείς εξυπηρετήσεις.

Στον ιστό της πόλης μπορούμε εύκολα να ξεχωρίσουμε με μια πρώτη ματιά την περιοχή του κέντρου. Εκεί είναι εγκατεστημένες οι κεντρικές λειτουργίες, όπως καταστήματα, τράπεζες, διοίκηση, γραφεία, κ.ά. Παρόλα αυτά δεν είναι πάντα εύκολο να εντοπίσουμε τα ακριβή όρια της περιοχής του κέντρου. Σε κάθε πόλη όμως, υπάρχει ένας κεντρικός πυρήνας όπου τα κτίρια χρησιμοποιούνται σε μεγάλη πλειοψηφία για άλλες χρήσεις εκτός από κατοικία.

Μια άλλη χρήση γης, που εντοπίζουμε συνήθως ξεχωριστά από τις κατοικίες, είναι οι βιομηχανικές περιοχές, όπου είτε δεν επιτρέπεται η κατασκευή κατοικιών ή δεν συμφέρει να χρησιμοποιηθεί η γη για κατοικία αφού είναι πιο εκμεταλλεύσιμο να εγκατασταθεί εκεί μια παραγωγική χρήση. Μια τρίτη χρήση γης που μπορεί να διαχωριστεί από τις περιοχές κατοικίας, είναι οι μεγάλες εκτάσεις που προσφέρονται για ειδικές χρήσεις, όπως είναι οι πανεπιστημιούπολεις, τα διοικητικά κέντρα, τα νοσοκομεία, οι χώροι αναψυχής, οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις, μεγάλοι χώροι πρασίνου και άλλα.

Μια άλλη περίπτωση είναι οι αμιγείς περιοχές κατοικίας, οι οποίες έχουν ως αποκλειστική χρήση την κατοικία. Η περίπτωση όμως που συναντάμε πιο συχνά στην πόλη είναι οι μικτές περιοχές κατοικίας, όπου συνυπάρχουν κατοικίες, καταστήματα, σχολεία, γραφεία, βιοτεχνίες, συνεργεία. Έτσι, μια περιοχή κατοικίας περιορισμένης έκτασης μαζί με τις λειτουργίες που την εξυπηρετούν

αποτελεί ένα σχετικά αυτόνομο κοινωνικό σύνολο, τη γειτονιά. Η έννοια της γειτονιάς είχε παραδοσιακά μια πολύ ισχυρή παρουσία στη δομή του αστικού κέντρου. Τα κύρια χαρακτηριστικά της ήταν η μικρή κινητικότητα του πληθυσμού και η σχετική ομοιογένειά του. Με την αύξηση όμως του πληθυσμού και κυρίως με κάποια κοινωνικά και οικονομικά φαινόμενα που παρουσιάστηκαν στα μεγάλα αστικά κέντρα, άλλαξε η έννοια και η λειτουργία της γειτονιάς ως αυτόνομου οικιστικού πυρήνα. Αυτά τα χωροθετικά φαινόμενα συνδέονται άμεσα με την αλλοτρίωση του σύγχρονου ανθρώπου στις κοινωνικές και οικονομικές του σχέσεις. Σήμερα, η γειτονιά σαν ενότητα στο χώρο έχει πολύ λιγότερη σημασία και υπόσταση. Οι νέες περιοχές είναι περισσότερο απρόσωπες σε σχέση με τις πιο παλιές που διατηρούν ακόμη κάποιες παραδοσιακές δομές και λειτουργίες.

Εκτός από τη διάσταση της χρήσης γης, μια άλλη σημαντική δραστηριότητα στον αστικό χώρο, είναι η διάσταση της ροής ανάμεσα σε χώρους, της κίνησης του ανθρώπου μέσα στον αστικό χώρο, οι κυκλοφορίες και οι επικοινωνίες μέσα στο χώρο.

Το σύστημα ανταλλαγών και επικοινωνιών, λοιπόν, αποτελεί βασικό συστατικό του χώρου και είναι ο αναγκαίος συνδετικός ιστός ανάμεσα στα άλλα συστατικά του αστικού χώρου: τις λειτουργίες, τα κτίρια, τον πληθυσμό.

Επιπλέον, στην ευρύτερη έννοια του συστήματος ανταλλαγών και επικοινωνιών στην πόλη μπορούμε να συμπεριλάβουμε τη διακίνηση ανθρώπων, εμπορευμάτων, πληροφοριών, τη διανομή ενέργειας και νερού και την υπόλοιπη υποδομή της πόλης. Συγκεκριμένα, μπορούμε να διακρίνουμε: 1.το οδικό δίκτυο και όλους τους σχετικούς με αυτό χώρους και λειτουργίες (δρόμοι,

σταθμεύσεις, πεζοδρόμια, πεζόδρομοι), 2.το σιδηροδρομικό δίκτυο, 3.τα μέσα μεταφοράς (ιδιωτικό αυτοκίνητο, δημόσια μέσα μεταφοράς, φορτηγά και άλλα οχήματα ειδικής χρήσεως), 4.τα τηλεφωνικά δίκτυα, δίκτυα ενέργειας, ύδρευσης, αποχέτευσης.

Το σύστημα των λειτουργιών ανταλλαγής, επικοινωνίας, μεταφοράς μαζί με τα αντίστοιχα οχήματα και τους ειδικούς χώρους που χρησιμοποιεί, αποτελεί τον συνδετήριο ιστό της πόλης που συνδέει μεταξύ τους τα κτίρια, επιτρέπει στους κατοίκους της πόλης να μεταβούν από το ένα σημείο στο άλλο, να επικοινωνήσουν, να λειτουργήσουν ως μέλη του ευρύτερου κοινωνικού και οικονομικού συστήματος.

Καταλήγουμε στο γεγονός ότι όπως μια πόλη χωρίς πληθυσμό και κτίρια είναι κενή, έτσι και χωρίς το συστατικό στοιχείο της επικοινωνίας είναι στάσιμη. Η επικοινωνία είναι αυτή που προσφέρει το δυναμικό χαρακτήρα της πόλης που κινείται και δρα σε μια διαρκώς εξελισσόμενη και ρευστή κατάσταση όπως κάθε ζωντανός οργανισμός.

Η πιο σημαντική ροή στο χώρο της πόλης είναι η κυκλοφορία, δηλαδή το σύστημα μετακίνησης ανθρώπων και φορτίων από ένα σημείο του χώρου σε άλλο. Συνήθως, η κυκλοφορία στον αστικό χώρο αναφέρεται σαν το κυκλοφοριακό πρόβλημα, το οποίο αποτελεί το μεγαλύτερο θέμα για τον πολεοδομικό σχεδιασμό. Η δομή της κυκλοφορίας στην πόλη βρίσκεται σε άμεση αμφίδρομη εξάρτηση από την υπόλοιπη κατανομή των χρήσεων γης. Ακόμα και για την επιλογή της κατοικίας η εξυπηρέτηση από δημόσιες συγκοινωνίες ή ο θόρυβος και η ρύπανση από την κυκλοφορία παίζουν σημαντικό ρόλο. Δεν μπορεί να παραληφθεί και το γεγονός της δυναμικής αλλαγής στον

πολεοδομικό ιστό που παρατηρείται όταν δημιουργηθούν καινούριοι δρόμοι ή εφαρμοστούν νέες γραμμές δημόσιων συγκοινωνιών.

5.Η πολιτική οικονομία του χώρου

Η τελευταία συνιστώσα του αστικού χώρου, που συνδέει τις άλλες τέσσερις (ο φυσικός υποδοχέας της πόλης-φυσικό περιβάλλον, ο δομημένος χώρος της πόλης, ο αστικός πληθυσμός, οι δραστηριότητες στο χώρο της πόλης) σε ένα συνθετικό σύνολο, είναι η *πολιτική οικονομία* του.

Η κοινωνική διάσταση του χώρου αναφέρεται στο σύνολο των σχέσεων του ανθρώπου με το χώρο και μέσα στο χώρο. Η οικονομική διάσταση του χώρου αναφέρεται στη χρήση του χώρου και τη θέση του στη διαδικασία παραγωγής. Ο χώρος ως ιδιοκτησία, ως αξία χρήσης και ανταλλαγής, ως μέσο ή αντικείμενο παραγωγής, ανήκει στην οικονομική διάσταση του χώρου και ο πληθυσμός εκφράζει το οργανωμένο κοινωνικο-οικονομικό σύστημα που δρα μέσα στο χώρο.

Σε αυτό το σημείο θα εξετάσουμε την ταξινόμηση των πόλεων σε κατηγορίες, έτσι ώστε να κατανοήσουμε καλύτερα το αντικείμενο του πολεοδομικού σχεδιασμού που είναι η πόλη.

Τα *κριτήρια ταξινόμησης των πόλεων* είναι τα εξής: 1.το περιγραφικό, 2.το πληθυσμιακό, 3.το διοικητικό, 4.το λειτουργικό και 5.το μορφολογικό κριτήριο.²

² “Πόλη και Πολεοδομία: Βασικές Έννοιες”, Πολυδωρίδης Νίκος, σελ.28

1.Η περιγραφική ταξινόμηση

Με αυτό του είδους την ταξινόμηση κατατάσσουμε τις πόλεις σε κατηγορίες σύμφωνα με τον χαρακτήρα τους ή τον ρόλο τους. Ένα περιγραφικό σχήμα ταξινόμησης πόλεων πρότεινε γάλλος γεωγράφος γύρω στα 1920, το οποίο διακρίνει έξι κριτήρια-χαρακτηριστικά με βάση τα οποία δημιουργεί ένα σχήμα ταξινόμησης.

Κριτήριο 1	Διοίκηση	Πρωτεύουσες/Επαρχιακά διοικητικά κέντρα
Κριτήριο 2	Άμυνα	Πόλεις-οχυρά/Πόλεις-φρουρές/Ναυτικές βάσεις
Κριτήριο 3	Πολιτισμός	Πανεπιστημιούπολεις/Κέντρα τέχνης/Θρησκευτικά κέντρα
Κριτήριο 4	Παραγωγή	Βιομηχανικές πόλεις/Πόλεις-ορυχεία/Πόλεις παραγωγής ενέργειας
Κριτήριο 5	Μεταφορές	Πόλεις-συλλέκτες/Πόλεις-διανομείς/Πόλεις-καταναλωτές
Κριτήριο 6	Αναψυχή	Κέντρα αναψυχής/Κέντρα υγείας

Πίνακας 1: Περιγραφική ταξινόμηση

Στη σύγχρονη εποχή, με την επέκταση των πόλεων κάποια αστικά κέντρα αναπτύσσονται με ραγδαίους ρυθμούς, οπότε υιοθετούν περισσότερους από ένα ρόλους, ενώ άλλα αστικά κέντρα μένουν στάσιμα, διατηρώντας τον εξειδικευμένο ρόλο που είχαν παραδοσιακά.

2.Η πληθυσμιακή ταξινόμηση

Η πληθυσμιακή ταξινόμηση αναφέρεται στο σύνολο του πληθυσμού ενός οικισμού και χρησιμοποιείται από τις στατιστικές υπηρεσίες στην καταγραφή του πληθυσμού μιας χώρας. Η εθνική στατιστική υπηρεσία της Ελλάδας (ΕΣΥΕ) διαχωρίζει τον πληθυσμό στις εξής κατηγορίες: πραγματικός πληθυσμός, αστικός πληθυσμός, ημιαστικός πληθυσμός, αγροτικός πληθυσμός.

Τα πρώτα έξι επίπεδα της κλίμακας σχετίζονται με τμήματα της πόλης. Ενώ οι κατηγορίες επτά έως έντεκα είναι αυτές που συναντάμε συνήθως από την επαρχιακή πόλη μέχρι δέκα περίπου πολεοδομικές συσσωρεύσεις που παρουσιάζονται σε όλο τον κόσμο. Οι τέσσερις τελευταίες κατηγορίες αναφέρονται στο μέλλον. Κατά τον Δοξιάδη με την συνεχή αύξηση του πληθυσμού όλα τα μεγάλα αστικά κέντρα μιας περιοχής θα αρχίσουν να λειτουργούν σαν σύνολο μέχρι να ενοποιηθούν όλα τα αστικά κέντρα μιας ολόκληρης ηπείρου.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ταξινόμησης πόλεων ανάλογα με το μέγεθός τους έχει προταθεί από τον πολεοδόμο Κ. Δοξιάδη και φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

Οικιστική μονάδα	Μέγεθος(κάτοικοι)	
1.άνθρωπος	1	Κλίμακες κάτω από την πόλη
2.δωμάτιο	2	
3.νοικοκυριό	4	
4.ομάδα νοικοκυριών	40	
5.μικρή γειτονιά	250	
6.γειτονιά	1.500	
7.μικρή πόλη	7.000	Κλίμακες πόλης
8.πόλη	50.000	
9.μεγάλη πόλη	300.000	
10.μητρόπολη	2.000.000	
11.πολεοδομική συσσώρευση	14.000.000	
12.μεγαλόπολη	100.000.000	Κλίμακες πέρα από την πόλη
13.αστικοποιημένη περιφέρεια	700.000.000	
14.αστικοποιημένη ήπειρος	5.000.000.000	
15.οικουμενόπολη	30.000.000.000	

Πίνακας 2: Οικιστική κλίμακα Δοξιάδη

3.Η διοικητική ταξινόμηση

Η διοικητική ταξινόμηση αναφέρεται στη διοικητική υπόσταση που έχει ο οικισμός. Σήμερα, στην Ελλάδα η εθνική στατιστική υπηρεσία (ΕΣΥΕ) θεωρεί ως πόλεις τις πρωτεύουσες των νομών ανεξάρτητα από το πληθυσμιακό τους μέγεθος.

4.Η λειτουργική ταξινόμηση

Η λειτουργική ταξινόμηση αναφέρεται στις λειτουργίες που πρέπει να επιτελεί ο οικισμός για να χαρακτηριστεί ως πόλη. Με τον όρο λειτουργίες εννοούμε τις εξυπηρετήσεις που προσφέρει ο οικισμός στους κατοίκους του. Αυτές οι λειτουργίες μπορεί να είναι εμπορικές, κοινωνικές ή διοικητικές, κλπ. Επίσης, είναι προφανές ότι το λειτουργικό και το πληθυσμιακό κριτήριο έχουν μια αμφίδρομη σχέση. Έτσι, ο λειτουργική ταξινόμηση βασίζεται στο λειτουργικό κριτήριο ορισμού της πόλης. Μια κατηγοριοποίηση αυτού του είδους είναι η ακόλουθη:

Αστικό κέντρο *πρώτου βαθμού* θεωρείται η πρωτογενής μονάδα οικισμού, με λειτουργίες και δραστηριότητες που εξυπηρετούν αποκλειστικά τον πληθυσμό του ίδιου.

Η πόλη *δεύτερου βαθμού* συγκεντρώνει δραστηριότητες τοπικής κλίμακας για το αστικό κέντρο και τους γύρω αγροτικούς οικισμούς.

Η πόλη *τρίτου βαθμού* αποτελεί το κέντρο των υπηρεσιών και δραστηριοτήτων σε επίπεδο βασικής διοικητικής μονάδας του χώρου, όπως είναι για την Ελλάδα η πρωτεύουσα νομού.

Η πόλη *τετάρτου βαθμού* αποτελεί το περιφερειακό κέντρο και έχει το ρόλο της σχετικής πρωτεύουσας στην περιφέρειά της, όπως είναι η Θεσσαλονίκη για την Βόρειο Ελλάδα.

Η πόλη *πέμπτου βαθμού* συγκεντρώνει τις περισσότερες λειτουργίες εξυπηρετώντας το σύνολο της χώρας, όπως είναι συνήθως η πρωτεύουσα μιας χώρας.

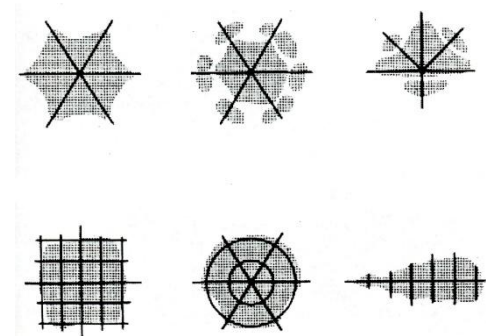
5. Η μορφολογική ταξινόμηση

Ο τελευταίος τρόπος ταξινόμησης πόλεων σχετίζεται με τη φυσική μορφή τους, με την απεικόνιση δηλαδή του κτισμένου χώρου της πόλης, τη μορφολογία των δρόμων, κλπ. Συνήθως, η μορφολογία της πόλης εμφανίζει χαρακτηριστικά πολλών κατηγοριών λόγω της ιστορικής της εξέλιξης. Με το μορφολογικό σχήμα της πόλης μπορούμε να διακρίνουμε *ομοιογενείς* και *ανομοιογενείς πόλεις*. Η διάκριση αυτή συνδέεται με την ιστορική εξέλιξη της πόλης αλλά και με τον κοινωνικοοικονομικό χαρακτήρα της. Επίσης, μια δεύτερη διάκριση γίνεται ανάμεσα στις *σχεδιασμένες* και τις *οργανικές πόλεις*. Η σχεδιασμένη πόλη έχει κτιστεί βάσει σχεδίου σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο ως σύνολο και είναι λίγα τα παραδείγματα ιστορικά στα οποία συναντάμε σχεδιασμένες πόλεις. Οι περισσότερες πόλεις είναι οργανικές, αναπτύσσονται δηλαδή σταδιακά σε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα.

Ένα σχήμα ταξινόμησης των πόλεων, με βάση τα μορφολογικά στοιχεία τους φαίνεται παρακάτω:

Ομοιογενείς	Ανομοιογενείς
Σχεδιασμένες: ορθογώνιες (γραμμικές/παράλληλες ζώνες/σχάρας-grid), (αστεροειδείς/κυκλοτερείς) ακτινωτές	Αναμορφωμένες-αναπλασμένες
Οργανικές: επικεντρικές, ακτινωτές, ακατάστατες	Πολυκεντρικές
	Πολλαπλές πόλεις
	Κεντρομόλες: ομόκεντρων κύκλων, ακτινωτές

Πίνακας 3: Μορφολογική ταξινόμηση πόλεων

Εικόνα 1: Μορφολογικά στοιχεία πόλεων

1.1.2 Κοινότητα

Όπως αναφέραμε ήδη, οι μεγάλες οικονομικές αλλαγές των τελευταίων ετών, οδήγησαν σε νέες σκέψεις για την κατοίκηση, που αναθεωρούν και επανεξετάζουν τη σχέση της με το κοινωνικό σύνολο. Τολμούμε να πούμε πως επικρατεί μια γενική στροφή προς τη συλλογική κατοίκηση, με έμφαση στη δημιουργία συλλογικών κοινοτήτων. Έτσι, στη συνέχεια θα αναλύσουμε τη βασική έννοια της κοινότητας, για να προσεγγίσουμε αυτό το φαινόμενο.

Ετυμολογία <αρχ. κοινότης < κοινός. Η σημασία της λέξης “κοινότητα” είναι η ένωση προσώπων που τα συνδέουν κοινά στοιχεία (π.χ. καταγωγή, γλώσσα, χρώμα, ιδέες κ.ά.)³

Η κοινότητα έχει πολλές ερμηνείες. Δεν είναι μια τυχαία συσσώρευση τμημάτων συνδεδεμένα μεταξύ τους με δρόμους και οδούς. Ούτε είναι το ομοιογενές πλεόνασμα χρήσεων που περιέχουν εμπορικά κέντρα, κτίρια γραφείων, κατοικιών, και ανοιχτούς χώρους που εντοπίζονται πολύ συχνά σε πολλές αμερικανικές μητροπολιτικές περιοχές. Η κοινότητα δεν θα πρέπει επίσης να θεωρηθεί ως μια συμμαχία κάποιων ειδικών ομάδων συμφερόντων που ζητούν την προσοχή και την

³ “Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας”, Μπαμπινιώτης Γ.

αντιμετώπιση των απαιτητικών ανησυχιών τους. Η διαίρεση αυτής της έννοιας είναι το αντίθετο της έννοιας της κοινότητας.⁴

Σύμφωνα με το βιβλίο *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary, tenth edition*, κοινότητα είναι “ένα σύνολο ανθρώπων που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους σε μια κοινή θέση” ή “μια ομάδα ανθρώπων με ένα κοινό χαρακτηριστικό ή ενδιαφέρον που ζουν μαζί σε μια ευρύτερη κοινωνία”.⁵ Επιπλέον, αυτό μπορεί να σημαίνει την περιοχή στην οποία ζει ένας πληθυσμός και μπορεί να έχει έναν τρόπο ζωής, όπως μια αγροτική κοινότητα ή κοινότητα αλιείας, χάλυβα, κολέγιο ή πανεπιστήμιο της πόλης. Μια κοινότητα μπορεί να είναι γνωστή για ορισμένα ειδικά χαρακτηριστικά, όπως την καινοτομία, την εφευρετικότητα, την αποφασιστικότητα ή τις παραδοσιακές αξίες και την ηθική. Ο όρος κοινότητα χαρακτηρίζεται και από την αλληλεξάρτησή της, μερικές φορές από ανάγκη, όπως κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας, όταν άποικοι στο νέο κόσμο ενώθηκαν για αμοιβαία προστασία και κοινωνική υποστήριξη.

Στο βιβλίο *City Lights: An Introduction to Urban Studies, E. Barbara Philips and Richard T. Legates*, οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η κοινότητα δεν έχει κάποια συγκεκριμένη έννοια, αλλά συνήθως αναφέρεται είτε σε μια ομάδα που μοιράζεται ένα φυσικό χώρο, είτε μια ομάδα που μοιράζεται ένα

⁴ “Community by design-new urbanism for suburbs and small communities”, Kenneth B. Hall, Gerald A. Porterfield, Part 1: Parts of the puzzle, σελ. 8

⁵ “Merriam-Webster's Collegiate Dictionary”, tenth edition / “Community by design-new urbanism for suburbs and small communities”, Kenneth B. Hall, Gerald A. Porterfield, Part 1: Parts of the puzzle, σελ. 8

κοινό χαρακτηριστικό ή μια ομάδα με κοινή ταυτότητα και κοινό πολιτισμό και χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό κοινωνικής συνοχής.⁶

Η κοινότητα ως έννοια μπορεί να ερμηνευθεί ως μια αίσθηση του να ανήκεις κάπου, ένας τρόπος ζωής και μια ποικιλομορφία με έναν κοινό σκοπό.

Αυτοί που σχεδιάζουν μία κοινότητα πρέπει να καθορίσουν και να ερμηνεύσουν την κληρονομιά τους και να την εφαρμόσουν στη δημιουργία και την αναδημιουργία των κοινοτήτων του σήμερα. Στο βιβλίο του *George Tobey, A History of Landscape Architecture: The Relationship of People to Environment*, αναφέρει ότι πρέπει να ορίσουμε στόχους που καθοδηγούν τις προσπάθειες του σχεδιασμού μας. Προτείνει ότι οι αξίες, οι συνήθειες και οι στόχοι των πολιτών της κοινότητας πρέπει να διευθετηθούν, εάν η κοινότητα θέλει να επιτύχει το σκοπό της. Από φυσική άποψη, προτείνει ότι οι πετυχημένες κοινότητες θα πρέπει να παρέχουν επαρκώς τα μέσα για τη μετακίνηση των εμπορευμάτων, των ανθρώπων και των πληροφοριών, ενώ επιτρέπουν τη μέγιστη ελευθερία επιλογής των κατοίκων τους, μεριμνώντας παράλληλα για την υγεία, την ασφάλεια τους και την άνεση τους. Δηλώνει, επίσης, ότι οι επιτυχημένες κοινότητες μπορούν να προσαρμόζονται στις μελλοντικές τροποποιήσεις επειδή η εικόνα τους διατηρείται ως ένα ενιαίο σύνολο. Επίσης, μπορούν να προστεθούν και άλλοι στόχοι που είναι προσαρμοσμένοι στις ειδικές συνθήκες μιας κοινότητας. Ο κατάλογος είναι ευέλικτος και μπορεί να αλλάξει, αλλά το τελικό αποτέλεσμα θα είναι

⁶ “City Lights: An Introduction to Urban Studies”, E. Barbara Philips and Richard T. Legates / “Community by design- new urbanism for suburbs and small communities”, Kenneth B. Hall, Gerald A. Porterfield, Part 1: Parts of the puzzle, σελ. 8

το ίδιο: μια μεθοδολογία με εφαρμόσιμες παραμέτρους που προσεγγίζουν την υγιή ανάπτυξη των κοινοτήτων.⁷

Παρόλα αυτά, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε την έννοια του τόπου, μιας και συνδέεται άμεσα με το θέμα της κατοίκησης, συλλογικής ή όχι. Ο τόπος, γεωγραφικός, πολιτισμικός και συμβολικός, είναι μια ενότητα, μέσα στην οποία εξελίσσεται ένας συγκεκριμένος τύπος ζωής, διαμορφωμένος από αρχαιότερα εθιμικά πρότυπα, θρησκευτικές πρακτικές και την αναμφίβολη ικανότητα του ανθρώπου να αλληλεπιδρά με τη φύση, να την προσαρμόζει ή να προσαρμόζεται, παράγοντας μια ιστορική, πολιτισμική και οικολογική συνέχεια στο πέρασμα του χρόνου. Οι κοινότητες ως συγκεντρώσεις ανθρώπων εμφανίστηκαν σε όλη τη γη, ως σύνολα παραγωγής πολιτισμού ή φορείς επιβίωσης των ατόμων που τις απάρτιζαν από τα πανάρχαια χρόνια. Οι οικογένειες, προϊστορικές ομαδοποιήσεις νομαδικής φύσης, έγιναν στο πέρασμα του χρόνου δομικές μονάδες μικρών ή μεγάλων κοινοτήτων.

Οι κοινότητες χωρίζονται σε: γεωγραφικές κοινότητες που αποτελούν ομάδες ανθρώπων ανάλογα με την εδαφική περιφέρεια που ανήκουν, πολιτισμικές κοινότητες που αποτελούνται από

⁷ "A History of Landscape Architecture: The Relationship of People to Environment", George Tobey / "Community by design-new urbanism for suburbs and small communities", Kenneth B. Hall, Gerald A. Porterfield, Part 1: Parts of the puzzle, σελ. 10

ανθρώπους με ίδια πολιτισμική κληρονομιά και εθνικές κοινότητες που αποτελούν ομάδες από κοινά έθνη.

Οι συσσωματώσεις των ανθρώπων σε οικισμούς, χωριά και πόλεις θεωρείται πως εξυπηρετούν αρχικά τη θεμελιώδη ανάγκη προστασίας από τους φυσικούς καταναγκασμούς. Για παράδειγμα οι περιορισμοί που θέτει το φυσικό περιβάλλον ονομάζονται φυσικοί καταναγκασμοί. Είναι δυνατόν να ελεγχθούν σταδιακά από τον άνθρωπο με την επέμβαση του πολιτισμού, δηλαδή της εργασίας του και του επιπέδου της τεχνολογίας που έχει αναπτύξει. Η επέμβαση του ανθρώπου δημιουργεί μια διαλεκτική σχέση με τη φύση που γεννά μια συνεχή αλληλεπίδραση. Αυτή διαμορφώνει ουσιαστικά μια οικολογική σχέση που μετατρέπει το φυσικό περιβάλλον σε πολιτισμικό. Παράλληλα με την εργασία θα γεννηθούν στο χώρο παραγωγικές σχέσεις άρα και κοινωνικές.

Η σχέση μεταξύ ανθρώπου και υλικού αντικειμένου (παραγωγική) θα μετατραπεί σε σχέση ανθρώπου με άνθρωπο (κοινωνική σχέση). Η κοινοτική αλληλεγγύη κατά τις αγροτικές εργασίες είναι μια μορφή λειτουργίας του κοινοτικού συστήματος, στο πλαίσιο του οποίου λειτουργούσε η αλληλεγγύη της τοπικής αγροτικής μικροκοινωνίας. Στον παραδοσιακό άνθρωπο, όπου το λογικό και το άλογο συνδυάζονται και αλληλοσυμπληρώνονται, δεν είναι μόνο η ορθολογική αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος που θα επιφέρει την ευημερία αλλά και η επίκληση του μεταφυσικού του μαγικοθρησκευτικού στοιχείου.

Η οριοθέτηση του χώρου γίνεται με τελετουργίες συνυφασμένες με συγκεκριμένες μαγικοθρησκευτικές αντιλήψεις για τον κόσμο και τη φύση. Έτσι το χωριό φυτεύεται (τελετουργία

ριζώματος). Στο έθιμο αυτό προστίθεται και ένα δεύτερο στοιχείο: εκτός από το περιμετρικό όργωμα, που παραπέμπει στο σύμβολο του κύκλου, γίνεται και θυσία ζώων. Ο οικισμός τελικά μικρός ή μεγάλος είναι ένας πολυσύνθετος οργανισμός που συναιρεί τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και πολιτικές λειτουργίες της ανθρώπινης ομάδας που συγκεντρώνεται σε αυτόν και δεν μπορούμε να καθορίσουμε το πρωταρχικό και το δευτερεύον, αυτό που προηγείται στην οργάνωσή του και αυτό που έπεται, ακριβώς λόγω των στενών διαπλοκών που τον χαρακτηρίζουν.

Ο πολιτισμικός χώρος, ως η μόνη διαρκής και καθολικά υπαρκτή βάση της κοινωνικής οργάνωσης και του τρόπου ζωής ενός συνόλου ανθρώπων, είναι ο χώρος στον οποίο συναιρούνται όλες οι δραστηριότητες των ανθρώπων του συγκεκριμένου χώρου. Στις παραδοσιακές κοινωνίες οι πολιτισμικές εκφάνσεις της (culture) διέπουν το σύνολο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και χαρακτηρίζονται από αξιολογική ουδετερότητα σε αντιδιαστολή προς τις πολιτιστικές εκφάνσεις (civilization) λαών που βρίσκονται σε ακμή και που αξιολογούνται ως ξεχωριστές κατακτήσεις του πολιτισμού, ιεραρχικά ανώτερες σε σύγκριση με τις πολιτιστικές εκφάνσεις άλλων λαών ή με προηγούμενες ιστορικές περιόδους του ίδιου λαού. Η παραδοσιακή φορεσιά, το παραδοσιακό τραγούδι ή ο χορός ανήκουν στις πολιτισμικές εκφάνσεις, χαρακτηρίζουν κάθε τοπική παραδοσιακή κοινωνία και δεν μπορούν αν αξιολογηθούν ως ανώτερες ή κατώτερες ανάλογα με κάθε τοπική κοινωνία. Κάθε κοινωνία έχει τις δικές της πολιτισμικές εκφάνσεις, οι οποίες προκύπτουν από το σύνολο της κοινότητας.

1.1.3 Κατοικία

Η κατοικία αποτελείται από την *ενεργειακή της υπόσταση (κατοικώ)* και από την *υλική μορφή της (οικία)*. Παρόλα αυτά, δεν μπορεί να εξεταστεί χωριστά από την οικογενειακή και την κοινωνική ζωή, την ανθρώπινη ψυχολογία και το κλίμα. Όλα αυτά ενωμένα δίνουν στην κατοικία την πραγματική της υπόσταση. Επιπλέον, η κατοικία ως κύτταρο της πόλης αποτελεί δείγμα του πολιτισμού ενός τόπου.

Σύμφωνα με τον Λ. Δημητρέλη, στο βιβλίο του *“Ιστορική εξέλιξη της κατοικίας”*, η επιστήμη που εξετάζει την κατοικία από αρχιτεκτονική και κοινωνιολογική μαζί άποψη ονομάζεται *κατοικολογία*.⁸ Με αυτό τον όρο, συγκεκριμένα, εννοεί την επιστήμη που ασχολείται με την ιστορία, την εξέλιξη, τη διαμόρφωση, τη διαρρύθμιση, το στυλ της κατοικίας, τους νόμους που καθορίζουν την ενεργειακή της υπόσταση καθώς και την υπάρχουσα σχέση μεταξύ των παραπάνω στοιχείων και της ατομικής και ομαδικής ψυχολογίας, της ηθικής, της αισθητικής και της κοινωνιολογίας.

Γεγονός είναι ότι η επιρροή του περιβάλλοντος στα ανθρώπινα έργα είναι μεγάλη. Αυτή η επίδραση μπορεί να είναι είτε άμεση είτε έμμεση. Άμεση γιατί μπορεί να την αντιμετωπίζουμε συνειδητά, έμμεση γιατί μπορεί να μας επηρεάζει χωρίς να την καταλαβαίνουμε. Έτσι, πρωταρχικός

⁸ “Ιστορική εξέλιξη της κατοικίας”, Δημητρέλης Λεωνίδας-Δάκης, σελ.13

σκοπός της κατοικίας είναι η προσπάθεια προστασίας από δυσμενείς καιρικές συνθήκες και στη συνέχεια, η προσπάθεια ανεξαρτητοποίησής της, η χρήση της κατοικίας ως αποθήκης, η δημιουργία χώρων για τη διαμονή ζώων, κλπ.

Η αρχική μορφή της κατοικίας εξυπηρετεί ορισμένες λειτουργίες, που είναι αποτέλεσμα οργανικών αναγκών του ανθρώπου. Η διαφοροποίηση αυτών των χώρων κατοικίας άρχισε από τις λειτουργίες αυτές.⁹

Η πρώτη ανάγκη είναι η φωτιά, που σημαίνει φως, ζέστη, ψήσιμο φαγητού. Αυτές οι τρεις ιδιότητες δημιούργησαν τρεις ξεχωριστές θέσεις. Άλλη πρωταρχική ανάγκη είναι και ο ύπνος. Κάθε πολιτιστική περίοδος διακρίνεται από την χαρακτηριστική υπάρχουσα σύνδεση των διάφορων λειτουργιών. Οι πρώτες κατοικίες είχαν ένα δωμάτιο(χώρο), όπου ήταν συγκεντρωμένες οι διάφορες λειτουργίες. Στη συνέχεια, αυτού του είδους η κατοικία αφήνει τη θέση της στην κατοικία δύο χώρων, όπου διαχωρίζονται οι λειτουργίες του ύπνου και της διατροφής. Ο διαχωρισμός των βασικών αναγκών σε τέσσερις λειτουργίες, οι οποίες τελούνται πλέον σε διαφορετικούς χώρους, είναι ένα σημαντικό βήμα προόδου στην τέχνη της κατοικίας. Η πρόοδος αυτή φθάνει στο τελευταίο στάδιο που είναι η εμφάνιση της λειτουργίας που εξυπηρετεί την ξεκούραση και την αναψυχή. Φυσικά, οι εξελίξεις αυτές πέρασαν από μακροχρόνια στάδια για να ολοκληρωθούν. Η εξελιγμένη λειτουργία της ανάπαυσης παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή του ανθρώπου και η επίδρασή της στις υπόλοιπες τέσσερις βασικές λειτουργίες (θέρμανση, τροφή, εργασία, ύπνος) δημιουργεί το τζάκι, τη σκεπαστή φωτιά, το σκαμνί, τον κινητό πάγκο, το κρεβάτι. Η λειτουργία αυτή

⁹ “Ιστορική εξέλιξη της κατοικίας”, Δημητρώλης Λεωνίδας-Δάκης, σελ.14

μέχρι σήμερα εξακολουθεί να παίζει σημαντικό ρόλο στην τέχνη της κατοικίας. Η εξέλιξη από το απλό στο σύνθετο είναι ίσως η πιο χαρακτηριστική ένδειξη αλλαγής ενός πολιτισμού. Σαν έκτη λειτουργία συναντούμε ακόμα και στην απλούστερη κατοικία το χώρο της φιλοξενίας. Η λειτουργία της φιλοξενίας είναι πανάρχαιη και από διάφορες μελέτες που έχουν γίνει καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως ο χώρος αυτός έχει για τους πρωτόγονους ψηλότερο επίπεδο από όσο σε εμάς αναλογικά. Επιπλέον, η λειτουργία του καθαρισμού του σώματος είναι πιο ασαφής χωροταξικά από τις άλλες λειτουργίες και είναι πανάρχαιη. Τη συναντούμε σε πολλούς χώρους της κατοικίας και πολύ αργότερα συμβαίνει συχνά να συγκεντρώνεται σε ειδικό χώρο που ονομάζεται λουτρό, τουαλέτα, κλπ.

Όλες οι λειτουργίες που αναφέραμε ως τώρα (διατροφή, ύπνος, ιματισμός, γέννηση, θάνατος, περίθαλψη ασθενών, ανατροφή, παιχνίδι, ησυχία, διασκέδαση, κ.ά.) τελούνται σε όλους τους χώρους της κατοικίας. Κατοικία όμως δεν είναι το απλό άθροισμα όλων αυτών των λειτουργιών αλλά το σύνολο αυτών, που εμπλέκονται μεταξύ τους, αλληλοεπηρεάζονται, δημιουργώντας ένα ενιαίο λειτουργικό σύνολο. Αυτή η εσωτερική ενότητα δίνει ουσία στη λέξη "κατοικία".

Όσο αφορά τη μορφολογία της κατοικίας εξαρτάται από τη διαφοροποίηση της οικογενειακής ζωής και είναι εν μέρει αποτέλεσμα της επιθυμίας των ανέσεων. Ακόμη και στα αρχαιότερα ευρήματα διακρίνουμε τις τάσεις σύνδεσης με το εξωτερικό περιβάλλον, την προστασία και το κοινό σημείο επικοινωνίας με τους ξένους. Επίσης, πολύ σημαντικοί είναι οι τρόποι επικοινωνίας στο εσωτερικό της κατοικίας, με την εμφάνιση ιδιαίτερων μορφών ή σχημάτων οικιακών στοιχείων, που έχουν επίδραση στην οικιακή ζωή και τα οποία εμφανίζονται σε διάφορες πολιτιστικές περιόδους. Ακόμη, ο άνθρωπος καθώς συνειδητοποίησε την τάση του να απομονωθεί από το

εξωτερικό του περιβάλλον, προσπάθησε να αποκαταστήσει την επικοινωνία του με τη φύση και τους γύρω του. Αυτή η τάση του εξηγεί την εμφάνιση των μη αυτόνομων οικιακών μορίων της κατοικίας, που είναι τα μπαλκόνια, οι βεράντες, οι ταράτσες, οι τζαμαρίες, κλπ. Επιπλέον, αξιοσημείωτη είναι η κατακόρυφη διαφοροποίηση της κατοικίας, η δημιουργία δηλαδή περισσότερων ορόφων κάτω από μία στέγη, καθώς και ο τρόπος επικοινωνίας μεταξύ αυτών.

Είναι αυτονόητο ότι άνθρωποι δεν μεταχειρίζονται με τον ίδιο τρόπο όλα τα πολύπλευρα και ποικίλα στοιχεία κατοικίας που εμφανίστηκαν από νωρίς. Σημαντικό στοιχείο ερμηνείας για έναν κύκλο πολιτισμού είναι με ποιο τρόπο θα αντιμετωπίσει κάποια γενιά μια ατέλεια, καθώς προδίδει πολιτισμό η συνετή και συνδυασμένη αντιμετώπιση των διάφορων προβλημάτων. Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι οι διαφορετικές απαιτήσεις των ανθρώπων που εμφανίζονται κάθε φορά αλλάζουν σε κάθε πολιτιστική περίοδο τη μορφή της κατοικίας.

Η εκμετάλλευση της κατοικίας έπαιξε και παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην ιστορία της κατοικίας, δηλαδή το συνεχώς αυξανόμενο φαινόμενο της ενοικίασης, καθώς και ο αριθμός των γενεών που ζουν συγχρόνως κάτω από την ίδια στέγη. Οι γενιές αυτές αποτελούν τους φύλακες και συνεχιστές της παράδοσης, καθώς η σημασία της συνέχισης της παράδοσης για οποιοδήποτε τομέα πολιτισμού είναι γνωστή.¹⁰

¹⁰ "Ιστορική εξέλιξη της κατοικίας", Δημητρίλης Λεωνίδας-Δάκης, σελ.21

Τα γενικά γνωρίσματα της κατοικίας που διευκρινίσαμε παραπάνω προκύπτουν από την αυτονομία της κατοικίας. Κάποιο από αυτά, άλλες φορές τονίζεται, άλλες φορές αλλάζει τρόπο λειτουργίας ή κατασκευαστική μορφή ανάλογα με τη κουλτούρα των ανθρώπων της εποχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο – ΑΝΑΔΡΟΜΗ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑ

2.1 Η εξελικτική δημιουργία της σημερινής πόλης-κοινότητας μέσα από μια ιστορική αναδρομή

2.1.1 Αρχαιότητα

Παράλληλα, ο πολιτισμικός χώρος, είναι ένας όρος άμεσα συνδεδεμένος με την ιστορία της πόλης και η πόλη κατέχει μια σημαντική θέση στην ιστορία της ανθρωπότητας. Η προέλευση της λέξης *πολιτισμός* από τη λέξη-ρίζα *πόλη* δεν είναι καθόλου τυχαία.

Την ιστορία των πόλεων μπορούμε να τη χωρίσουμε σε έξι περιόδους:¹¹

1. την αρχαιότητα
2. την κλασική εποχή
3. τον μεσαίωνα
4. την αναγέννηση και προβιομηχανική περίοδο
5. τη βιομηχανική επανάσταση
6. τη σύγχρονη εποχή

¹¹ “Πόλη και Πολεοδομία: Βασικές Έννοιες”, Πολυδωρίδης Νίκος, σελ.35

Αυτή η παραπάνω διάκριση σε ιδιαίτερες περιόδους είναι η πιο διαδεδομένη διάκριση στη σύγχρονη ιστοριογραφία και αποτελεί μια πρακτική λύση στο πρόβλημα της συστηματικοποίησης του υλικού για την ιστορία των πόλεων.

Παρακάτω, για κάθε ιστορική περίοδο παρουσιάζεται το κοινωνικό γίγνεσθαι της κάθε περιόδου, μέσα στο οποίο εξελίσσονται οι πόλεις της εποχής, με χαρακτηριστικά παραδείγματα.

Πιο αναλυτικά:

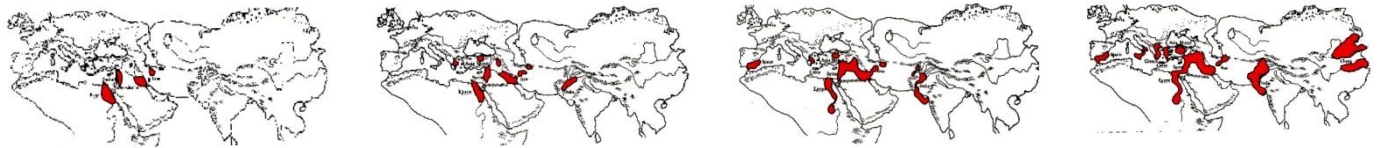
1. Η πόλη στην αρχαιότητα

Επικρατεί ο γενικός ισχυρισμός από τους αρχαιολόγους ότι υπάρχουν *πέντε περιοχές στη γη* όπου πρωτοεμφανίζονται πόλεις. Αυτές είναι: η *Μεσοποταμία*, η *κοιλιάδα του Νείλου στην Αίγυπτο*, η *κοιλιάδα του Ινδού στην Ινδία*, η *περιοχή του Κίτρινου ποταμού στην Κίνα* και η *περιοχή της Κεντρικής Αμερικής*.

Στη Μεσοποταμία γύρω στα 3500 π. Χ. ανακαλύφθηκαν οι αρχαιότερες χρονικά πόλεις, όπου ο πολιτισμός των Σουμερίων κτίζει τις πρώτες πόλεις: Eridu, Lagash, Ur. Σύμφωνα με τον Άγγλο αρχαιολόγο V. Gordon Childe, η περίοδος αυτή ονομάζεται "Επανάσταση των Πόλεων (Urban Revolution)" διότι για πρώτη φορά εμφανίζεται έντονη κοινωνική οργάνωση, με άρχουσα τάξη, βασιλείς και ιερείς. Ακόμη, αναπτύσσεται η γραφή, οι αριθμοί, η τεχνολογική ανάπτυξη και η έννοια του πλεονάσματος στο γεωργικό προϊόν, το οποίο είναι αρκετό για να θρέψει τους κατοίκους της πόλης, οι οποίοι δεν ασχολούνται με την παραγωγή της τροφής τους, όπως έκαναν οι πρόγονοί

τους στη Νεολιθική εποχή. Στις υπόλοιπες περιοχές, οι αρχαιότερες πόλεις εμφανίζονται αργότερα. Στην Αίγυπτο γύρω στα 3200 π. Χ. οι πόλεις Θήβες και Μέμφις. Στην Κοιλιάδα του Ινδού γύρω στα 2100 π. Χ. η πόλη Harappa. Στην Κίνα γύρω στα 1500 π. Χ. η πόλη Anyang και στην Κεντρική Αμερική γύρω στα 100 π. Χ. εμφανίζεται η πόλη Teotihuacan.

Αυτή η χρονική διαδοχή της εμφάνισης των πόλεων προβλημάτισε πολλούς ιστορικούς και αρχαιολόγους. Η πιο πιθανή εξήγηση που δίνουν είναι η ανεξάρτητη και αυτόνομη ανάπτυξη των πόλεων σε κάθε περιοχή, εφόσον δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις. Αυτές οι είναι: η δυνατότητα παραγωγής γεωργικού πλεονάσματος και η ύπαρξη συγκεντρωμένης εξουσίας, είτε σε συγκεκριμένο πρόσωπο (βασιλιάς, Φαραώ, αυτοκράτορας), είτε σε άρχουσα τάξη (ιερείς, ευγενείς). Επιπλέον, ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό αυτών των πόλεων είναι ότι αναπτύσσονται σε εξαιρετικά εύφορες περιοχές.

Εικόνα 2: Γέννηση της πόλης στην αρχαιότητα (3500-1500 π. Χ.)

Παρακάτω παρουσιάζονται κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα αρχαίων πόλεων:

α. Οι πόλεις των Σουμερίων:

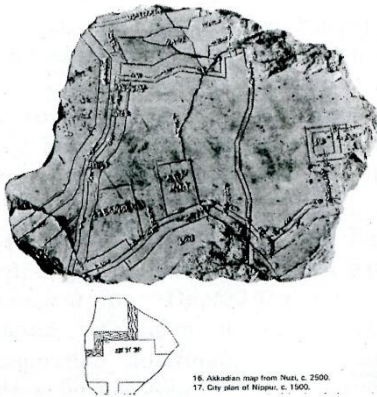
Ο πρώτος ιστορικά πολιτισμός αναπτύχθηκε από τους Σουμερίους, στην κοιλάδα του Τίγρη και του Ευφράτη, γύρω στα 4000 π. Χ. μέχρι περίπου το 1720 π. Χ., όπου και εξαφανίζονται με την κατάκτηση όλης της περιοχής από το βασιλιά της Βαβυλώνας Χαμουραμπί. Συγκεκριμένα, ήδη από το 5500 π. Χ. στην περιοχή αυτή εμφανίζονται πολυπληθείς αγροτικοί οικισμοί, με ανεπτυγμένες καλλιέργειες, εξημέρωση ζώων και πρώτες ενδείξεις θρησκευτικής και πολιτικής οργάνωσης. Στα 3500-2500 π. Χ. ο πολιτισμός των Σουμερίων αναπτύσσεται στο μέγιστο βαθμό, καθώς δημιουργούνται σημαντικά αστικά κέντρα: Ur, Lagash, Eridu, Uruk, Nippur.

Όσο αφορά την τυπική εικόνα της πόλης των Σουμερίων είναι έντονα συγκεντρωτική, κυκλική γύρω από το κέντρο που αποτελείται από ογκώδη κτίρια λατρείας και διοίκησης. Το βασικότερο κτίριο του κέντρου είναι ο ναός Ziggurat, τεράστια πυραμιδοειδής κατασκευή πάνω σε πλατφόρμα. Οι δρόμοι, ευθείς και αρκετά πλατιοί, φεύγουν ακτινωτά προς την περιφέρεια της πόλης, ώστε να χωράνε αμάξια ή άρματα. Σε αυτούς τους κεντρικούς δρόμους βρίσκονται και οι κατοικίες των πλουσίων, κτισμένες γύρω από εσωτερικές αυλές, με πολλά δωμάτια και αποθήκες. Οι κατοικίες των φτωχών, που συσσωρεύονται στις υπόλοιπες περιοχές, είναι πολύ μικρότερες και κτισμένες με ευτελή υλικά, σε ένα δαίδαλο από στενά και στριφογυριστά δρομάκια. Οι εμπορικές δραστηριότητες είναι συγκεντρωμένες στις εισόδους της πόλης, στις πύλες όπου καταλήγουν οι κεντρικές λεωφόροι ή στις όχθες του διπλανού ποταμού. Η πόλη οχυρώνεται γύρω-γύρω με ψηλά τείχη.

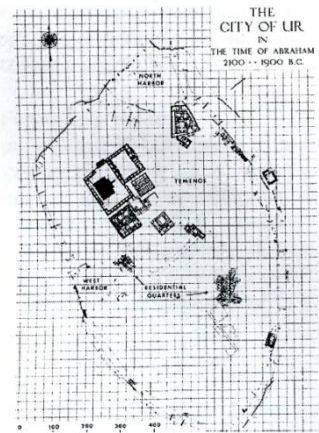
Η δομή της πόλης Ur είναι η τυπική δομή της πόλης των Σουμερίων και ήταν κτισμένη σε μια στρατηγική θέση, στην ένωση ενός παραπόταμου του Ευφράτη και ενός καναλιού και είχε δύο λιμάνια. Στα βορειοδυτικά του κέντρου ήταν τοποθετημένο το οχυρωμένο τέμενος του θεού της Σελήνης, το οποίο ήταν ένα μεγάλο συγκρότημα γραφείων, αποθηκών και ναών. Το παλάτι του βασιλιά βρισκόταν έξω από τα τείχη του τεμένους. Η κύρια πόλη ήταν περιτριγυρισμένη από ένα ψηλό τείχος.

Όσο αφορά τον πληθυσμό αυτών των πόλεων, μπορούμε να πούμε ότι ήταν πραγματικά πολυπληθέστατες και πολύ μεγάλες σε έκταση για τα δεδομένα της εποχής. Η πόλη Uruk είχε έκταση περίπου 500 εκτάρια και πληθυσμό μέχρι 50.000 κατοίκους. Η πόλη της Ur είχε πληθυσμό περίπου 34.000 κατοίκους στο τμήμα μέσα από τα τείχη, με έκταση 89 εκτάρια και γύρω από τα τείχη οι αγροτικοί οικισμοί συγκέντρωναν πληθυσμό μέχρι 250.000 κατοίκους.

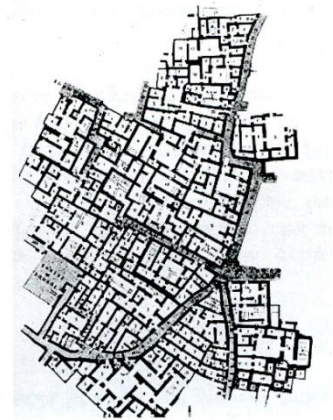
Όσο αφορά την οικονομία της πόλης των Σουμερίων βασιζόταν στη αγροτική παραγωγή. Παράλληλα, όμως στην πόλη ζούσαν και έμποροι, βιοτέχνες, γιατροί, ιερείς, υπάλληλοι του ναού, στρατιώτες. Οι Σουμεριοί ανέπτυξαν μια έντονα θεοκρατική κοινωνία και έναν σημαντικό πολιτισμό, με αποκορύφωμα τη δημιουργία της σφηνοειδούς γραφής, η οποία ήταν η πρώτη γραφή στην ιστορία του πολιτισμού και επίσης, είχαν οργανωμένα σχολεία, μουσική, λογοτεχνία.

Εικόνα 3: Η πόλη Νίρρur, 1500 π. Χ.

Εικόνα 4: Η πόλη της Ur, 2100-1900 π. Χ.

Εικόνα 5: Περιοχή κατοικίας της Ur

β. Βαβυλώνα:

Η πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας του Ναβουχοδονόσορ II (605-562 π. Χ.), η Βαβυλώνα, αναπτύσσεται στην ίδια περιοχή της Μεσοποταμίας αλλά πολύ αργότερα. Αυτή η πόλη κτίστηκε βάσει σχεδίου, είχε ορθογώνιο σχήμα, με τις τέσσερις κορυφές του προσανατολισμένες στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Η πόλη οχυρωνόταν με διπλά τείχη, ενισχυμένα με πύργους και τάφρο, περικλείοντας μια περιοχή 404 εκταρίων. Η βασική σχάρα δρόμων οδηγούσε στις οκτώ πύλες. Το ιερό συγκρότημα του ναού του Μαρδώχ και το μνημείο του Πύργου της Βαβέλ βρίσκονταν στο κέντρο της πόλης. Το συγκρότημα των ανακτόρων, μαζί με τους περίφημους Κρεμαστούς κήπους του, με τα δικά του τείχη βρισκόταν στη μέση της βορειοδυτικής πλευράς. Γύρω από την πόλη υπήρχε μια ζώνη προαστίων, κήπων και καναλιών και υπολογίζεται ότι έφτασε τους 500.000 κατοίκους στην ακμή της.

γ. Αίγυπτος:

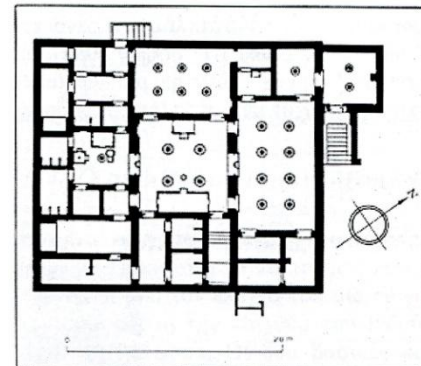
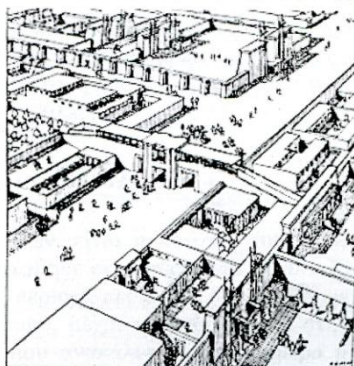
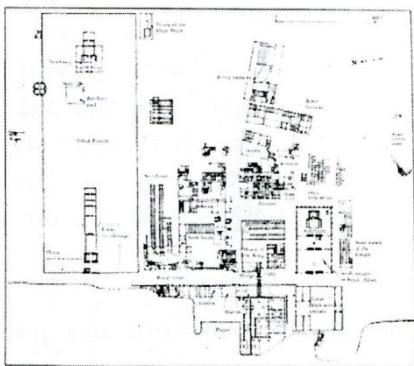
Ο αιγυπτιακός πολιτισμός αναπτύχθηκε στην κοιλάδα του Νείλου, σε μια στενή λωρίδα γης πλάτους 16-50 χλμ. και μήκους 950 χλμ., που δημιούργησε η κάθοδος του Νείλου από τα υψίπεδα της Αβησσυνίας προς τη Μεσόγειο.

Τυχαίο δεν είναι το γεγονός ότι ελάχιστα αρχαιολογικά ευρήματα έχουν διασωθεί από τις πόλεις, τις κατοικίες, τα ανάκτορα των Φαραώ, ενώ τα περισσότερα αρχαιολογικά ευρήματα από τον αρχαίο αιγυπτιακό πολιτισμό που έχουν διασωθεί είναι οι τάφοι και τα νεκρικά μνημεία. Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι το κεντρικό στοιχείο της θρησκείας των αρχαίων Αιγυπτίων είναι η μετά

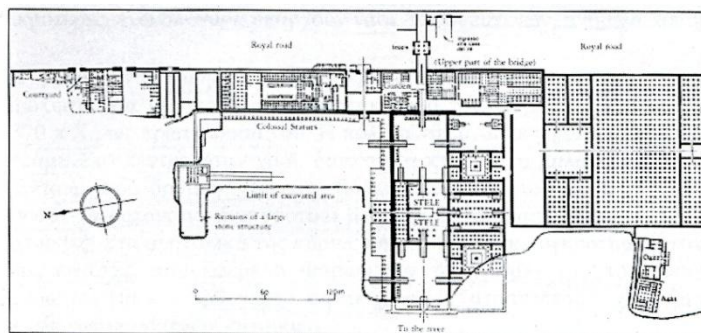
θάνατον ζωή. Έτσι, το μόνιμο του τάφου αποδίδεται με πέτρα ενώ η προσωρινότητα της τωρινής ζωής αποδίδεται με λάσπη και ξύλο, τα οποία δεν μπόρεσαν να διασωθούν στο πέρασμα του χρόνου.

Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η νεκρόπολη των Φαραώ των πρώτων δυναστειών (2600-2520 π. Χ.) , η Γκίζα. Στο κέντρο της δεσπόζει η πυραμίδα του Χέοπα, με ύψος 146 μέτρα και γύρω της υπάρχουν δύο μικρότερες πυραμίδες, καθώς και ναοί, τάφοι ευγενών, μνημεία, αποθήκες.

Η μόνη αιγυπτιακή πόλη που διασώζεται είναι η πόλη Akhetaten (El-Amarna), που χτίστηκε από τον Φαραώ Ακενατών γύρω στα 1370 π. Χ. Με λίγα λόγια, πρόκειται για μια ορθογώνια περιτειχισμένη περιοχή χωρισμένη σε έξι σειρές τυποποιημένων κατοικιών. Η ανάπτυξη της πόλης ήταν γραμμική, παράλληλα με το ποτάμι. Στο κέντρο της πόλης βρίσκονταν οι ναοί, τα διοικητικά κτίρια, το παλάτι, εκατέρωθεν ενός τελετουργικού δρόμου. Στα βόρεια και νότια του κέντρου αναπτύχθηκαν τα προάστια της κατοικίας, τα οποία αποτελούνταν από πλούσιες επαύλεις και φτωχικές κατοικίες, καθώς και στα ανατολικά υπήρχε συγκρότημα κατοικιών για τους εργάτες που έκτισαν την πόλη αυτή.

Εικόνα 6: Η πόλη Tell-el-amarna Εικόνα 7: Ένωση ανακτόρου με κατοικία Φαραώ Εικόνα 8: Κατοικία αξιωματούχου

Εικόνα 9: Το ανάκτορο κατά μήκος της βασιλικής οδού

δ. Κοιλιάδα του Ινδού:

Ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στην κοιλάδα του Ινδού, σημερινό Πακιστάν, γύρω στο 2000 π. Χ., αναπτύχθηκε σε μια τριγωνική περιοχή περίπου 2.500 τ. χλμ., με κεντρικό άξονα την κοιλάδα του Ινδού ποταμού μέχρι τις εκβολές του στην αραβική θάλασσα.

Οι δύο πόλεις που έχουν ανακαλυφθεί μέχρι σήμερα είναι το Mohenjo-Daro και η Harappa. Το Mohenjo-Daro αναπτύχθηκε γύρω στα 2100 π. Χ., με πληθυσμό 40.000 κατοίκους, σε μια έκταση περίπου 2,5 τ. χλμ. Η διάταξη της πόλης αυτής ήταν τετράγωνη, με πέντε βασικούς δρόμους-άξονες να χωρίζουν την πόλη σε δώδεκα ορθογώνιες γειτονιές. Στη δυτική πλευρά υπήρχε το φρούριο, ένα μεγάλο οχυρωμένο συγκρότημα κτισμένο πάνω σε μια πλατφόρμα έξι μέτρων. Τα κτήρια του φρουρίου αυτού είχαν όλα δημόσιο χαρακτήρα και δεν έχει αποδειχθεί ότι υπήρχε ανάκτορο. Η Harappa φαίνεται να έχει την ίδια δομή με το Mohenjo-Daro. Υπάρχει ένα μεγάλο φρούριο στη δυτική πλευρά της πόλης και ακριβώς απέξω υπάρχουν εγκαταστάσεις επεξεργασίας και αποθήκευσης αραβοσίτου και εργατικές κατοικίες.

ε. Κεντρική Αμερική:

Η μεγαλύτερη και σημαντικότερη πόλη στην περιοχή της Κεντρικής Αμερικής, ήταν η πόλη Teotihuacan στο Μεξικό. Η πόλη αυτή αναπτύχθηκε στη θέση ενός παλαιότερου θρησκευτικού τελετουργικού κέντρου και οφείλει την ανάπτυξη της στη στρατηγική της θέση.

Το Teotihuacan αναπτύχθηκε γύρω στα 500 π. Χ., με πληθυσμό 50.000 κατοίκους και πιθανότατα έφτασε τους 100.000 κατοίκους, σε μια έκταση 20 τ. χλμ. Το κέντρο της πόλης δημιουργείται από μια σειρά από ογκώδη και εντυπωσιακά κτίρια θρησκευτικής και διοικητικής λειτουργίας, που ήταν: το Φρούριο, το Μεγάλο Συγκρότημα, την Πυραμίδα του Ήλιου και την Πυραμίδα της Σελήνης. Όσο αφορά τα οικοδομικά τετράγωνα, ήταν εντελώς εσωστρεφή, με ψηλούς τοίχους προς το δρόμο, ενώ οι κατοικίες ήταν τοποθετημένες γύρω από αίθρια. Μεταξύ των κτιρίων δημιουργείται ένας τελετουργικός δρόμος-άξονας, η Οδός των Νεκρών, και στο πλάι του βρίσκονται πάνω από εκατό μικρότεροι ναοί. Όλη η δομή της πόλης βασίζεται σε έναν αυστηρό γεωμετρικό κάρναβο, με κύριους άξονες την Οδό των Νεκρών και την κάθετη σε αυτή λεωφόρο ακριβώς στο κέντρο της πόλης. Οι βασικές λεωφόροι ήταν τοποθετημένες παράλληλα στον άξονα βορρά-νότου και απέιχαν περίπου 57 μέτρα μεταξύ τους.

Όσο αφορά τους κατοίκους της πόλης, ήταν ιερείς, διοικητικοί και στρατιωτικοί, καθώς και πλήθος από τεχνίτες, αγγειοπλάστες, μεταλλουργούς, εμπόρους, οι οποίοι ζούσαν από την κίνηση της αγοράς λόγω των επισκεπτών του ναού. Το Teotihuacan αποτελούσε έτσι, ένα σημαντικό θρησκευτικό κέντρο και κέντρο εμπορίου, που προσέλκυε πλήθη κόσμου από όλη την κοιλάδα του Μεξικού.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι, σύμφωνα με τον Ν. Πολυδωρίδη στο βιβλίο του “Πόλη και Πολεοδομία: βασικές έννοιες”, τα κοινά χαρακτηριστικά αυτών των πρώτων πόλεων, που τις διακρίνουν από τους οικισμούς της νεολιθικής εποχής που προηγήθηκαν, είναι:¹²

Η μνημειώδης αρχιτεκτονική: στο κέντρο της κάθε πόλης υπάρχει πάντα ένα μεγάλο συγκρότημα εντυπωσιακών κτιρίων, που συνδυάζουν τελετουργικές και διοικητικές δραστηριότητες και στεγάζουν την εξουσία.

Τα τείχη: όλες οι πόλεις περιβάλλονται από τείχη, που τις ξεχωρίζουν έντονα από τη γύρω αγροτική ενδοχώρα.

Οι κοινωνικές διακρίσεις: αυτές εκφράζονται και με διαφοροποίηση στην κατανομή στο χώρο. Συνήθως στα κεντρικά σημεία, γύρω από το ναό και το παλάτι, υπάρχουν οι μεγάλες κατοικίες των εύπορων και μελών της ελίτ, ενώ προς την περιφέρεια συνωθούνται οι μικροκατασκευές των εργατών και των μικροεμπόρων.

Η κοινωνική οργάνωση: ευρήματα σε όλες τις περιοχές αρχαιολογικής έρευνας είναι οι εντυπωσιακές μαρτυρίες για την ύπαρξη νόμων, την ανάπτυξη λογοτεχνίας, την οργάνωση σχολείων, για διάκριση επαγγελματών, για επιστημονική δραστηριότητα κλπ.

¹² “Πόλη και Πολεοδομία: Βασικές Έννοιες”, Πολυδωρίδης Νίκος, σελ.44

2.1.2 Κλασική εποχή

Η ελληνική πόλη της κλασικής περιόδου, που αναπτύχθηκε γύρω στα 600-340 π. Χ., είναι το αποτέλεσμα μιας αρκετά μεγάλης περιόδου κοινωνικού μετασχηματισμού και αρχίζει με την κάθοδο των αρχαϊκών φυλών προς τον ελλαδικό χώρο στην αρχή του 2000 π. Χ. Παράγοντες που επηρέασαν αυτή τη διαδικασία κοινωνικής οργάνωσης είναι γεωγραφικοί, οικονομικοί και πολιτιστικοί και διαμόρφωσαν την κλασική ελληνική πόλη, όπως την Αθήνα, την Κόρινθο, τη Θήβα, την Μίλητο, την Έφεσο, τις Συρακούσες, κ.ά.

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της ελληνικής πόλης είναι η περιορισμένη κυριαρχία σε μικρό γεωγραφικό χώρο γύρω της. Η οικονομία της βασίζεται στην εξαγωγή αγροτικών προϊόντων και προϊόντων αγγειοπλαστικής και μετάλλου, καθώς και από την εισαγωγή σιταριού, μαλλιού, αρωματικών φυτών και άλλων προϊόντων από την ανατολή. Ένα δεύτερο σημαντικό χαρακτηριστικό της ελληνικής πόλης είναι η σχετική συλλογική ηγεσία και διοίκηση και ο δημοκρατικός τρόπος λήψης των αποφάσεων, καθώς όλοι οι πολίτες μπορούν να συμμετέχουν στα κοινά της πόλης.

Η ανάπτυξη της ελληνικής πόλης ως κτισμένος χώρος έγινε με δύο τρόπους:¹³

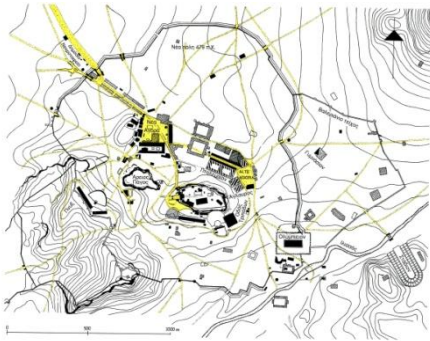
¹³ "Ιστορία της κατοικίας - 5000 π.Χ.-500 μ. Χ.", Wolfram Hoepfner, σελ.235-241

α. Οργανική ανάπτυξη:

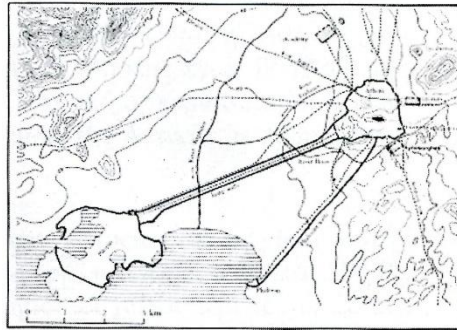
Μπορούμε να πούμε ότι με αυτό τον τρόπο, η πόλη αναπτύσσεται χωρίς κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο και ανάλογα με τις ανάγκες της στο πέρασμα του χρόνου. Συνήθως, υπάρχει ένας οχυρωμένος λόφος, η *ακρόπολη*, όπου βρίσκονται τόποι λατρείας και διοίκησης και σε περίοδο πολέμου χρησιμεύει σαν καταφύγιο. Επίσης, μέσα σε ένα δαιδαλώδες σύστημα δρόμων αναπτύσσονται οι κατοικίες των πολιτών και δημιουργούνται οι πλατείες της αγοράς για να καλύψουν τις ανάγκες του εμπορίου, των θρησκευτικών τελετών και της πολιτικής διαδικασίας.¹⁴ Ένα τέτοιο παράδειγμα οργανικής πόλης αποτελεί η Αθήνα. Αναπτύχθηκε γύρω από την ακρόπολη, η οποία αποτελεί ιερό τόπο λατρείας, και κάτω από αυτήν αναπτύσσονται οι δημόσιοι χώροι (η Αγορά, η Πνύκα, η Οδός των Παναθηναίων, ο Άρειος Πάγος), οι οποίοι περιτριγυρίζονται από τις περιοχές κατοικίας των πολιτών, των εμπόρων και των τεχνιτών. Μπορούμε να πούμε, ότι στην κλασσική ελληνική πόλη ο αρχιτεκτονικός μορφολογικός πλούτος, η μεγαλοπρέπεια, η καθημερινή δραστηριότητα λαμβάνουν χώρα στο πλέγμα της Αγοράς, η οποία αποτελεί το δημόσιο χώρο που συγκεντρώνει όλες τις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές λειτουργίες της πόλης. Σύμφωνα με τον Ν. Πολυδωρίδη στο βιβλίο του *“Πόλη και Πολεοδομία: βασικές έννοιες”*, το πλέγμα της Αγοράς είναι ο χώρος που αποτελεί την έκφραση του

¹⁴ “Ιστορία της κατοικίας - 5000 π.Χ.-500 μ. Χ.”, Wolfram Hoepfner, σελ.235-241

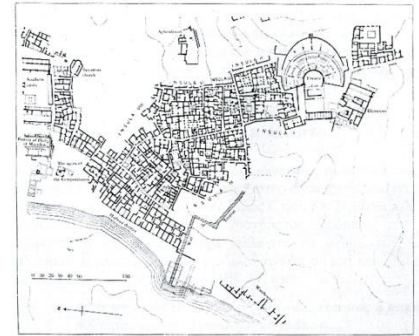
δημοκρατικού ιδανικού της Πόλης, δηλαδή της υπέρτατης κοινωνικής αρχής στην οποία ανήκουν και υπηρετούν οι πολίτες.

Εικόνα 10: Η πόλη της Αθήνας, 150 μ. Χ.

Εικόνα 11: Τα μακρά τείχη

Εικόνα 12: Δήλος, η περιοχή του λιμανιού

β. Γεωμετρική ανάπτυξη:

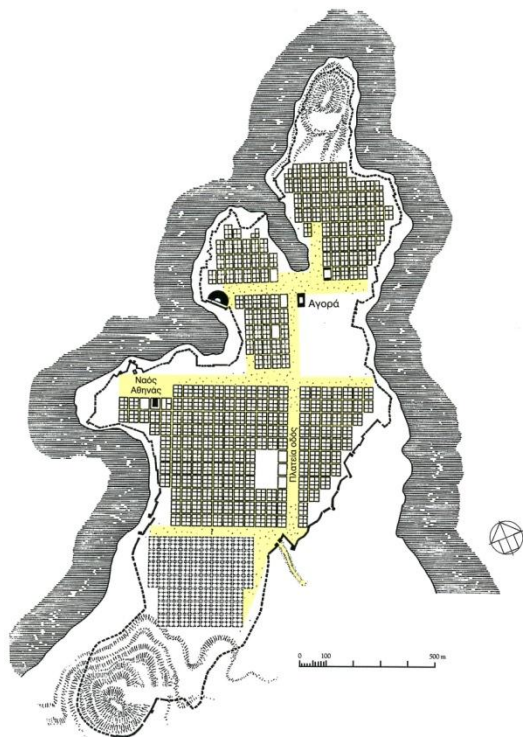
Η γεωμετρική ανάπτυξη της κλασσικής ελληνικής πόλης, είναι ο δεύτερος τρόπος πολεοδομικής διαμόρφωσης της και γίνεται κατόπιν σχεδιασμού. Εμπνευστής αυτής της γεωμετρικής ανάπτυξης θεωρείται ο Ιπποδάμος ο Μιλήσιος, ο οποίος έζησε τον 5^ο αιώνα π. Χ. Έτσι, ορίζουμε ως *Ιπποδάμειο σύστημα*, το γεωμετρικό σχέδιο του ορθογώνιου πλέγματος δρόμων που αναπτύχθηκε στις ελληνικές και ελληνοιστικές πόλεις.¹⁵ Ένα τέτοιο παράδειγμα γεωμετρικά σχεδιασμένης πόλης είναι η Μίλητος. Βασίζεται σε δύο αυστηρά γεωμετρικά πλέγματα δρόμων, ένα για το βόρειο μέρος της πόλης με μικρότερα οικοδομικά τετράγωνα και ένα για το νότιο μέρος της πόλης. Τα δύο πλέγματα χωρίζονται από μια σειρά ελεύθερων χώρων και δημόσιων κτιρίων, όπου λαμβάνουν χώρα εμπορικές, πολιτικές, θρησκευτικές, πολιτιστικές δραστηριότητες. Τέτοια παραδείγματα άλλων πόλεων που έχουν σχεδιαστεί με βάση το Ιπποδάμειο σύστημα είναι η Όλυνθος, η Πριήνη, ο Πειραιάς, η Ρόδος.

Ο τύπος της ελληνικής πόλης που περιγράψαμε παραπάνω κυριαρχεί στο χώρο της ανατολικής μεσογείου στην κλασσική και ελληνοιστική περίοδο. Παράλληλα, στη Δύση αναπτύσσεται η Ρώμη, η οποία αποτελεί το κέντρο μιας τεράστιας αυτοκρατορίας.

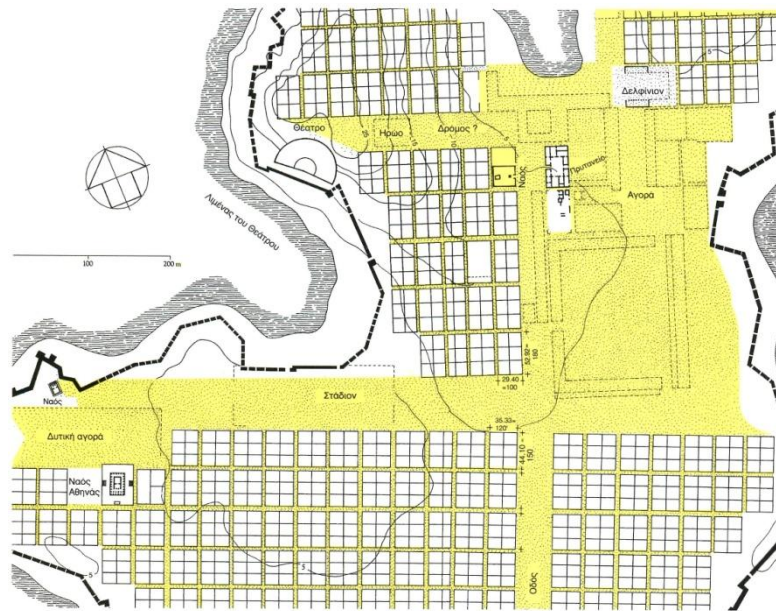
¹⁵ "Ιστορία της κατοικίας - 5000 π.Χ.-500 μ. Χ.", Wolfram Hoerfner, σελ.221-224

Το πολεοδομικό μοντέλο που ακολουθείται στην αρχική φάση ανάπτυξης της Ρώμης βασίζεται στην οργανική ανάπτυξη. Στο κέντρο της πόλης αναπτύσσεται το συγκρότημα των forum, δηλαδή των μεγάλων δημόσιων υπαίθριων χώρων, που καλύπτουν τις πολιτικές, δημόσιες, εμπορικές, κοινωνικές ανάγκες των κατοίκων της πόλης. Η πόλη γύρω από το κέντρο αναπτύσσεται άναρχα και πυκνά, χωρίς κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο. Καθώς όμως, η αυτοκρατορία της Ρώμης επεκτείνεται και δημιουργούνται νέες πόλεις, εμφανίζεται ένα καινούριο πολεοδομικό μοντέλο. Συγκεκριμένα, η πόλη καθορίζεται από δύο βασικούς άξονες, τον *decumanus maximus*, που είναι ο άξονας με κατεύθυνση ανατολή-δύση και ο *cardo maximus*, που είναι ο άξονας με κατεύθυνση βορρά-νότου. Οι βασικοί αυτοί άξονες επαναλαμβάνονται και δημιουργούν έναν κάνναβο με οικοδομικά τετράγωνα διαστάσεων 2400 επί 2400 ρωμαϊκά πόδια. Η διασταύρωση αυτών των δύο κεντρικών αξόνων αποτελούν το κέντρο της πόλης.

Η αυτοκρατορία της Ρώμης, κατά την περίοδο της ακμής της, χαρακτηρίζεται από την άριστα οργανωμένη διοίκηση του συστήματος πόλεων που την αποτελούν και από το λειτουργικό οδικό δίκτυο που τις συνδέει και στο οποίο βασιζόταν η μεγάλη ανάπτυξη του εμπορίου. Παράλληλα, θαυμαστή ήταν η ανάπτυξη των Ρωμαίων στην αρχιτεκτονική και στις κατασκευές. Με τη διάσπαση, όμως, της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας σε ανατολική (βυζάντιο) και δυτική και με την εισβολή των γερμανικών και γοθικών φύλων (4^{ος} αιώνας μ. Χ.), η ανάπτυξη και η συνοχή της αυτοκρατορίας διακόπτεται απότομα, με αποτέλεσμα να καταστραφεί το σύστημα των πόλεων και επικοινωνιών που την χαρακτήριζε. Με αυτό τον τρόπο ξεκινάει η μεγάλη περίοδος του μεσαίωνα.

Εικόνα 13: Μίλητος, σχέδιο Ιππόδαμου

Εικόνα 14: Μίλητος, προσπάθεια αποκατάστασης του κέντρου της πόλης

2.1.3 Μεσαιώνας

Στον ευρωπαϊκό χώρο ξεκινάει η μεγάλη περίοδος του μεσαιώνα. Σύμφωνα με το Βέλγο ιστορικό Henry Pirenne (1925), η διακοπή της επικοινωνίας ανάμεσα στην ανατολή και τον ευρωπαϊκό χώρο, δημιούργησε το πλαίσιο για την ανάπτυξη της φεουδαρχικής κοινωνίας.

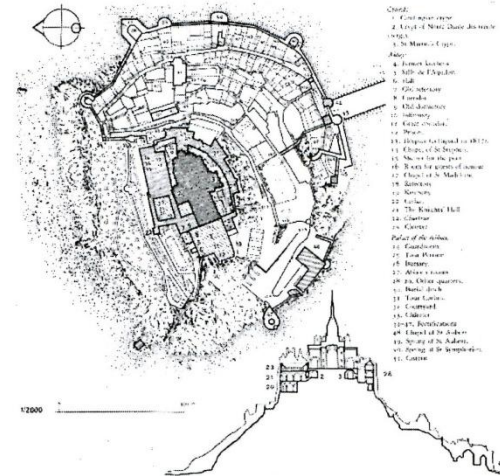
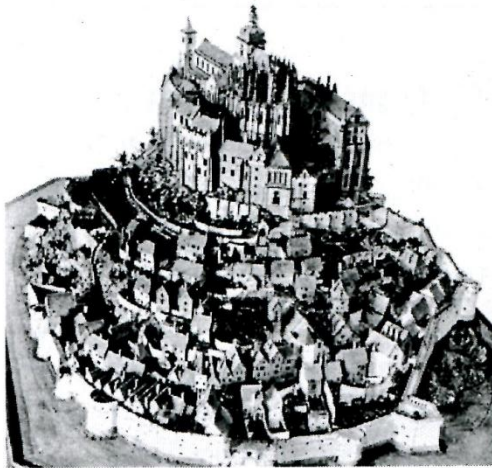
Η μεσαιωνική πόλη είναι οχυρωμένη και συχνά υπάρχουν πύργοι και πύλες, για βελτίωση της άμυνας. Σε καιρό ειρήνης, τα τείχη αποτελούν τον έλεγχο της εισόδου και της εξόδου ανθρώπων και εμπορευμάτων για την πόλη. Τα βασικά έσοδα της πόλης ήταν τα τέλη εισόδου που καταθέτονταν στην κεντρική πύλη.¹⁶

Στη φεουδαρχική κοινωνία οι πόλεις παρακμάζουν. Μετατρέπονται σε οικισμούς περιορισμένης σημασίας, ενώ αναπτύσσονται τα κάστρα των γαιοκτημόνων ευγενών και τα εκκλησιαστικά κέντρα. Όλοι ελέγχονται από τον ευγενή που κατέχει τη γη και είναι ιδιοκτησία του. Η επικοινωνία από περιοχή σε περιοχή είναι πολύ δύσκολη.

Η παραπάνω κατάσταση αρχίζει να αλλάζει από τον 11^ο αιώνα περίπου, όταν αρχίζουν να ανοίγονται νέοι δρόμοι επικοινωνίας ανάμεσα σε ανατολή και δύση. Το κέντρο του κόσμου είναι η

¹⁶ "Πόλη και Πολεοδομία: Βασικές Έννοιες", Πολυδωρίδης Νίκος, σελ.60

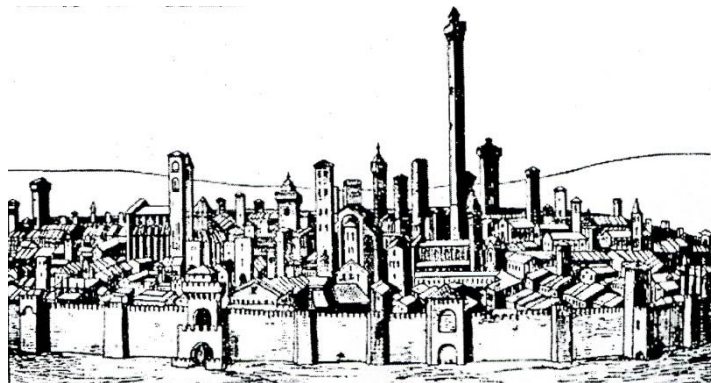
Κωνσταντινούπολη και αποτελεί κόμβο εμπορίου ανατολής και δύσης. Αυτό το γεγονός έχει ως αποτέλεσμα να αναπτυχθούν πόλεις-εμπορικά κέντρα, όπου οι κάτοικοι δεν είναι πια δουλοπάροικοι ακτήμονες στον έλεγχο του φεουδάρχη αλλά ελεύθεροι αστοί επαγγελματίες, βιοτέχνες, έμποροι, κ. ά. Έτσι, αυτές οι πόλεις μπόρεσαν να εδραιώσουν την κυριαρχία τους και να μετατραπούν σε κέντρα συσσώρευσης πληθυσμού και πλούτου.

Εικόνα 15: Η Γαλλία την περίοδο του μεσαίωνα

Εικόνα 16: Άποψη της Ρώμης, 1550

Εικόνα 17: Άποψη της Βολογνα, 16ος αι.

2.1.4 Αναγέννηση και προβιομηχανική περίοδος

Με την αμφισβήτηση της εξουσίας της καθολικής εκκλησίας εισερχόμαστε στην εποχή της αναγέννησης (1450-1650), όπου ένας καινούριος ανθρωπισμός εμφανίζεται και επιστρέφουμε στους αρχαίους Έλληνες κλασσικούς στον πολιτιστικό τομέα.

Υπάρχουν εσωτερικές πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις στην Ευρώπη: η πτώση της Κωνσταντινούπολης, αρχίζουν οι μεγάλες θαλάσσιες εξερευνήσεις και η αποικιοκρατία. Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι η περίοδος αυτή των διακοσίων ετών περίπου είναι μια πραγματική αναγέννηση για την Ευρώπη μετά από χίλια χρόνια μεσαιωνικής φεουδαρχίας.

Με βάση αυτές τις ιστορικές εξελίξεις, αναπτύχθηκαν οι μεγάλες πόλεις της αναγέννησης. Το σημαντικότερο παράδειγμα μιας τέτοιας πόλης είναι η Φλωρεντία. Ο πληθυσμός της ήταν 100.000 κάτοικοι περίπου, ήταν οχυρωμένη και αποτελούσε το κέντρο μιας περιφέρειας από μικρότερες πόλεις. Τα τείχη πέρα από την ασφάλεια ήταν και η επιβολή του φόρου στην πόλη. Το κέντρο της πόλης ήταν η κεντρική πλατεία, όπου συγκεντρώνονταν οι πολίτες και αποτελούσε και εμπορικό χώρο επίσης.¹⁷

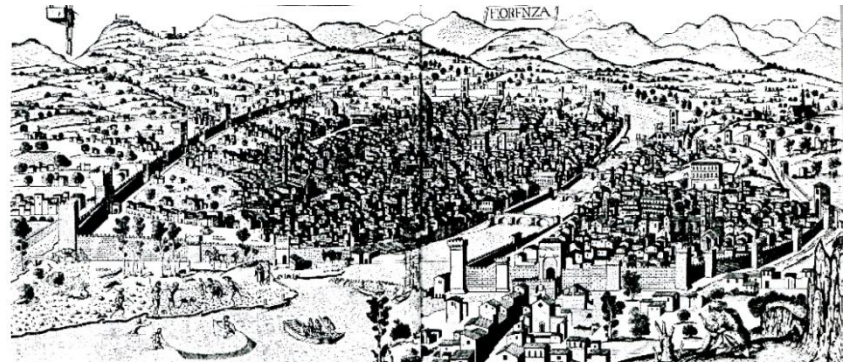
¹⁷ “Πόλη και Πολεοδομία: Βασικές Έννοιες”, Πολυδωρίδης Νίκος, σελ.65

Προς το τέλος της αναγέννησης, αναπτύσσεται το συγκεντρωτικό κράτος, με αποτέλεσμα οι πόλεις να χάσουν την ανεξαρτησία τους. Οι πόλεις συνεχίζουν να είναι κέντρα εμπορίου και διοίκησης και η κρατική-βασιλική εξουσία αποτυπώνεται στον ιστό της πόλης με ανάκτορα, πολιτιστικά και διοικητικά κτίρια. Αυτή η κοινωνική, οικονομική και αρχιτεκτονική δομή των μεγαλουπόλεων αποτυπώνεται, περισσότερο από κάθε άλλη πόλη, στο Παρίσι των Λουδοβίκων (1600-1800).

Έτσι, από την λιτή μεσαιωνική πόλη-κοινωνία και την μεγαλόπρεπη αναγεννησιακή πόλη, οδηγούμαστε στην συσσώρευση της συγκεντρωτικής εξουσίας, η οποία θα μας οδηγήσει με τη σειρά της στην βιομηχανική επανάσταση που ακολουθεί.

Εικόνα 18: Παπική Ρώμη, 1599

Εικόνα 19: Φλωρεντία, τέλη 15ου αι.

2.1.5 Βιομηχανική επανάσταση

Η περίοδος όμως που επηρέασε σημαντικά τις πόλεις μορφολογικά, κοινωνικά και οικονομικά μέχρι να φτάσουμε στη σημερινή εικόνα τους είναι η περίοδος από τη βιομηχανική επανάσταση και μετά. Μελετώντας την περίοδο αυτή, τολμούμε να πούμε ότι τα συμπτώματα της κοινωνικής και οικονομικής αλλαγής, που εμφανίστηκε γύρω στα μέσα του 18^{ου} αιώνα μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αιώνα και άλλαξε την όψη του κόσμου και τη μορφή των πόλεων, ονομάστηκε βιομηχανική επανάσταση.

Οι παράγοντες που οδήγησαν σε αυτή τη βιομηχανική επανάσταση ήταν οι συνεχείς ανακαλύψεις και εφευρέσεις στον τομέα της μηχανικής, καθώς και το κεφάλαιο. Αποτέλεσμα αυτών των παραγόντων ήταν η δημιουργία πολύ μεγάλου βιομηχανικού δυναμικού, που χρειάζεται χιλιάδες εργάτες για να λειτουργήσει. Έτσι, μετακινήθηκε μεγάλος αριθμός του πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές στα αστικά κέντρα, γεγονός που αποτελεί το εντονότερο χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου.

Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό της περιόδου είναι η δημιουργία του σιδηροδρόμου, ο οποίος επιδρά στο δίκτυο των αστικών κέντρων. Επιπλέον, το σιδηροδρομικό δίκτυο είναι υπεύθυνο όχι μόνο για τη μετακίνηση του πληθυσμού αλλά και των πρώτων υλών και προϊόντων που απαιτούνται για την ανάπτυξη του καπιταλιστικού συστήματος στη βιομηχανική εποχή.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι, σύμφωνα με τον Ν. Πολυδωρίδη στο βιβλίο του “Πόλη και Πολεοδομία: βασικές έννοιες”, η βιομηχανική επανάσταση έδωσε μια εντελώς καινούρια διάσταση στο πρόβλημα της επίδρασης του ανθρώπου πάνω στο χώρο με τρεις τρόπους:¹⁸

Η τεχνολογική πρόοδος που αναπτύχθηκε εξαιτίας της βιομηχανοποίησης της παραγωγής δημιούργησε καινούριους τρόπους όσο αφορά το βαθμό, τον τρόπο, την έκταση και το είδος της επέμβασης πάνω στη φύση.

Οι διαδικασίες συσσώρευσης που ακολούθησαν και συγκεκριμένα, η συγκέντρωση πληθυσμού σε μεγάλα αστικά και βιομηχανικά κέντρα, άλλαξε εντελώς τη μορφή του προβλήματος.

Η τεχνολογία και οι διαδικασίες συσσώρευσης δημιούργησαν φαινόμενα περιβαλλοντικής αλλοίωσης.

Εικόνα 20: Λονδίνο, μέσα 19ου αι.

Εικόνα 21: Παρίσι, έργο του Haussmann

¹⁸ “Πόλη και Πολεοδομία: Βασικές Έννοιες”, Πολυδωρίδης Νίκος, σελ.70

2.1.6 Σύγχρονη εποχή

Με την πληθυσμιακή έκρηξη των πόλεων, τη βιομηχανία που γίνεται αστικό φαινόμενο, την τεχνολογία της κυκλοφορίας και της οικοδομής, φτάνουμε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όπου τα πολεοδομικά προβλήματα μεγαλώνουν και οι πόλεις έχουν αλλάξει εντελώς μορφή, χρώμα και πυκνότητα.

Έτσι, εμφανίζονται οι πρώτες σκέψεις για λύση των πολεοδομικών προβλημάτων που έχουν δημιουργηθεί. Παλαιότερα πολεοδομικά σχέδια εμπεριέχουν σημαντικά ζητήματα αντιμετώπισης των προβλημάτων. Αρχικά, τα περισσότερα σχέδια επικεντρώνονται στην ιδέα της αποσυμφόρησης των πόλεων.

Εικόνα 22:Κυκλοφορία στο Παρίσι, 1904

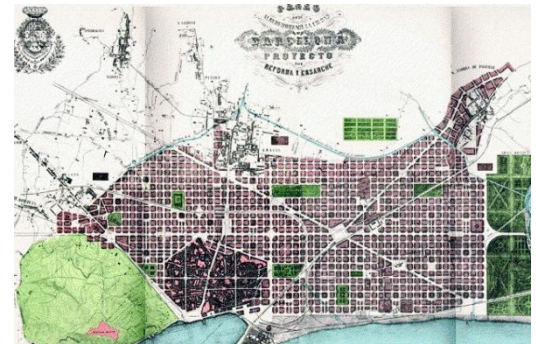

Εικόνα 23: Ν. Υόρκη, Μπρόντγουεϊ, 1880

2.2 Σκέψεις για λύση των πολεοδομικών προβλημάτων που εμφανίστηκαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

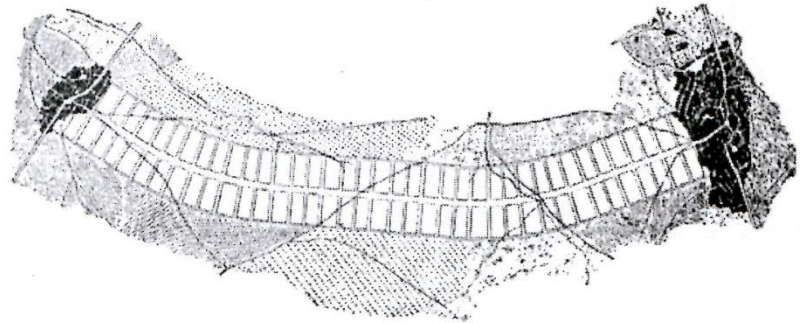
2.2.1 Παραδείγματα πρώτων εφαρμογών πολεοδομικής σκέψης

Αρχικά, έχουμε την πρόταση του μηχανικού *Ildefonso Cerda* για την επέκταση της *Βαρκελώνης* το 1859. Αυτή η πρόταση βασίζεται σε έναν κάρναβο οικοδομικών τετραγώνων, έτσι ώστε να οργανωθεί η απαραίτητη επέκταση της παλιάς πόλης με ένα ικανοποιητικό σύστημα κυκλοφορίας.

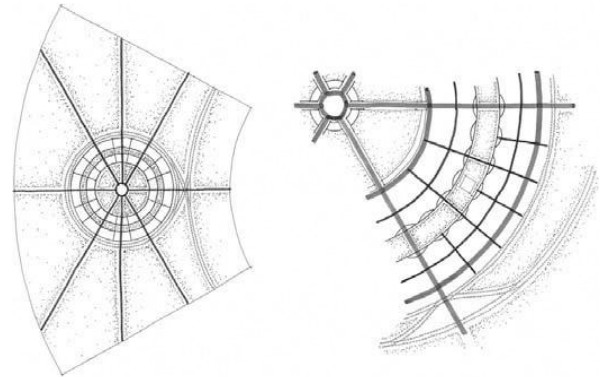
Εικόνα 24: Σχέδια επέκτασης Βαρκελώνης, 1859

Λίγο αργότερα, το 1882, ο *Arturo Soria y Mata* προτείνει τη *Ciudad Lineal*, η οποία είναι μια γραμμική πόλη με μια βασική λεωφόρο πλάτους 500 μέτρων, η οποία αποτελεί τη βασική στήλη κυκλοφορίας και υποδομών της πόλης και εκατέρωθεν αναπτύσσονται οι κατοικίες και τα βιομηχανικά κτίρια.

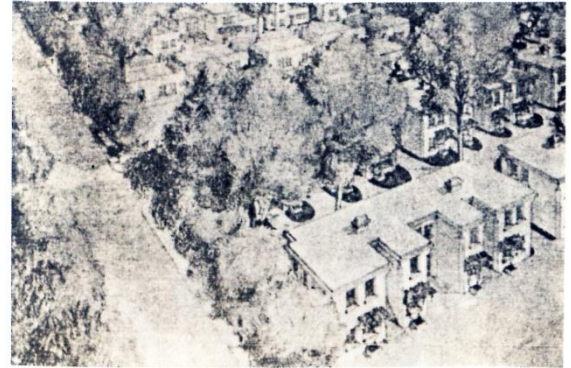
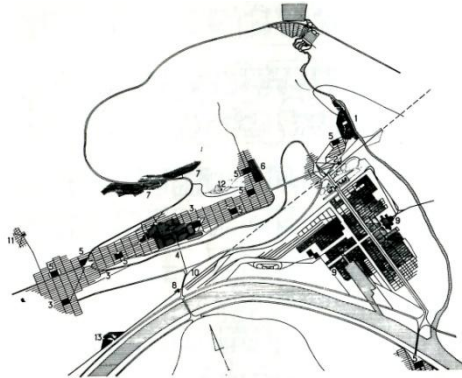
Εικόνα 25: Γραμμική πόλη-Ciudad Lineal, 1882

Το 1898, στην Αγγλία, ο *Ebenezer Howard* δημιουργεί το κίνημα των κηπουπόλεων, *Garden Cities*, με στόχο το συνδυασμό των πλεονεκτημάτων της πόλης και της εξοχής. Η πόλεις αυτές είναι κυκλικές και με πληθυσμό περίπου 32.000 κατοίκων η καθεμία. Περικλείονται από μια περιφερειακή ζώνη πρασίνου. Η βασική τους ιδέα είναι η δημιουργία κηπουπόλεων στην περιφέρεια των μεγάλων πόλεων, για να εκτονωθεί η πίεση της αστικής ανάπτυξης και να αποφευχθεί η διόγκωση της μητρόπολης.

Εικόνα 26: *Garden City*-Κηπούπολη, 1898

Επιπλέον, το 1899, ο αρχιτέκτονας *Tony Garnier* σχεδιάζει την βιομηχανική πόλη, *Cite Industrielle*, στην οποία υπάρχει αυστηρός διαχωρισμός της βιομηχανικής περιοχής από την κεντρική πόλη και την περιοχή της κατοικίας.¹⁹

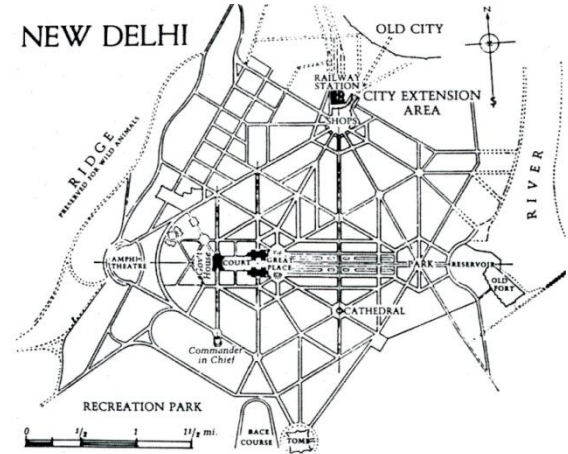
Εικόνα 27: *Cite Industrielle*-Βιομηχανική Πόλη, 1899

¹⁹ "Tony Garnier-η βιομηχανική πόλη: η αρχή της λειτουργικής πολεοδομίας", Christophe Pawlowski, σελ.30

Στη συνέχεια, δύο νέες πρωτεύουσες σχεδιάζονται το 1911. Η νέα πρωτεύουσα της Αυστραλίας, η *Canberra* και η νέα πρωτεύουσα της Ινδίας, το *Νέο Δελχί*. Οι δύο αυτές πόλεις σχεδιάστηκαν στη λογική του κέντρου με την περιφερειακή δομή της κατοικίας γύρω του, περιβάλλονται από πράσινο, το οποίο εισχωρεί στον αστικό ιστό.

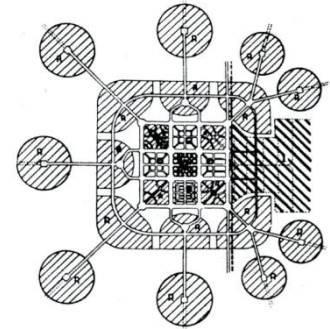

Εικόνα 28: *Canberra*, αρχικό ρυθμιστικό σχέδιο, 1911

Εικόνα 29: *Νέο Δελχί*, ρυθμιστικό σχέδιο, 1911

Αργότερα, το 1922, ο πολεοδόμος *Raymond Unwin* προτείνει ένα σύστημα “δορυφόρων πόλεων” για το Λονδίνο, οι οποίες δεν θα υλοποιηθούν σε μεγάλο βαθμό αυτή την περίοδο αλλά μετά τον β' παγκόσμιο πόλεμο.

Εικόνα 30: Σχηματικό διάγραμμα πόλης και δορυφόρων της

Κεντρική ιδέα σε όλες τις παραπάνω πολεοδομικές προτάσεις της εποχής αυτής, είναι η ιδέα της αποσυμφόρησης της βιομηχανικής πόλης με τη δημιουργία δορυφόρων πόλεων-οικισμών. Ο μεγάλος αριθμός του πληθυσμού αποτελεί το βασικότερο πρόβλημα για την ποιότητα ζωής στην πόλη και έτσι, ένας απλός τρόπος αντιμετώπισης του προβλήματος είναι η δημιουργία οικισμών στην περιφέρεια των μεγαλουπόλεων.²⁰

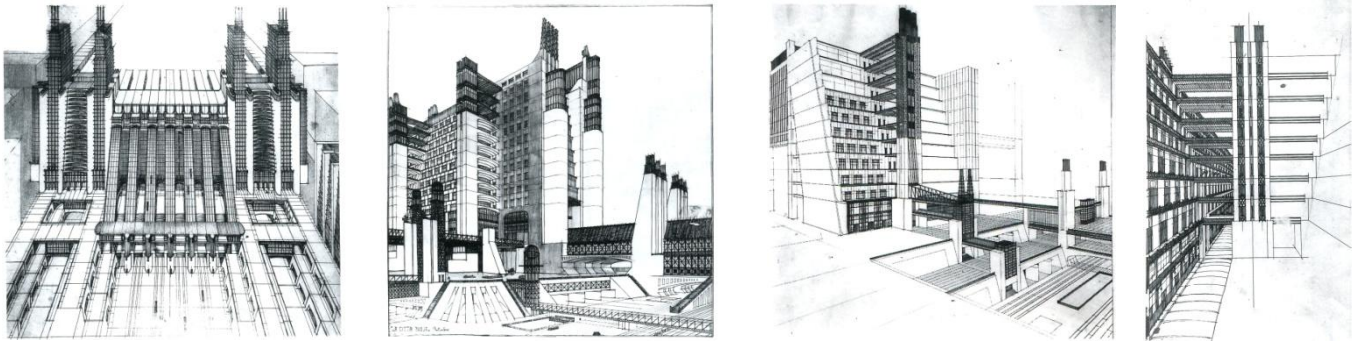
²⁰ “Πόλη και Πολεοδομία: Βασικές Έννοιες”, Πολυδωρίδης Νίκος, σελ.82

2.2.2 Αναφορά στο κίνημα του φουτουρισμού για τις πόλεις

Στη συνέχεια, αναφερόμαστε στον φουτουρισμό. Ο φουτουρισμός ήταν ένα καλλιτεχνικό κίνημα που εκδηλώθηκε κυρίως στην Ιταλία από μια ομάδα νέων συγγραφέων και άλλων καλλιτεχνών. Βασικός εκφραστής του φουτουρισμού ήταν ο *Filippo Tommaso Marinetti*, (1876-1944), ενώ απαρχή του κινήματος θεωρείται το έτος 1909, όταν ο *Marinetti* δημοσίευσε στη γαλλική εφημερίδα "Figaro" το μανιφέστο του φουτουρισμού. Ο φουτουρισμός ήταν το πρώτο κίνημα του 20ου αιώνα που απευθυνόταν εξαρχής στο ευρύ κοινό, στη μαζική παραγωγή, στις μεγαλουπόλεις, στο τρόπο ζωής του σύγχρονου ανθρώπου, κλπ.²¹ Οι εκπρόσωποί του εστίασαν στις καινούργιες δυνατότητες που ανοίγονταν στους ανθρώπους και στο εμπόριο σε παγκόσμιο πλέον επίπεδο, από την ανάπτυξη των μέσων επικοινωνίας, μετακίνησης και μεταφορών. Οι φουτουριστές θαμπώθηκαν από τα επιτεύγματα της τεχνολογίας και διέβλεπαν, ότι τα επιτεύγματα αυτά είχαν αρχίσει ήδη να αλλάζουν από τα θεμέλιά του, τόσο τον κόσμο όσο και τον ανθρώπινο πολιτισμό. Ο φουτουρισμός, βρήκε πεδίο έκφρασης σχεδόν σε όλες τις καλλιτεχνικές εκφάνσεις, όπως στη ζωγραφική, στην γλυπτική, στην κεραμική, στην γραφιστική, στο βιομηχανικό σχεδιασμό, στον σχεδιασμό εσωτερικών χώρων, στο θέατρο, στον κινηματογράφο, στο σχεδιασμό υφασμάτων, στη λογοτεχνία, στη μουσική, στην αρχιτεκτονική, ακόμα και στη γαστρονομία. Χαρακτηριστικοί Ιταλοί εκπρόσωποί ήταν οι *Filippo Tommaso Marinetti*, *Umberto Boccioni*, *Carlo Carrà*, *Gino Severini*, *Giacomo Balla*, *Antonio Sant'Elia*, *Tullio Crali* και *Luigi Russolo*.

²¹ "Ιστορία της δυτικής αρχιτεκτονικής", David Watkin, σελ.632

Το 1914 ο αρχιτέκτονας *Antonio Sant'Elia* εντάχτηκε στο κίνημα του φουτουρισμού και του προσέδωσε μια πιο ακαδημαϊκή χροιά. Στο σχέδιό του "*La Città Nuova*" ("*Η Νέα Πόλη*") που εκτέθηκε στο Μιλάνο, το 1914, αλλά δεν κατασκευάστηκε ποτέ, η χασοπή μεγαλούπολη παρουσιάζεται ως ένα υπέροχο τοπίο μέσα στην οποία δραστηριοποιείται ο σύγχρονος άνθρωπος (σε αντίθεση με προηγούμενες αναπαραστάσεις όπου ένα όμορφο τοπίο θεωρούνταν ότι ήταν ένας κήπος ή η ύπαιθρος). Η νέα πόλη, συμβόλιζε το νέο, δυναμικό τρόπο ζωής και έπρεπε να είναι λειτουργική και αποτελεσματική όπως μια μηχανή.²²

Εικόνα 31: Προοπτικά σχέδια από τη "νέα πόλη", 1914

²² "The work of Antonio Sant'Elia: retreat into the future", Esther da Costa Meyer, σελ.89

Στο μανιφέστο του, "*Manifesto of Futurist Architecture*", ο Sant'Elia πρότεινε μια μαζική αρχιτεκτονική, όπου οι γραμμές είναι δυναμικές και η διακόσμηση δεν πρέπει να έχει καμία σχέση με το παρελθόν αλλά να προκύπτει κάθε φορά, εκ νέου, από τη χρήση και τη φύση των ίδιων των υλικών. Χαρακτηριστικά κτίρια της εποχής του φουτουρισμού θεωρούνται ο σταθμός τρένων Trento από τον *Angiolo Mazzoni* και ο σταθμός *Santa Maria Novella* στην Φλωρεντία (1932) από τους *Gruppo Toscano*.

Εικόνα 32: Σταθμός Trento

Εικόνα 33: Σταθμός Santa Maria Novella

Ο Sant'Elia πέθανε το 1916 και ο θάνατός του συχνά ταυτίζεται με το τέλος του φουτουρισμού. Παρόλα αυτά αρκετοί εκπρόσωποι του φουτουρισμού συνέχισαν να δημοσιεύουν και να εκθέτουν έργα, έως το τέλος του 2ου παγκοσμίου πολέμου. Καθώς όμως το κίνημα συνδέθηκε με το φασισμό, το ίδιο το κοινό, το εγκατέλειψε.

2.2.3 Αναφορά στο κίνημα του κονστρουκτιβισμού και τη συλλογική ζωή – τυποποίηση κατοικίας

Παράλληλα, με τον φουτουρισμό της Ευρώπης εμφανίζεται ο κονστρουκτιβισμός, ο οποίος αποτελεί μία υλοποίηση του ρωσικού φουτουρισμού. Ο κονστρουκτιβισμός χαρακτηρίζει τη δεκαετία του 1920 και αποτελεί το τελευταίο μεγάλο κίνημα της Ρωσικής Πρωτοπορίας. Από τη λατινική λέξη *constructio*, που σημαίνει κατασκευή, ο όρος δηλώνει τις απαρχές της εικαστικής εγκατάστασης κι έχει την καταγωγή της σ' ένα σημαντικό καλλιτέχνη, τον *Βλαντίμιρ Τάτλιν*. Ο στόχος του κονστρουκτιβισμού είναι η εφαρμογή των νοητικών σχημάτων του κυβισμού σε μία ολιστική αφαίρεση των κατασκευών που ως μη αντικειμενικά δεδομένα, εμπεριέχουν μέσω της βαρύτητας και κινηματικά στοιχεία.²³ Η όλη προσπάθεια όμως άλλαξε ως προς την ιδεολογία της με την επανάσταση του 1917. Ενώ αρχικά είχαμε μια μεταφορά δομής μέσω τέχνης και τεχνικής. Η επανάσταση έφερε μια ερμηνευτική αλλαγή που προκάλεσε ένα νοητικό ρήγμα. Ο κονστρουκτιβισμός μέσω της Σοβιετικής Ένωσης μετατράπηκε σε εργαλεία προπαγάνδας για την ανάδειξη του διαλεκτικού υλισμού. Το πρόβλημα είναι ότι το δόγμα ήθελε μία αδιάλλακτη ουτοπία. Κατά συνέπεια, η συντηρητικότητα της ερμηνείας αλλοίωσε το επαναστατικό πνεύμα του κινήματος. Έτσι, η δυναμική της αρχιτεκτονικής είχε εκφυλιστεί έτσι ώστε να αντιπροσωπεύει αποκλειστικά τη σοβιετική επανάσταση και όχι κάποια άλλη, αλλά και τη διαλεκτική του υλισμού. Με

²³ “Επίτομη ιστορία της αρχιτεκτονικής”, Γεώργιος Π. Λάββας, σελ.290-292

αυτόν τον τρόπο, ο κονστρουκτιβισμός ερμηνεύτηκε ως μία απόδειξη της κυρίαρχης στρατηγικής της Σοβιετικής Ένωσης.²⁴

Εικόνα 34: Ο Πύργος του Τάτλιν, πρόπλασμα, 1919 Εικόνα 35: Ο Πύργος Shukhov, 1920-22 Εικόνα 36: Κτίριο που ακολουθεί τα χαρακτηριστικά του κονστρουκτιβισμού

Γι' αυτόν το λόγο, ακολούθησε μία συστηματοποίηση μέσω της ένωσης συγχρόνων αρχιτεκτόνων (Ο.Σ.Α). Μέσα από την αναδιοργάνωση αυτή αποφασίστηκε αλλαγή του τρόπου

²⁴ "Russian constructivism", Lodder Christina, σελ.73

ζωής και στροφή προς τη συλλογική ζωή. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μια Νέα Αρχιτεκτονική. Δόθηκε έμφαση στα λειτουργικά, τεχνικά και κοινωνικά προβλήματα κι όχι απλή έρευνα της μορφολογικής έκφρασης. Οργανική ανάπτυξη της σοβιετικής αρχιτεκτονικής που γεννιέται μέσα από τις ιδιομορφίες μιας νέας βιομηχανικής κατασκευής μέσω: δημιουργίας μιας νέας τυπολογίας, ικανοποίηση όλων των λειτουργιών της κοινωνικής ζωής και ενότητα του αρχιτεκτονικού οργανισμού, καλύτερη δυνατή ποιότητα σε όλα τα στοιχεία και μέρη του συνόλου ανάλογα με τον κοινωνικό και τεχνικό τους προορισμό, χρήση των διαφόρων ιδιομορφιών, των επιφανειών των όγκων, του εδάφους, της κλίμακας, της υφής, του χρώματος με δεδομένο ότι τα στοιχεία αυτά είναι συνδεδεμένα με σχέσεις που μεταβάλλονται ανάλογα με τον προορισμό του κτιρίου και τις συγκεκριμένες κατασκευαστικές δυνατότητες.

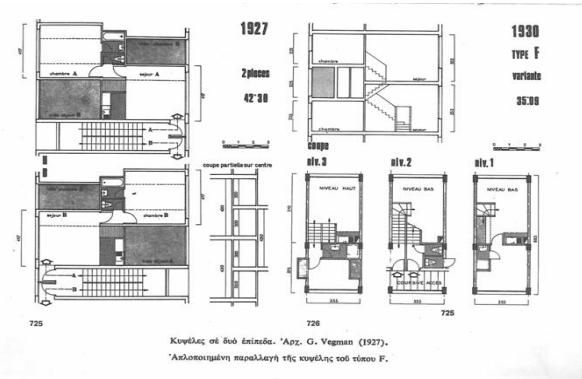
Επιπλέον, οι κοινωνικοί πυκνωτές αποτελούν τον κύριο αντικειμενικό σκοπό του κονστρουκτιβισμού. Όπως ο ηλεκτρικός πυκνωτής μετασχηματίζει τη φύση του ρεύματος, έτσι κι ο κοινωνικός πυκνωτής αποτελεί το μέσο για τον κοινωνικό μετασχηματισμό, τη μεταμόρφωση του ατομιστή ανθρώπου σε ολοκληρωμένο άνθρωπο της σοσιαλιστικής κοινωνίας. Ο γενικός πυκνωτής, που είναι η πόλη, συντίθεται από τους δυο κοινωνικούς πυκνωτές: το κλαμπ(εργατική λέσχη) και την κατοικία.

Σύμφωνα με τον Lissitski, η εργατική λέσχη αποτελεί “εργαστήριο αλλαγής του ανθρώπου” και “κοινωνικό εργοστάσιο”. Είναι είδος ανώτερης σχολής για την ανάπτυξη του πολιτιστικού επιπέδου. Προωθεί την συνύπαρξη διαφορετικών κατηγοριών ανθρώπων σε διαφορετικές ηλικίες και με διαφορετικές δραστηριότητες. Είναι ο χώρος στον οποίο δημιουργείται κι εκπέμπεται η κουλτούρα αλλά συγχρόνως κι αντιστάθμισμα για την άβολη και ανεπαρκή κατοικία.

Η κατοικία αποτελεί το μέσο για την κοινωνική αλλαγή. Τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν και έκαναν αναγκαία αυτή την αλλαγή ήταν: η εσωτερική μετανάστευση και αύξηση του αστικού πληθυσμού, η έμφαση στην κατασκευή κοινόχρηστων κτηρίων ενώ τα υψηλά ενοίκια στις ήδη υπάρχουσες κατοικίες οδήγησαν τις περισσότερες οικογένειες σε κατοικίες προορισμένες για μια, η ελαχιστοποίηση των διαστάσεων της κατοικίας και η αλλαγή τρόπου ζωής που οδήγησε στην αλλαγή της κατοικίας ώστε να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα.

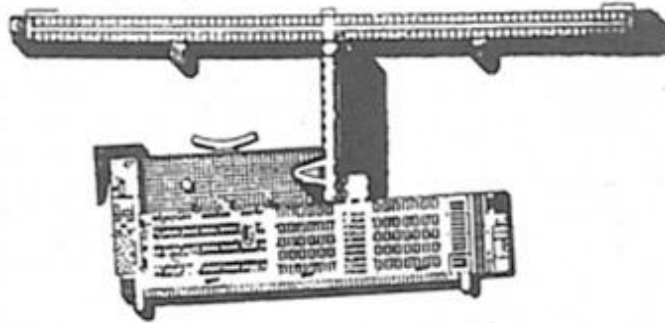
Παρακάτω, θα αναφερθούμε στην προβληματική της κατοικίας κατά την περίοδο του κονστρουκτιβισμού στη σοβιετική ένωση (1925-1932). Ζητούμενο ήταν ένας νέος τύπος κατοικίας προορισμένος για μια οικογένεια, λιγότερο δαπανηρός και ευκολότερος στην κατασκευή. Επιπλέον, μείωση αναγκαίου κατασκευασμένου όγκου, εκβιομηχάνιση της κατασκευαστικής διαδικασίας και δημιουργία του απαραίτητου κοινωνικού πυκνωτή.

Έτσι, το 1928 ιδρύεται ένα ειδικό τμήμα έρευνας και μελέτης για την τυποποίηση της κατοικίας. Δημιουργήθηκε η μονάδα κατοικίας τύπου *f*, που αποτέλεσε έναν ολοκληρωτικό νεωτερισμό: μείωση του οικονομικού συντελεστή με μείωση της επιφάνειας των χώρων ($27\mu^2$) και αξιοποίηση του αχρησιμοποίητου ύψους, τυποποίηση των κατασκευαστικών στοιχείων και εκβιομηχάνιση όλης της τεχνικής διαδικασίας, φυσικός φωτισμός, εγκάρσιος αερισμός και διπλός προσανατολισμός, διατήρηση των στοιχειωδών αξιών της οικογενειακής ζωής, καθώς και σταδιακό και φυσικό πέρασμα στη συλλογική χρήση κοινόχρηστων εξυπηρετήσεων, όπως μόνωση μιας μονάδας από την άλλη, κουζίνα εσοχή, στοιχεία που προκαλούσαν το πέρασμα σε ανώτερες μορφές κοινωνικής ζωής.

Εικόνα 37: Κατοικία τύπου f

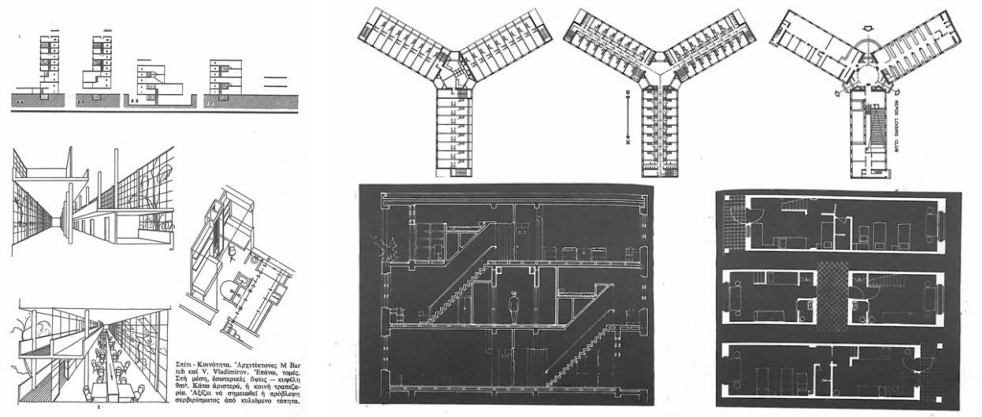
Επιπλέον, δημιουργήθηκε η κατοικία: Σπίτι-κοινότητα (*Dom-Kommuna*). Σκοπός της δημιουργίας του σπιτιού-κοινότητας ήταν η απελευθέρωση της γυναίκας από το βάρος της δουλειάς του σπιτιού και συμμετοχή της στη διαδικασία παραγωγής, η απόδοση συλλογικών ανέσεων που για οικονομικούς λόγους δε μπορούσαν να δοθούν ατομικά, η επιθυμία να αλλάξει ο τρόπος ζωής, το διαφορετικό σύστημα αξιών από την κληρονομιά του παλιού καθεστώτος (καταναλωτική κοινωνία), η οικονομικότερη λύση του προβλήματος της κατοικίας.

Εικόνα 38: Φοιτητική εστία στη Μόσχα, 1930

Το 1927 παρουσιάζονται για πρώτη φορά σχέδια για το σπίτι –κοινότητα στο διαγωνισμό της Ο.С.А. Οι προτάσεις κατηγοριοποιούνται σύμφωνα με τον τρόπο κατανομής και σύνδεσης των επιμέρους κατοικιών : α. οριζόντια κατανομή σε πολλά επίπεδα, β. κατακόρυφη κατανομή χρησιμοποιώντας τα ενδιάμεσα πλατύσκαλα που σε τομή επέτρεπε την αλληλοδιείσδυση των κατοικιών η μια μέσα στην άλλη, γ. μικτή λύση που επιτρέπει οριζόντιες και κατακόρυφες συνδέσεις με χώρους για συλλογική χρήση.²⁵

²⁵ "Russian constructivism", Lodder Christina, σελ.118

Εικόνα 39: Σχέδια για ένα σπίτι-κοινότητα, Barch, Vladimirov, Ivanof, Terehine, Smoline

Μέσα σε λίγα χρόνια το σπίτι κοινότητα θα περάσει όλα τα στάδια που χωρίζουν μια λογική ιδέα από την ουτοπία. Αρχικά διατηρείται και προφυλάσσεται το εσωστρεφές οικογενειακό κλίμα. Αργότερα όμως η συλλογική ζωή εξαπλώνεται σ' όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες και τελικά οδηγεί σε φαινόμενα υπερκολεκτιβοποίησης.

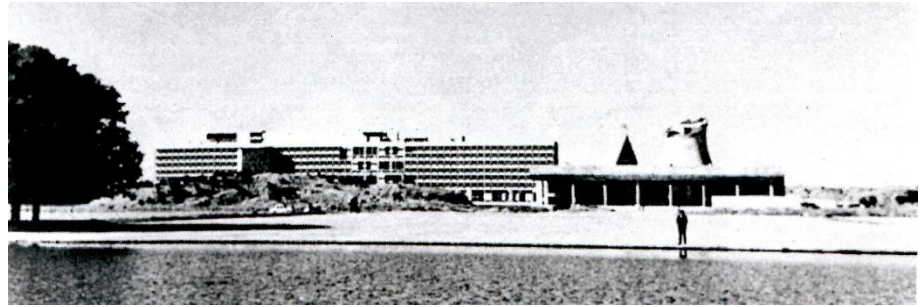
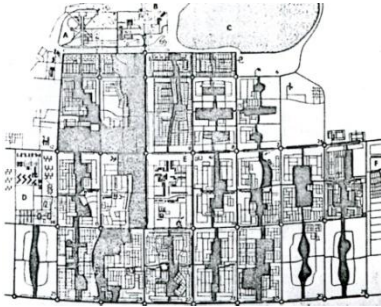
Στην πραγματικότητα δεν κατασκευάστηκε ποτέ ένα αληθινό σπίτι κοινότητα κι αυτό γιατί η Σ.Ε. υστερούσε σε υλικοτεχνική υποδομή αλλά και ο πληθυσμός της δεν ήταν εφικτό να προσαρμοστεί τόσο σύντομα στο νέο τρόπο κατοίκησης και ζωής. Ωστόσο τα οράματα και οι ουτοπίες, όπως χαρακτηρίστηκαν από μερικούς, αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της μοντέρνας αρχιτεκτονικής.

2.2.4 Σχεδιασμός νέων πόλεων με τις βασικές αρχές της πολεοδομίας του μοντέρνου κινήματος

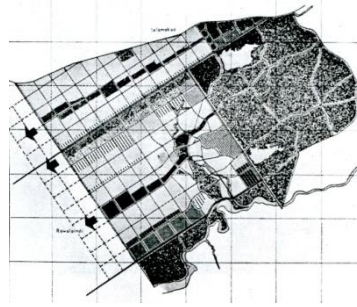
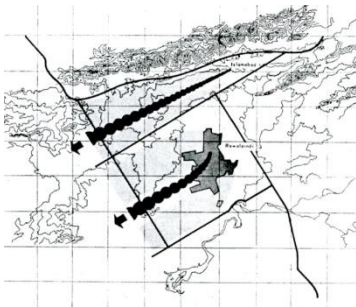
Επιστρέφουμε πάλι στη δύση, λίγο αργότερα, στις αρχές της δεκαετίας του 1960, όπου σχεδιάζονται και κτίζονται νέες πρωτεύουσες: η πόλη της *Chandigarh* στην Ινδία, η νέα πρωτεύουσα του Πακιστάν, το *Islamabad* και η νέα πρωτεύουσα της Βραζιλίας, η *Brazilia*. Και οι τρεις αυτές πόλεις βασίζονται στην προσπάθεια για τη δημιουργία της “νέας-τέλειας πόλης”. Την πόλη *Chandigarh* σχεδίασε ο Le Corbusier. Έφτιαξε το ρυθμιστικό σχέδιο της πόλης και επί μέρους αρχιτεκτονικά σχέδια κεντρικών κτιρίων. Στο *Islamabad* ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης εκπόνησε τα σχέδια της πόλης. Στη *Brazilia* ο Oscar Niemeyer σχεδίασε το πολεοδομικό σχέδιο και κάποια επί μέρους σχέδια κεντρικών κτιρίων σχεδίασε ο Le Corbusier.

Οι τρεις παραπάνω περιπτώσεις σχεδιάστηκαν με την παρουσία των βασικών αρχών της πολεοδομίας του μοντέρνου κινήματος: α. τακτοποίηση της κυκλοφορίας του αυτοκινήτου, β. οργάνωση των περιοχών κατοικίας με βασικό κανόνα την άμεση πρόσβαση στο πράσινο, την οικογενειακή ζωή, τη γειτονιά, το σχολείο, το εμπορικό κέντρο, γ. το κέντρο της πόλης να είναι εκτεταμένο, με καλή πρόσβαση από όλα τα μέρη της πόλης αλλά και εύκολη πρόσβαση στη φύση και το πράσινο.²⁶

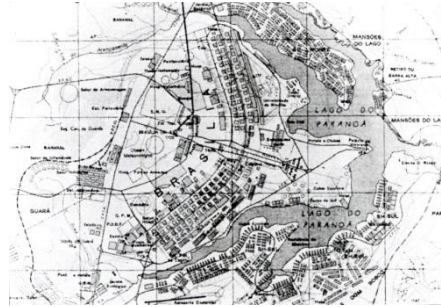
²⁶ “Πόλη και Πολεοδομία: Βασικές Έννοιες”, Πολυδωρίδης Νίκος, σελ.101

Εικόνα 40: Chandigarh, Ινδία, Le Corbusier, 1950

Εικόνα 41: Islamabad, Πακιστάν, Δοξιάδης, 1960-62, ρυθμιστικό σχέδιο-κεντρική περιοχή-τυπική γειτονιά

Εικόνα 42: *Brazilia, ρυθμιστικό σχέδιο του Niemeyer, 1960*

2.2.5 Θεωρητικές προσεγγίσεις για τη δομή και το σχεδιασμό της πόλης

Από την πολύ σύντομη ιστορική αναδρομή, τολμούμε να διατυπώσουμε, πως βασικό μέλημα στο σχεδιασμό των πόλεων ήταν, η θέση της κατοικίας στο κοινωνικό σύνολο. Στη συνέχεια, θα αναφέρουμε κάποιες θεωρητικές προσεγγίσεις για τη δομή και το σχεδιασμό της πόλης, οι οποίες εμφανίζονται στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, όπου οι κοινωνικοί επιστήμονες άρχισαν να ασχολούνται συστηματικά με το κοινωνικό φαινόμενο στην πόλη:²⁷

²⁷ "Πόλη και Πολεοδομία: Βασικές Έννοιες", Πολυδωρίδης Νίκος, σελ.92-95

Αρχικά, η *πρώτη οικολογική θεωρία* για την πόλη είναι αυτή των *ομόκεντρων κύκλων* και αναπτύσσεται το 1921 από τον E. Burgess. Σύμφωνα με αυτή, η πόλη παίρνει μια συγκεκριμένη μορφή ομόκεντρων ζωνών που αντικατοπτρίζουν κοινωνικές σχέσεις. Υπάρχει ένας κεντρικός πυρήνας και οι ζώνες αναπτύσσονται περιμετρικά. Κάθε ζώνη έχει χαρακτηριστικές δραστηριότητες και πληθυσμό. Αυτή η θεωρία βρίσκει εφαρμογή στις αμερικανικές πόλεις του μεσοπολέμου.

Στη συνέχεια, η *δεύτερη οικολογική θεωρία* είναι η *θεωρία των τομέων*, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλους κυκλοφοριακούς άξονες που ξεκινούν ακτινωτά από το κέντρο. Οι ομόκεντροι κύκλοι της παραπάνω θεωρίας έτσι αλλάζουν σχήμα και ακολουθούν τις κυκλοφοριακές αρτηρίες, οι οποίες χρησιμοποιούνται ως άξονες γραμμικής ανάπτυξης των δραστηριοτήτων.

Η *τρίτη οικολογική θεωρία* είναι αυτή των *πολλαπλών πυρήνων*, η οποία δίνει μεγάλη σημασία στα δευτερεύοντα κέντρα στην πόλη, τα οποία πλαισιώνουν τον πυρήνα της.

Η *θεωρία της κεντρικής θέσης* αποτελεί μια *οικονομική θεωρία* για τη δομή της πόλης. Όπου το κέντρο της πόλης είναι η κεντρική θέση στην οποία συγκεντρώνονται οι πιο εξειδικευμένες λειτουργίες. Για τους οικονομολόγους, οι βασικές και πιο σημαντικές παράμετροι που επηρεάζουν τη δομή της πόλης, είναι η αξία της γης, το μεταφορικό κόστος και η ικανότητα πληρωμής του κάθε πελάτη για μια θέση στον αστικό χώρο. Αυτή η οικονομική θεωρία αποτελεί τη βάση για τη δημιουργία αναλυτικών μοντέλων για τη δομή της πόλης και την κατανομή των χρήσεων γης και ιδιαίτερα της κατοικίας.

Στη συνέχεια, έχουμε κάποιες *κοινωνιολογικές θεωρίες* για τη δομή της πόλης. Σύμφωνα με το γάλλο ιστορικό *Fustel de Coulanges* στο βιβλίο του "*The ancient city*", το βασικό συστατικό στοιχείο για την πραγματοποίηση της πόλης ως κοινωνικού συστήματος, είναι η κοινωνική οργάνωση του πληθυσμού και ειδικά οι δεσμοί της θρησκείας και της φυλής. Ο γερμανός κοινωνιολόγος *Max Weber* πιστεύει ότι τα βασικά στοιχεία για τον ορισμό της πόλης είναι η ύπαρξη διοικητικής αυτονομίας, η οργάνωση των εμπορικών δραστηριοτήτων, η δικαστική εξουσία και κυρίως, η οργάνωση της πόλης ως κοινότητας.

Μπορούμε να πούμε, ότι η μορφή της πόλης και η κατανομή των δραστηριοτήτων θα προσαρμοστούν ανάλογα με την κοινωνική οργάνωση, τα θεσμικά πλαίσια και την τεχνολογία της εποχής, έτσι ώστε να εκφράζονται μέσα από αυτή. Για παράδειγμα, πριν από την ατμομηχανή η πόλη είχε μια πυκνή δομή, οι οποίοι ταίριαζε με την κοινωνική οργάνωση και τις οικονομικές δραστηριότητες της εποχής. Με την άφιξη, όμως, του σιδηρόδρομου, οι πόλεις επεκτείνονται και οι άξονες που δημιουργούνται συγκλίνουν στον κεντρικό πυρήνα των δραστηριοτήτων. Στην εποχή του αυτοκινήτου εμφανίζεται το φαινόμενο της επέκτασης της πόλης στα προάστια. Ταυτόχρονα, πυκνώνουν και τα κενά στον ιστό της πόλης, που έχουν δημιουργηθεί από τους παλιούς ακτινωτούς άξονες κυκλοφορίας και τους νέους περιφερειακούς άξονες που αναπτύσσονται. Έτσι, η σύγχρονη μητρόπολη είναι εκτεταμένη, οι περισσότερες μετακινήσεις πραγματοποιούνται με το αυτοκίνητο και οι σχέσεις των περιφερειακών τμημάτων της πόλης μεταξύ τους είναι πολύ περισσότερες.

Καταληκτικά, από την πρώτη φάση της *Πόλης-Μνημείο* περάσαμε στη δεύτερη φάση της *Πόλης-Λειτουργία*, οι οποία πολύ σύντομα άρχισε να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα, εξαιτίας της αδυναμίας της να προβλέψει την εξέλιξη των δυναμικών κοινωνικών συστημάτων και να κάνει μακροχρόνιο προγραμματισμό σε αυτές. Έτσι, ήταν αναπόφευκτη η δημιουργία μιας τρίτης φάσης στη μεθοδολογία σχεδιασμού της πόλης, που ονομάζεται *Πόλη-Σύστημα*. Σε αυτή τη φάση εφαρμόζονται θεωρίες συστημάτων, των μοντέλων και της επιχειρησιακής έρευνας ως μεθοδολογικά εργαλεία στην ανάλυση και το σχεδιασμό του χώρου. Όπως έγινε όμως με τις δύο προηγούμενες φάσεις, έτσι και η τρίτη φάση εξαντλήθηκε γρήγορα, όταν έγινε αντιληπτό ότι το κοινωνικό σύστημα δεν υπακούει σε φυσικούς νόμους αλλά είναι ευάλωτο και επηρεάζεται από πάρα πολλές εξίσου ευάλωτες παραμέτρους. Στη σημερινή εποχή, οι τρεις αυτές μεθοδολογίες συνυπάρχουν ειρηνικά: η μεθοδολογία της *Πόλης-Μνημείο* ταιριάζει στις δραστηριότητες ανάπτυξης παραδοσιακών ιστορικών κέντρων στις πόλεις, η μεθοδολογία της *Πόλης-Λειτουργία* βρίσκει εφαρμογή στα πολεοδομικά σχέδια οικιστικών περιοχών και επεκτάσεων, ενώ η μεθοδολογία της *Πόλης-Συστήματος* χρησιμοποιείται στις αναλύσεις των αστικών κέντρων για μακροπρόθεσμες προοπτικές.

2.3 Η εξέλιξη της κατοικίας μέσα από μια ιστορική αναδρομή

Την ιστορία της κατοικίας μπορούμε να τη χωρίσουμε σε πέντε περιόδους:

1. την αρχαιότητα, την κλασσική και ελληνιστική εποχή
2. τον μεσαίωνα
3. την αναγέννηση και προβιομηχανική περίοδο
4. τη βιομηχανική επανάσταση και τον κλασικισμό
5. τη σύγχρονη εποχή

Πιο αναλυτικά:

2.3.1 Αρχαιότητα, κλασσική και ελληνιστική εποχή

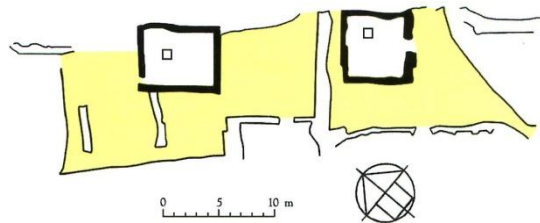
Η αρχαία κατοικία διακρίνεται στις διαφορές μεταξύ βορρά και νότου και ινδοευρωπαϊκής και ανατολικής κατοικίας. Έτσι, διακρίνουμε την *αυλική κατοικία*, που είναι η κατοικία χωρίς σταθερή εστία και έχει ως κέντρο την εσωτερική αυλή.²⁸ Εκεί η οικογένεια περνά το μεγαλύτερο μέρος της

²⁸ "Ιστορία της κατοικίας - 5000 π.Χ.-500 μ. Χ.", Wolfram Hoerfner, σελ.150

ζωής της. Γύρω από την αυλή υπάρχουν σκεπαστοί και κλειστοί χώροι, που αποτελούν τα υπνοδωμάτια και τις αποθήκες.

Μετά την κάθοδο των ινδογερμανικών φύλων, από τα βορειοανατολικά των Βαλκανίων, εμφανίζεται η βόρεια κατοικία, που την ονομάζουμε *εστιακή κατοικία*. Αποτελείται από ένα δωμάτιο με κέντρο την εστία (φωτιά).²⁹

Στη συνέχεια, γύρω στα 2000 π. Χ., με την επίδραση των Κρητών εμφανίζεται ένας πολιτισμός στα νησιά της Μεσογείου, ο οποίος ανέπτυξε κυκλικά οικήματα και τετράγωνα μορφές κατοικίας. Σε αυτό τον πολιτισμό ανάλογα με τις κλιματικές αλλαγές επικρατεί η *αυλική κατοικία* και άλλοτε η *εστιακή κατοικία*.

Εικόνα 43: Κατοικίες με δωμάτιο εστίας, αρχαϊκή-κλασσική περίοδος

²⁹ "Ιστορία της κατοικίας - 5000 π.Χ.-500 μ. Χ.", Wolfram Hoerfner, σελ.151

Ο τύπος *μέγαρο* εμφανίστηκε στην Τροία και την Τίρυνθα κατά το τέλος της εποχής του χαλκού. Εμφανίζει έναν προστεγασμένο χώρο, το υπνοδωμάτιο, και στο βάθος την αίθουσα της εστίας. Ο τύπος αυτός εμφανίζεται μόνο στους ελληνικούς χώρους.³⁰

Στα παλάτια των Μυκηνών στην Αργολίδα γύρω στο 2000-1600 π. Χ., εμφανίζονται οι κατοικίες *αυλικού ρυθμού* με πολυάριθμα δωμάτια, αυλές διασκέδασης, λουτρών, κ. ά. Η οικογένεια είναι μια μεγάλη αυλική κοινωνία με πλούσια ζωή. Οι τοιχογραφίες διακοσμούν όλη την κατοικία.

Στην προκλασική ελληνική εποχή, γύρω στα 1100-700 π. Χ., οι μορφές κατοικίας αλλάζουν ελάχιστα και επικρατεί ο *τύπος του μεγάρου*. Με την πάροδο του χρόνου, όμως, τη θέση παίρνει η *αυλική κατοικία*, όπου το κέντρο βάρους είναι η αυλή και γύρω της τα υπνοδωμάτια. Στη Σπάρτη, τα *στρατόπεδα* είναι οι κατοικίες των *πολεμιστών* και οι νέοι μεγαλώνουν με σκληρή εκπαίδευση χωρίς την οικογένειά τους κοντά. Ενώ τη διοίκηση και την οικονομία της κατοικίας την έχουν αναλάβει οι γυναίκες.

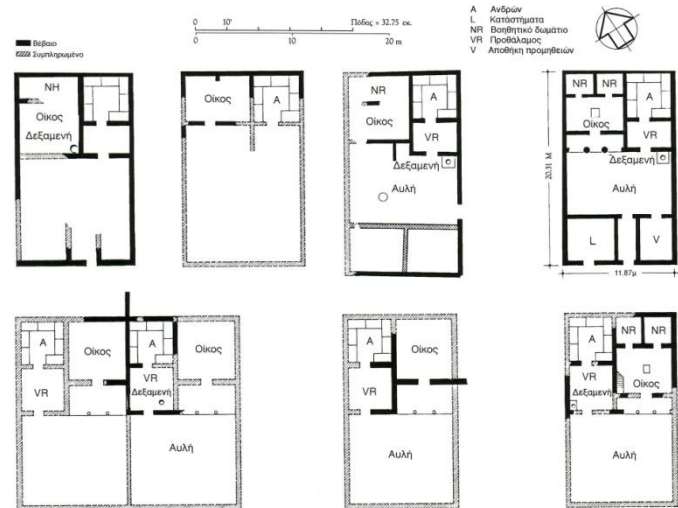
³⁰ "Ιστορία της κατοικίας - 5000 π.Χ.-500 μ. Χ.", Wolfram Hoerpfner, σελ.151

Στην κλασική εποχή, γύρω στον 5^ο με 4^ο αιώνα π. Χ., η ελληνική κατοικία χαρακτηρίζεται από σημαντική εξέλιξη. Οι κάτοικοι ζουν μεγάλο μέρος της ημέρας στην Αγορά. Η κατοικία αυτής της εποχής παίρνει τη μορφή του *περιστυλίου*.³¹ Όπου γύρω από την εσωτερική αυλή διαρθρώνονται δωμάτια υποδοχής, φαγητού, υπνοδωμάτια, κουζίνα, λουτρό και δωμάτια εργασίας.

Η γυναίκα δεν είχε κοινωνικό ρόλο, απαγορευόταν να πάρει μέρος στην οικιακή διασκέδαση με ξένους και την υπηρετούσαν σκλάβες που την βοηθούσαν στο νοικοκυριό. Αν η κατοικία ήταν διώροφη τότε τα δωμάτια της γυναίκας και των υπηρετριών βρίσκονταν στο δεύτερο όροφο. Στην Πριήνη και στη Δήλο έχουν σωθεί ερείπια που μας δείχνουν ότι η ελληνική κατοικία παραμένει απλή στη δομή της και δίνει βάρος στη διακόσμηση των εσωτερικών και εξωτερικών χώρων.

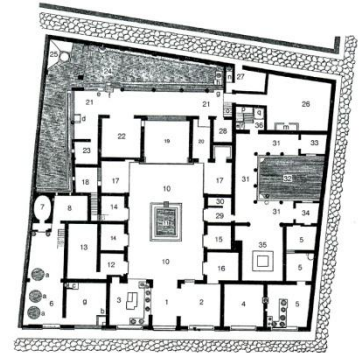
³¹ "Ιστορία της κατοικίας - 5000 π.Χ.-500 μ. Χ.", Wolfram Hoepfner, σελ.230

Στους ελληνοιστικούς χρόνους, αναπτύσσεται η εσωτερική αυλή και γύρω της στοές με κίονες. Με αποτέλεσμα, το *περιστύλιο* να παίρνει την τελική του μορφή, η οποία επέδρασε στους επόμενους αιώνες σε βορρά και δύση. Επιπλέον, η αυλική κατοικία εξελίσσεται διαρκώς και η θέση των γυναικών γίνεται πιο ισχυρή στην κοινωνία.

Εικόνα 44: Κατοικία, 5ος-4ος αι.

Όσο αφορά τη ρωμαϊκή κατοικία, ήταν μονώροφη, συγκέντρωνε χώρους οίκησης και εργασίας κάτω από την ίδια στέγη, φωτιζόταν από τρεις εισόδους και από την τρύπα της οροφής στην αίθουσα της εστίας. Αυτό αποτελούσε το *atrium*, που ήταν ουσιαστικά μια μεγάλη αίθουσα με άνοιγμα για τον καπνό στην οροφή και στη συνέχεια, το *atrium* εξελίχθηκε σε μια σκεπαστή αυλή. Αυτός ο χώρος ήταν για φαγητό και θυσίες και ο ρόλος της γυναίκας ήταν πολύ πιο σημαντικός από ότι στους Έλληνες. Επιπλέον, ένα δωμάτιο ανοιχτό προς το *atrium* ήταν το υπνοδωμάτιο του ζεύγους. Σημαντικό χαρακτηριστικό αυτών των κατοικιών ήταν η εσωστρέφεια και η απομόνωση από τον έξω κόσμο και το γεγονός ότι το φως της μέρας έμπαινε από ελάχιστα ανοίγματα.³²

Εικόνα 45: Ρωμαϊκή κατοικία με *atrium*, Casa di Sallustio, 1ος αι.

³² "Ιστορία της κατοικίας - 5000 π.Χ.-500 μ. Χ.", Wolfram Hoerfner, σελ.661-666

2.3.2 Μεσαίωνας

Στις αρχές του μεσαίωνα οι κατοικίες των βασιλέων και των ευγενών ήταν ολόκληρα κτιριακά συγκροτήματα, με την κατοικία του άρχοντα στο κέντρο της αυλής και γύρω τα δωμάτια του προσωπικού, οι αποθήκες, κ. ά. Στους επόμενους αιώνες τα παλάτια των ηγετών έγιναν στιβαρές βάσεις πάνω στις οποίες στηρίχτηκε η εξέλιξη της κατοικίας.³³

Κατά τον 19^ο αιώνα εμφανίστηκε ο πύργος, ο οποίος είχε διπλό σκοπό, οικιστικό και στρατιωτικό. Έτσι, καθορίζεται και η μορφή του. Παράλληλα, δεν υπήρχε χαρακτηριστική μορφή κατοικίας της πόλης, αλλά επικρατούσε μια ανάμειξη διάφορων τύπων κατοικίας. Οι πύργοι των ευγενών περιτριγυρίζονταν από τις κατοικίες των φτωχών. Στη συνέχεια, ο πύργος της πόλης έχασε τη στρατιωτική του σημασία και οι μεγαλοαστοί προσπάθησαν να μιμηθούν τους ευγενείς. Όσο οι οικισμοί, όμως, γίνονταν πολυπληθέστεροι, τόσο η μορφή της κατοικίας άλλαζε λόγω στενότητας χώρου. Η κατοικία έστρεψε την είσοδό της στην πλευρά του δρόμου, ο διάδρομος μεγάλωσε και διαμορφώθηκε σε πολλούς χώρους.

Αργότερα, κατά την ακμή του μεσαίωνα, τον 12^ο αιώνα, παρατηρούμε την ακμή της κατοικίας και της ζωής των αρχοντικών αυλών. Αναπτύσσεται μια νέα μορφή αστικής κατοικίας, όπου ο

³³ "Ιστορία της δυτικής αρχιτεκτονικής", David Watkin, σελ.169

ασαφής διαχωρισμός των μορφών στις αρχές του μεσαίωνα παίρνει τώρα τη μορφή μιας αυστηρής κλίμακας, η οποία βασίζεται στην κλίμακα των κοινωνικών τάξεων. Η αρχοντική κατοικία αποτελείται από το παλάτι του ηγέτη έως το μικρό πύργο των ιπποτών, ενώ η αστική κατοικία αρχίζει να μορφοποιεί διάφορους τύπους. Η αγροτική κατοικία γίνεται όλο και πιο τυποποιημένη. Ενώ οι κατοικίες των μεγάλων μαζών πέφτουν κάτω από το μέσο όρο των προηγούμενων εποχών.

Μπορούμε να πούμε, ότι η αγροτική κατοικία αποτελούσε για πολλούς αιώνες την μοναδική κατοικία που υπήρχε, μέχρι που εμφανίστηκαν άλλου τύπου κατοικίες. Στις αρχές του μεσαίωνα, ακόμα και η βασιλική κατοικία ήταν μια μεγάλη αγροτική κατοικία. Μόνο όταν εμφανίστηκε η αστική κατοικία, η αγροτική κατοικία έγινε η κατοικία μιας συγκεκριμένης κοινωνικής τάξης και παρέμεινε ίδια μέχρι και τον 19^ο αιώνα.

2.3.3 Αναγέννηση και προβιομηχανική περίοδος

Η εποχή της αναγέννησης χαρακτηρίζεται από μεγάλη πρόοδο στους τομείς του πνεύματος και της τέχνης και όχι τόσο στον τομέα της κατοικίας, η οποία διατηρεί τις παλιές βασικές της μορφές. Ο ανθρωπισμός που αναπτύσσεται προωθεί το αστικό στοιχείο από τον 16^ο αιώνα και μετά.

Πραγματική αναγέννηση της κατοικίας έγινε στις αριστοκρατικές κατοικίες της Αγγλίας, όπου πολλά οικήματα, που αρχικά ήταν διάσπαρτα σε μια αυλή, συγκεντρώθηκαν κάτω από μια στέγη, γύρω από μια μεγάλη αίθουσα. Τελική μορφή αποτελούν τα mansions, τα οποία ήταν μεγαλόπρεπα και φιλόξενα κτήρια. Η διαρρύθμιση αυτών συνδύαζε την επιθυμία αυτοπαρουσίασης και τη θερμή ατμόσφαιρα του σπιτιού, γεγονός σπάνιο για τις προηγούμενες εποχές.³⁴

Κατά τον 17^ο αιώνα, στην εποχή του μπαρόκ, εκείνο που αλλάζει ριζικά είναι η κατοικία των ευγενών, η οποία γνωρίζει μεγάλη άνθηση. Σε αυτή τη περίοδο επικρατεί η υποταγή στους τύπους και οι άνθρωποι αποφεύγουν τις πρωτοβουλίες. Η αλλαγή της κατοικίας οφείλεται στους ανώτατους κοινωνικούς κύκλους, οι οποίοι δεν ικανοποιούνται πλέον από τους μεσαιωνικούς πύργους με τα πρότυπα της αναγέννησης. Έτσι, χτίζονται παλάτια με νέα πρότυπα στην ελεύθερη εξοχή.

³⁴ "Επίτομη ιστορία της αρχιτεκτονικής", Γεώργιος Π. Λάββας, σελ.160-161

2.3.4 Βιομηχανική επανάσταση και κλασικισμός

Τον 18^ο αιώνα δεν υπάρχει στατικότητα στις δομές. Σε αυτό συμβάλλει η αύξηση του εμπορίου, η εξέλιξη στον επιστημονικό, τον κοινωνικό και τον πνευματικό τομέα, η πρόοδος της τεχνικής και της βιομηχανίας. Η ζωή γίνεται πολύπλευρη και ρευστή, επιδρώντας στις μορφές της κατοικίας. Στις μεγαλουπόλεις (Παρίσι, Λονδίνο, Βερολίνο) παρουσιάζονται άθλιες συνθήκες. Το κτίσιμο και η ενοικίαση της κατοικίας αρχίζει να γίνεται επάγγελμα.

Εκείνη την περίοδο ο Ρουσσώ προσπάθησε να στρέψει το ενδιαφέρον από τις πολύπλοκες διακοσμητικές μορφές σε απλές γραμμές. Οι θεωρίες του άρχισαν να εφαρμόζονται από τις υψηλότερες κοινωνικές τάξεις. Από τότε περίπου αρχίζει και η περίοδος του κλασικισμού, η στροφή δηλαδή προς το αρχαϊκό στυλ και κυρίως το ρωμαϊκό. Στον κλασικισμό οι σχέσεις ανθρώπου και κατοικίας γίνονται πιο ουδέτερες. Επιπλέον, αυξάνεται το φαινόμενο της τυποποιημένης διαρρύθμισης και διακόσμησης της κατοικίας. Η κατοικία γίνεται πιο απλή και υγιεινή. Οι οικονομικές κρίσεις οδηγούν προς έναν απλούστερο και όχι επιδεικτικό τρόπο ζωής.³⁵

³⁵ "Ιστορική εξέλιξη της κατοικίας", Δημητρώλης Λεωνίδας-Δάκης, σελ.137

2.3.5 Σύγχρονη εποχή

Με τον α' παγκόσμιο πόλεμο διακόπτεται η εξέλιξη των μορφών της κατοικίας και συνεχίζεται μετά τον πόλεμο. Η μεταπολεμική εικόνα είναι μια κοινωνική σύνθεση χωρίς διαχωρισμό των τάξεων. Με τις πρώτες κινήσεις οικοδόμησης παρουσιάστηκαν ερωτήματα για τη σύγχρονη διαμόρφωση της κατοικίας. Κοινωνικοί λόγοι οδήγησαν στην ανέγερση συνοικισμών και μικροκατοικιών. Κοινό γνώρισμα όλων των νέων κτισμάτων ήταν η τάση σμίκρυνσης των χώρων και ελάττωσης του αριθμού τους, λόγω του αυξημένου κόστους οικοδόμησης. Παρόλες τις οικονομικές καταστροφές του πολέμου, η βόρεια Ευρώπη και η Γερμανία παρουσίασαν μεγάλη εξέλιξη στον τομέα των συνοικισμών, ενώ στην ανατολική Ευρώπη δεν σημειώθηκε καμία προοδευτική εξέλιξη της κατοικίας.

Μετά από διάφορες δυσκολίες ιδρύθηκε στη Γερμανία το "Bauhaus". Το βασικό σύνθημα και σκοπός του Bauhaus ήταν ο "νέος ρεαλισμός". Οι ιδρυτές του θεωρούσαν πως η παραδοσιακή τέχνη ήταν ανίκανη να επιλύσει τα προβλήματα της εποχής και έπρεπε να διαμορφωθεί από την αρχή το ανθρώπινο περιβάλλον με κριτήρια την πρακτική και τα τεχνικά δεδομένα. Έτσι, τα βιομηχανικά προϊόντα έπρεπε να διαμορφωθούν με βάση τις απαιτήσεις της μαζικής παραγωγής τους. Αυτή η άποψη ήταν μια τεράστια καινοτομία και αποτελούσε την σημαντικότερη

αυτοδικαίωση της βιομηχανίας από τότε που εμφανίστηκε. Σε αντίθεση με τις μεταπολεμικές φόρμες κατοικίας, το Bauhaus απαιτούσε μια καθαρά τυποποιημένη διαρρύθμιση της κατοικίας.³⁶

³⁶ "Ιστορική εξέλιξη της κατοικίας", Δημητρέλης Λεωνίδας-Δάκης, σελ.187

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο – ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΣΕ ΕΝΑ ΔΟΜΗΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ

3.1 Προσδιορισμός εννοιών και προσεγγίσεις πειραματικών κοινοτήτων που βασίζονται σε κάποιες αρχές

3.1.1 Κατοίκηση – συλλογική κατοίκηση – τόπος

Όμως, όπως και να έχει, η κατοίκηση στην πόλη είναι και θα είναι ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα προβληματισμού, καθώς όπως αναφέραμε ήδη, οι μεγάλες οικονομικές αλλαγές των τελευταίων ετών, οδήγησαν σε νέες σκέψεις, που αναθεωρούν και επανεξετάζουν τη σχέση της με το κοινωνικό σύνολο, ιδιαίτερα στη σημερινή εποχή. Η γενική στροφή προς τη συλλογική κατοίκηση, με έμφαση στη δημιουργία συλλογικών κοινοτήτων, μας οδηγεί στην ανάλυση των εννοιών της κατοίκησης, της συλλογικής κατοίκησης και του τόπου.

Η κατοίκηση αποτελεί θεμελιώδες γνώρισμα της ανθρώπινης ύπαρξης, παρόλο που σήμερα βιώνεται ως μια απλή δραστηριότητα ανάμεσα σε άλλες δραστηριότητες. Σύμφωνα με τον *Heidegger*, η κατοίκηση είναι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι είναι πάνω στη γη, με βασικό γνώρισμά της τη διαφύλαξη της ενότητας των τεσσάρων συστατικών του κόσμου τους: τη γη, τον ουρανό, τα θεία, τους θνητούς. Έτσι, με αυτή την προσέγγιση ο *Heidegger* ανατρέπει τα στερεότυπα που έχουμε για την κατοίκηση και την κατοικία. Η κατοίκηση δεν περιορίζεται στο να ζει

κάποιος μέσα σε ένα σπίτι. Η κατοίκηση είναι το αποτέλεσμα της εμπλοκής μας με τα πράγματα. Σύμφωνα με τον *Heidegger*, ο άνθρωπος εντάσσεται στον κόσμο του από τη στιγμή του χτισίματος αφού αποτελεί μέρος της κατοίκησης, διότι το χτίσιμο δεν είναι μόνο το μέσο για την κατοίκηση αλλά από μόνο του είναι ήδη κατοίκηση.³⁷

Εικόνα 46: Σμίλες, εργαλεία χτισίματος, Άνω Αίγυπτος, 2000-1500 π. Χ. Εικόνα 47: Ανέγερση του μουσείου Guggenheim, Bilbao, κράνη εργαζομένων (η διαχρονική επιθυμία του ανθρώπου να κατασκευάσει οικοδομήματα εικονοποιείται στα εργαλεία αυτά)

³⁷ "Αρχιτεκτονική και κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas", Π. Λέφας, σελ.31-33

Στη συνέχεια, πρέπει να επισημάνουμε ότι η κατοίκηση και το χτίσιμο έχουν χαρακτήρα συλλογικό. Οι κοινότητες και η συλλογική κατοίκηση που ακολουθεί, επιτυγχάνεται από ένα σύνολο ανθρώπων που έχουν ένα κοινό σκοπό, είτε από πολλές ατομικές δραστηριότητες που συνδυάζονται μεταξύ τους, όπως είναι η ανέγερση κατοικιών σε μια κοινότητα.

Εικόνα 48: Βερολίνο, βομβαρδισμένα κτίρια, 1975, Heidegger: "οι θνητοί πρέπει να μαθαίνουν από την αρχή την κατοίκηση"
Εικόνα 49: Παράθυρο σε δρόμο της Μαδρίτης, Heidegger: "η κατοίκηση είναι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι είναι πάνω στη γη"

Επιπλέον, κατοικία σημαίνει κάτι περισσότερο από στέγη αφού ο άνθρωπος κατοικεί όταν αισθάνεται ότι το περιβάλλον του φέρει νοήματα και μπορεί και ταυτίζεται με αυτό. Αυτό σημαίνει ότι εκεί που εκτυλίσσεται η ζωή δεν είναι απλοί χώροι αλλά τόποι με την πραγματική έννοια του

όρου. Όπως ανέφερε ο *Norberg-Schulz* στο *Genius Loci*, ο τόπος είναι ένας χώρος που έχει έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα. Τόπος είναι εκεί που ο άνθρωπος ταυτίζεται με το περιβάλλον του και η κατοίκηση συμβαίνει μόνο σε τόπους. Έτσι, σύμφωνα με τον *Norberg-Schulz* κάθε τόπος με χαρακτήρα έχει ένα πνεύμα, μία ταυτότητα η οποία είναι προϊόν προβολής του ανθρώπου στον περίγυρό του και αναγνώρισης του εαυτού του σε αυτό.³⁸

Στην προσπάθειά του όμως ο άνθρωπος να εξελίξει την κατοίκηση και να ξεφύγει από τα νέα αστικά κέντρα που δημιουργήθηκαν από την επιρροή του μοντέρνου κινήματος λόγω της πυκνότητας του κόσμου στις πόλεις, όπως αναφέρθηκε παραπάνω στα ιστορικά, εμφανίστηκαν *πειραματικές κοινότητες* (βλ. *παράρτημα*) που βασίζονται σε κάποιες αρχές και θέτουν όρους για το πότε θα μπορεί μια συμβίωση να θεωρείται κοινοτική.

³⁸ "Genius Loci", Schulz Christian Norberg, σελ. 5

3.1.2 Οι πειραματικές κοινότητες και οι αρχές τους

Στη συνέχεια, αναφέρονται ορισμένα παραδείγματα τέτοιων κοινοτήτων με τις αρχές που έχουν ακολουθήσει για να διαμορφώσουν νέους τρόπους ζωής, καθώς και νέες μορφές οργάνωσης της κοινότητας, έτσι ώστε να εντοπίσουμε αργότερα τις αρχές αυτές σε επιλεγμένα σύγχρονα παραδείγματα, σε κοινότητες δηλαδή που αναπτύσσονται σε δομημένα περιβάλλοντα.

Αρχικά, στην πειραματική κοινότητα της Μασαχουσέτης “*Brook Farm*”, που αναπτύχθηκε από τους *George* και *Sophia Ripley* το 1841, η βασική ιδέα ήταν ότι με τη συγκέντρωση των προσπαθειών της εργασίας, μια κοινωνία θα μπορούσε να εξαλείψει το μόχθο της εργασίας, έτσι ώστε οι κάτοικοί της να έχουν το χρόνο να συμμετέχουν σε πνευματικές αναζητήσεις και δραστηριότητες αναψυχής. Στην αρχή, η κοινότητα *Brook Farm* εργάστηκε γύρω από την πολιτική της *προσωπικής ελευθερίας* και της *ισότητας*. Καθώς επίσης, έδωσαν έμφαση και στην *αυτοσυντήρηση* της κοινότητας από τις γεωργικές δραστηριότητες.

Εικόνα 50: *Brook Farm*

Οι πειραματικές κοινότητες “*Israeli Kibbutzim*” δεν αναφέρονται σε συγκεκριμένες κοινότητες, αλλά μάλλον σε μια μορφή πειραματικής διαβίωσης που έγινε γνωστή στο Ισραήλ στα τέλη του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα. Ο όρος “*kibbutzim*” μπορεί να μεταφραστεί ως “συγκέντρωση”, και χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις πολυάριθμες κοινότητες συνεργασίας που ιδρύθηκαν από Εβραίους μετανάστες στην Παλαιστίνη πριν από την ίδρυση του Ισραήλ. Η βασική φιλοσοφία των *kibbutzim* ήταν η ισότητα. Όλα τα κτίρια και τα αντικείμενα ήταν κοινόχρηστα και οι κάτοικοι ασχολούνταν με τη γεωργία.

Εικόνα 51: *Israeli Kibbutzim*

Στην πειραματική κοινότητα “*The Farm*” όλα είναι κοινόχρηστα. Εξακολουθεί να διατηρείται μια σταθερή αφοσίωση στην χορτοφαγία και η κοινότητα είναι φιλική προς το περιβάλλον διαβίωσης, και σήμερα λειτουργεί ως ένα “*ecovillage*”, όπου όλη η ενέργεια παράγεται από ηλιακούς

συλλέκτες και τα βιοκαύσιμα. Έχει επίσης μια διάσημη σχολή μαιευτικής, μια εταιρεία έκδοσης βιβλίων και ένα δημοτικό σχολείο. Οι κάτοικοι, επίσης, δραστηριοποιούνται σε φιλανθρωπίες σε όλο τον κόσμο.

Εικόνα 52: The Farm

Η πειραματική κοινότητα του *Findhorn Ecovillage* στη Σκωτία είναι ίσως το πιο αξιοσημείωτο παράδειγμα μιας κοινότητας που στηρίζεται στις αρχές της βιωσιμότητας του περιβάλλοντος και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Η κοινότητα υπάρχει ακόμα σήμερα, και έχει όπως σημειώνεται το μικρότερο περιβαλλοντικό αποτύπωμα από κάθε άλλη πόλη στο σύγχρονο κόσμο. Αυτό είναι εφικτό χάρη στα φιλικά προς το περιβάλλον κτίρια, τα οποία ενθαρρύνουν τη χρήση διάφορων υλικών. Δίνεται έμφαση στη βιωσιμότητα και την αυτονομία. Οι 350 κάτοικοι της κοινότητας έχουν το δικό τους σχολείο, κέντρο τεχνών και επιχειρήσεων, τα οποία περιλαμβάνουν τα πάντα, από κεραμική μέχρι χαρακτική. Υπάρχει ακόμη και ένα ανεξάρτητο νόμισμα.

Εικόνα 53: Findhorn Ecovillage

Ένα άλλο παράδειγμα αποτελεί η *Ομοσπονδία της Damanhur*. Είναι μια ουτοπική κοινότητα που βρίσκεται έξω από το Τορίνο, στην Ιταλία, και πήρε το όνομά της από την αρχαία αιγυπτιακή πόλη. Αναπτύχθηκε τη δεκαετία του '70 από τον Oberto Airaudi και από μια μικρή ομάδα σπαδών, και σήμερα έχει περίπου 800 πολίτες. Η κοινότητα αναφέρεται ότι είναι ένα “συλλογικό όνειρο” όπου “πνευματική, καλλιτεχνική και κοινωνική έρευνα” λαμβάνουν χώρα. Η ομάδα βασίζεται στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα, την καλλιτεχνική έκφραση, και την αισιοδοξία. Η κοινότητα της Damanhur λειτουργεί σαν ανεξάρτητο έθνος. Υπάρχει σύνταγμα, ένα νόμισμα που ονομάζεται “credito” και μια ανεξάρτητη υποδομή.

Εικόνα 54: Ομοσπονδία της Damanhur

Στις Η.Π.Α., στην έρημο, 70 μίλια βόρεια του Ρhoenix βρίσκεται η *Arcosanti*, μια πειραματική πόλη χτισμένη το 1970. Αποτελεί μια απόπειρα για να ανακαλύψει τον ιδανικό συνδυασμό της *αρχιτεκτονικής* και της *οικολογίας*. Όλα τα κτίρια εντός της πόλης έχουν σχεδιαστεί έτσι ώστε αυτά και οι άνθρωποι που ζουν σε αυτά, να μπορούν να λειτουργήσουν σε αρμονία με το περιβάλλον τους. Με αποτέλεσμα, πολλά κτίρια στην περιοχή είναι πολλαπλών χρήσεων, και κάνουν χρήση της ηλιακής ενέργειας για τη θέρμανση, την ψύξη, και την ηλεκτρική ενέργεια. Η φιλοσοφία της πόλης *Arcosanti* είναι μια ισχυρή πίστη στη διδασκαλία των ανθρώπων να ζουν πιο έξυπνα. Η κοινότητα χρησιμεύει ως παράδειγμα για το πώς τα αστικά κέντρα μπορούν να επιβιώσουν φθηνότερα και αποτελεσματικά με λίγες προσαρμογές στο σχεδιασμό.

Εικόνα 55: *Arcosanti*

Η πειραματική κοινότητα της *Auroville* είναι μια πολυπολιτισμική πόλη στη νότια Ινδία. Από την ίδρυσή της, η πόλη έχει εργαστεί για την “ανθρώπινη ενότητα” και τη “μεταμόρφωση της συνείδησης”. Η κεντρική φιλοσοφία της είναι η *πίστη* ότι η κοινωνία θα μάθει να πηγαίνει μπροστά μόνο αν οι άνθρωποι πολλών εθνών και πολιτισμών μάθουν να ζουν μαζί αρμονικά. Η κοινότητα αυτή λειτουργεί σαν ένα μικρό πείραμα για την παγκόσμια ειρήνη.

Εικόνα 56: Auroville

Συμπερασματικά, κάποια χαρακτηριστικά που διαφαίνονται είναι: η έμφαση στην αυτοσυντήρηση της κοινότητας από τις γεωργικές δραστηριότητες, η ισότητα όλων αυτών που συμμετέχουν, καθώς και το γεγονός ότι όλα τα κτίρια της κοινότητας είναι κοινόχρηστα, η έμφαση στις αρχές της βιωσιμότητας του περιβάλλοντος και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, αρχές σύμφωνα με τις οποίες πνευματική, καλλιτεχνική και κοινωνική έρευνα λαμβάνουν χώρα στην κοινότητα. Όλα αυτά αποτελούν μια απόπειρα να ανακαλυφθεί ο ιδανικός συνδυασμός της αρχιτεκτονικής και της

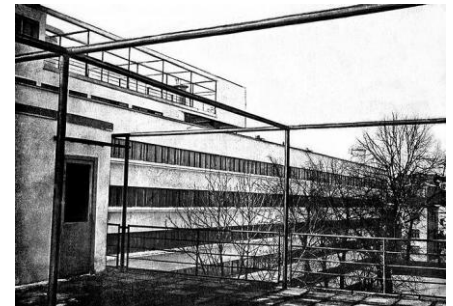
οικολογίας, καθώς επίσης και μια απόπειρα για να εργαστεί η πόλη για την “ανθρώπινη ενότητα” και τη “μεταμόρφωση της συνείδησης”.

Στη συνέχεια, σε μια προσπάθεια εντοπισμού των παραπάνω αρχών σε αξιόλογα υλοποιημένα παραδείγματα-προτάσεις από το παρελθόν στο σχεδιασμό κατοικιών, τα οποία μέσα από τη μελέτη τους θα μας βοηθήσουν να εξάγουμε συμπεράσματα για την κοινοτική κατοίκηση, προσεγγίζουμε και αναλύουμε προτάσεις που προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τη κοινωνική διάσταση της κατοικίας μέσα από το συλλογικό.

3.2 Μελέτη σύγχρονων παραδειγμάτων – κοινοτήτων που αναπτύσσονται σε δομημένα περιβάλλοντα

3.2.1 Narkomfin, Moise Ginsburg & Ignaty Milinis, Μόσχα, 1928-1930

Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το κτίριο *Narkomfin*, ένα οικιστικό συγκρότημα στη Μόσχα, σχεδιασμένο από τους *Moise Ginsburg & Ignaty Milinis* (1928-1932). Μόνο δύο από τα τέσσερα προγραμματισμένα κτίρια ολοκληρώθηκαν. Το κτίριο βρίσκεται μεταξύ της παλιάς και νέας περιοχής της Πρεσβείας των Ηνωμένων Εθνών. Ένα εξαιρετικό παράδειγμα της αρχιτεκτονικής του κονστρουκτιβισμού.

Εικόνα 57: *Narkomfin*, Μόσχα, 1928-32

Αυτό το μπλοκ κατοικιών, σχεδιασμένο για τους εργαζόμενους της επιμελητείας οικονομικών, ήταν μια ευκαιρία για τους *Ginsburg & Milinis* να δοκιμάσουν πολλές από τις θεωρίες του κονστρουκτιβισμού, που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920, για την αρχιτεκτονική μορφή και τη συλλογική κατοίκηση.³⁹ Το κτίριο είναι κατασκευασμένο από οπλισμένο σκυρόδεμα και βρίσκεται σε ένα πάρκο. Αρχικά, αποτελούνταν από ένα συγκρότημα διαμερισμάτων με *pilotis* (με ένα ρετιρέ και *roof garden*), που συνδέονται με μια κλειστή γέφυρα σε ένα μικρότερο, διαφανές μπλοκ με τις συλλογικές λειτουργίες. Τα διαμερίσματα αυτά είχαν σκοπό να παρέμβουν στην καθημερινή ζωή των κατοίκων. Με τις κοινόχρηστες εγκαταστάσεις, όπως κουζίνες, πλυντήρια, βρεφονηπιακούς σταθμούς ως μέρος του μπλοκ, οι ένοικοι ενθαρρύνονται σε μια πιο συλλογική ζωή, καταργώντας τους παραδοσιακούς ρόλους των γυναικών. Η δομή ήταν σχεδιασμένη έτσι ώστε να ενεργεί ως “κοινωνικός πυκνωτής”, συμπεριλαμβάνοντας μέσα σε αυτή μια βιβλιοθήκη και ένα γυμναστήριο. Όπως αναφέραμε πιο πάνω στην ανάλυση, οι *κοινωνικοί πυκνωτές* αποτελούν τον κύριο αντικειμενικό σκοπό του κονστρουκτιβισμού. Όπως ο ηλεκτρικός πυκνωτής μετασχηματίζει τη φύση του ρεύματος, έτσι κι ο κοινωνικός πυκνωτής αποτελεί το μέσο για τον κοινωνικό μετασχηματισμό, τη μεταμόρφωση του ατομιστή ανθρώπου σε ολοκληρωμένο άνθρωπο της σοσιαλιστικής κοινωνίας. Ο *γενικός πυκνωτής*, που είναι η πόλη, συντίθεται από τους δυο κοινωνικούς πυκνωτές: το *κλαμπ(εργατική λέσχη)* και την *κατοικία*.

³⁹ “Russian constructivism”, Lodder Christina, σελ.118-121

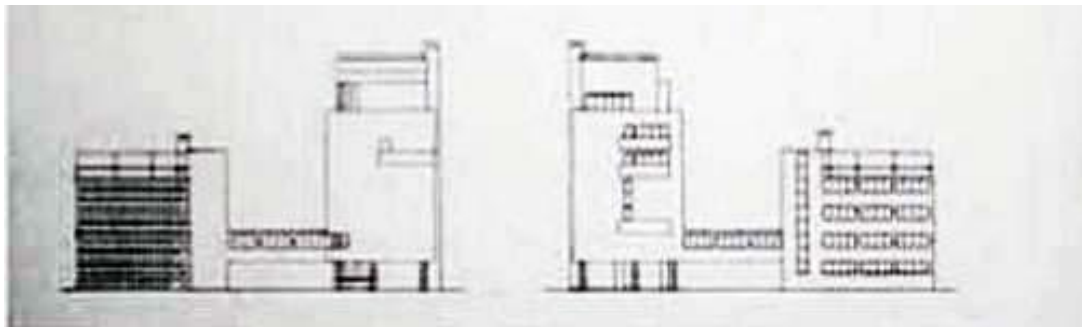
Από την άλλη πλευρά, οι αρχιτέκτονες της δεκαετίας του 1920 έπρεπε να αντιμετωπίσουν την κοινωνική πραγματικότητα της υπερπλήρους σοσιαλιστικής πόλης: κάθε μονάδα διαμερίσματος που προοριζόταν για μία οικογένεια με περισσότερα από ένα δωμάτια, θα μπορούσε ενδεχομένως να μετατραπεί σε μία μονάδα για περισσότερες οικογένειες. Τα διαμερίσματα θα μπορούσαν να διατηρήσουν τον τύπο της μίας οικογένειας, εάν, και μόνο εάν, ήταν φυσικά μικρά και δεν μπορούσαν να διαχωριστούν με σκοπό να φιλοξενήσουν περισσότερες από μία οικογένειες. Σχεδιάστηκαν, έτσι, τέτοιες μονάδες-μοντέλα, που στηρίζονται σε κάθετο διαχωρισμό του υπνοδωματίου (ανώτερο επίπεδο) και ενιαία κουζίνα και καθιστικό (χαμηλότερο επίπεδο). Ο *Ginsburg* σχεδίασε αυτούς τους τύπους κατοικιών με βάση την εμπειρία της πραγματικής ζωής.

Το κτίριο *Narkomfin* διαθέτει σήμερα 54 μονάδες κατοικίας. Πολλοί κάτοικοι μοιράζονται μια μικρή κουζίνα. Υπάρχουν πέντε κατοικημένοι όροφοι, αλλά μόνο δύο διάδρομοι, στο δεύτερο και το τέταρτο επίπεδο (ένα διαμέρισμα μεταξύ του τρίτου και δεύτερου επιπέδου συνδέεται με το διάδρομο του δεύτερου ορόφου, κ.λπ.). Οι περισσότερες από τις μονάδες ανήκουν στον τύπο K (με καθιστικό διπλού ύψους) και στον τύπο F, που συνδέονται με μια υπαίθρια γκαλερί.

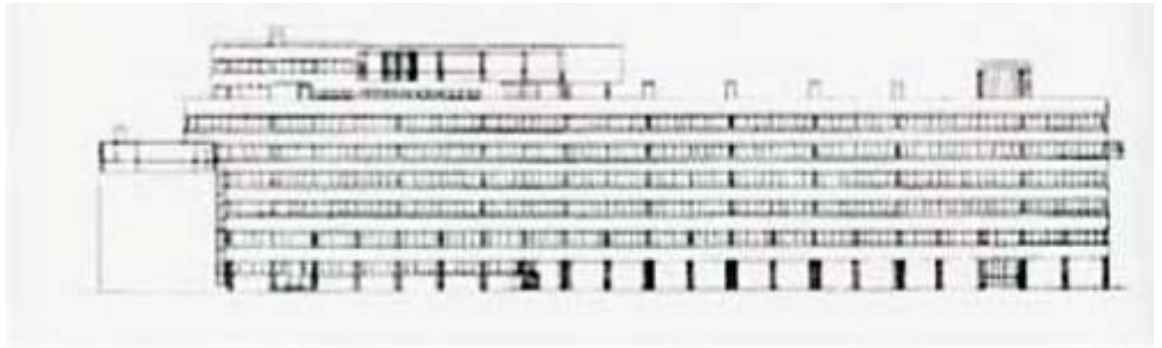
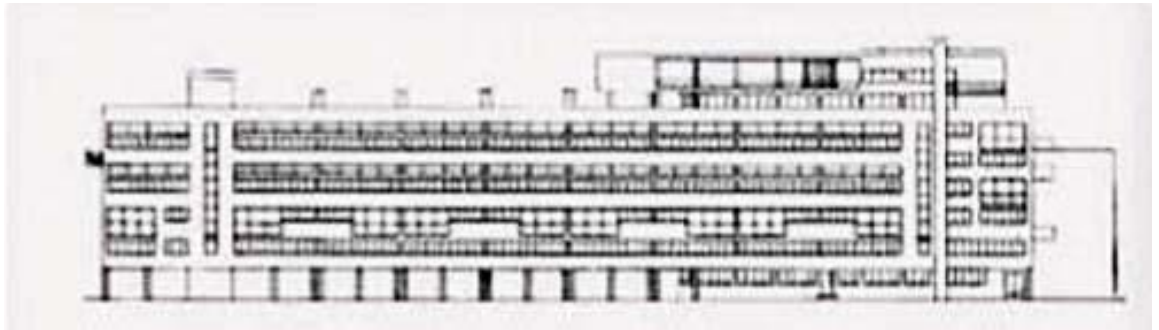
Ο *Le Corbusier*, ο οποίος μελέτησε το κτίριο κατά τις επισκέψεις του στη Σοβιετική Ένωση, μίλησε για τις πρωτοποριακές ιδέες του κτιρίου *Narkomfin*, και χρησιμοποίησε μια παραλλαγή των τύπων κατοικίας διπλού ύψους σε σχέδια της *Unité d'Habitation*, όπως θα δούμε παρακάτω. Η ιδέα του "κοινωνικού πυκνωτή" αναγνωρίστηκε επίσης από πολλούς αρχιτέκτονες. Ο ουτοπισμός και ο ρεφορμισμός της καθημερινής ζωής, που βρισκόταν πίσω από την ιδέα του κτιρίου έπεσε σε δυσμένεια σχεδόν αμέσως μόλις τελείωσε, εξαιτίας της συγκεντρωτικής εξουσίας του *Joseph Stalin*,

ο οποίος απέρριψε τις φεμινιστικές ιδέες που είχαν αναπτυχθεί μέχρι τότε. Στη δεκαετία του 1930, το ισόγειο, το οποίο αρχικά είχε αφιεθεί ελεύθερο με την *pilotis*, γέμισε με διαμερίσματα για να βοηθήσει στο σοβαρό στεγαστικό πρόβλημα της Μόσχας.

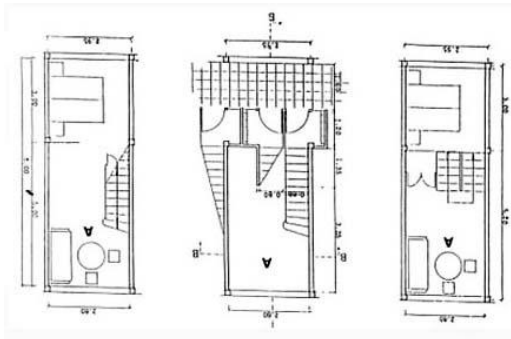
Το κτίριο στις μέρες μας βρίσκεται σε μια ερειπωμένη κατάσταση, παρόλο που εξακολουθεί να κατοικείται εν μέρει. Υπήρξαν διάφορες προτάσεις για να σωθεί το κτίριο, το οποίο βρίσκεται υπό την απειλή της κατεδάφισης και ανήκει σε μια περιοχή με ιδιαίτερα προσοδοφόρα ακίνητα. Από νομική άποψη, κάθε μονάδα κατοικίας στο κτίριο ιδιωτικοποιήθηκε από τους κατοίκους. Παρόλα αυτά, το δημαρχείο έχει σχεδόν τον απόλυτο έλεγχο πάνω στη μελλοντική τύχη του κτιρίου *Narkomfin*. Υπάρχει η πρόθεση να μετατραπεί σε ξενοδοχείο από τον *Alexey Ginsburg*, με τον περιορισμό που ισχύει για τα διατηρητέα κτίρια στη Ρωσία, ο οποίος απαγορεύει οποιοδήποτε σημαντικό ανασχεδιασμό των εσωτερικών τοίχων και των χωρισμάτων.

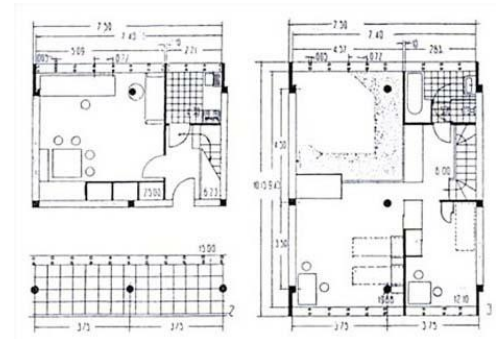
Εικόνα 58: Όψεις, *Narkomfin*, Μόσχα, 1928-32

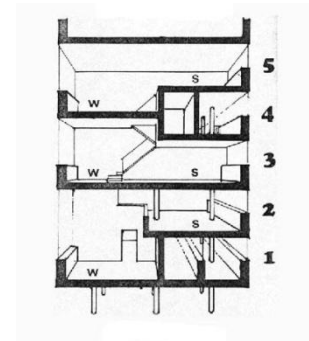
Εικόνα 59: Όψεις, Narkomfin, Μόσχα, 1928-32

Εικόνα 60: Κάτοψη κατοικίας τύπου f, Narkomfin

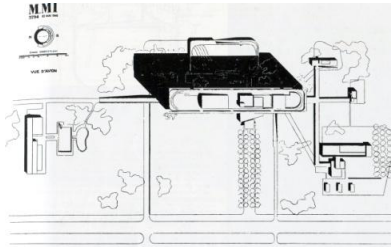
Εικόνα 61: Κάτοψη κατοικίας τύπου k, Narkomfin

Εικόνα 62: Τομή κατοικιών, Narkomfin

3.2.2 L' Unité d' Habitation, Le Corbusier, Μασσαλία, 1947-1952

Ένα άλλο παράδειγμα αποτελεί η *Unité d' Habitation* (*Housing Unit – Μονάδα Στέγασης*) στη Μασσαλία της Γαλλίας του *Le Corbusier*. Το 1947, ενώ η Ευρώπη εξακολουθεί να υφίσταται τις συνέπειες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ανατίθεται στον *Le Corbusier* να σχεδιάσει ένα "multi-family residential housing project", ένα σχέδιο στέγασης πολλών οικογενειών της Μασσαλίας, οι οποίες έχασαν τα σπίτια τους μετά από τις βομβιστικές επιθέσεις στη Γαλλία. Το έργο ολοκληρώθηκε το 1952 και ήταν το πρώτο από μια νέα σειρά έργων στέγασης για τον *Le Corbusier*, που επικεντρώθηκε στη συλλογική κατοίκηση σε μια "κατακόρυφη κηπούπολη - vertical garden city".⁴⁰

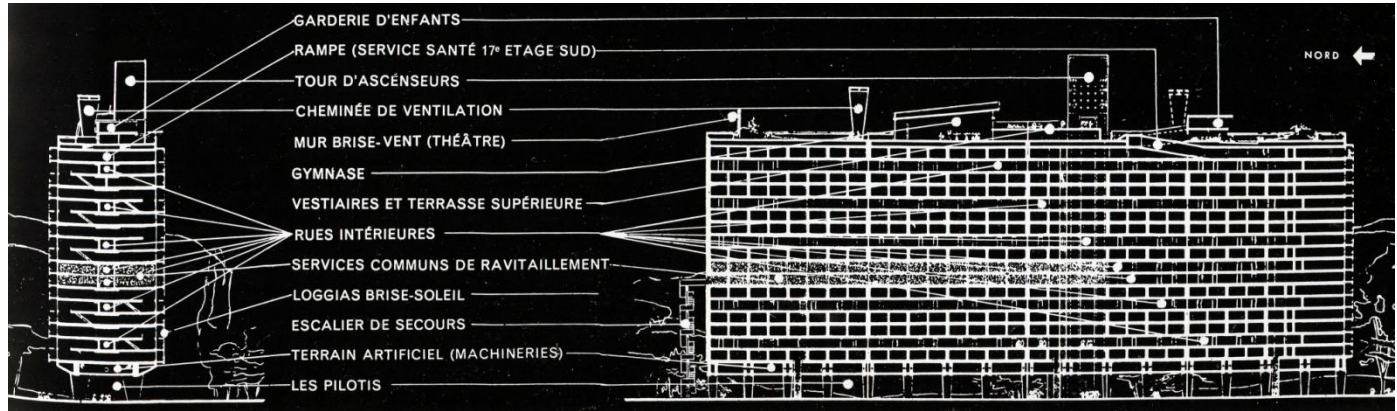
Εικόνα 63: *Unité d' Habitation*, *Le Corbusier*, Μασσαλία, 1947-52

⁴⁰ "Le Corbusier 1910-65", Willy Boesiger/Haus Girsberger, σελ.138

Η *Unité d' Habitation* έπρεπε να φιλοξενήσει περίπου 1.600 κατοίκους. Ο Le Corbusier σχεδίασε καθ' ύψος την κοινότητα κατοικιών που κάποιος θα μπορούσε να συναντήσει σε μια γειτονιά, με μικτής χρήσης, μοντερνιστικές κατοικίες. Η ιδέα της “κατακόρυφης κηπούπολης - vertical garden city” βασίστηκε στη μεταφορά της πολυτελούς κατοικίας μέσα σε ένα μεγαλύτερο όγκο, που επιτρέπει στους κατοίκους να έχουν το δικό τους ιδιωτικό χώρο, αλλά εκτός από αυτό θα μπορούν να ψωνίσουν, να φάνε, να γυμναστούν και να συγκεντρωθούν όλοι μαζί. Το συγκρότημα περιλαμβάνει εκτός των κατοικιών, κοινόχρηστες λειτουργίες όπως καταστήματα, γυμναστήριο, καθώς και παιδικό σταθμό στο δώμα. Αποτελεί πρόταση κατοίκησης για τις νέες γενιές της βιομηχανικής κοινωνίας. Ο Le Corbusier θα εφαρμόσει καινοτομίες και ως προς την κατασκευή και ως προς την οργάνωση των κατοικιών. Θα επιλύσει προβλήματα ηλιασμού και φωτισμού, χρησιμοποιώντας περσίδες από μπετόν. Θα χρησιμοποιήσει ανεξάρτητο σκελετό από μπετόν αρμέ, ενώ τα στοιχεία πλήρωσης θα προκατασκευαστούν. Έτσι, τα διαμερίσματα έρχονται και συρταρώνουν στον σκελετό. Θα οργανώσει τις εγκαταστάσεις του κτιρίου σε ενιαίο όροφο και θα προβλέψει την επισκεψιμότητά τους σε όλο το κτίριο.

Η τομή του κτιρίου παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Το κτίριο αποτελείται από 17 πατώματα, που αναπτύσσονται πάνω από μια pilotis. Στο δώμα οργανώνονται κοινόχρηστες λειτουργίες: υπαίθριος κινηματογράφος, γυμναστήριο, παιδικός σταθμός. Στον 7ο και 8ο όροφο υπάρχουν επίσης κοινόχρηστες χρήσεις, κυρίως καταστήματα. Έτσι, οι λειτουργίες που συνήθως τοποθετούνται στο ισόγειο των κτιρίων έχουν μετακινηθεί πιο ψηλά, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι του

κτιρίου αυτού να απολαμβάνουν τις λειτουργίες της πόλης μέσα στη δική τους μονάδα στέγασης μέσω του συλλογικού πνεύματος. Η *Unité d' Habitation* αποτελεί ουσιαστικά μια “πόλη μέσα στην πόλη - city within a city”, που είναι χωροταξικά, καθώς και λειτουργικά βελτιστοποιημένη για τους κατοίκους.⁴¹

Εικόνα 64: Τομές, *Unité d' Habitation*, Le Corbusier, Μασσαλία, 1947-52

⁴¹ “Le Corbusier 1910-65”, Willy Boesiger/Haus Girsberger, σελ.138

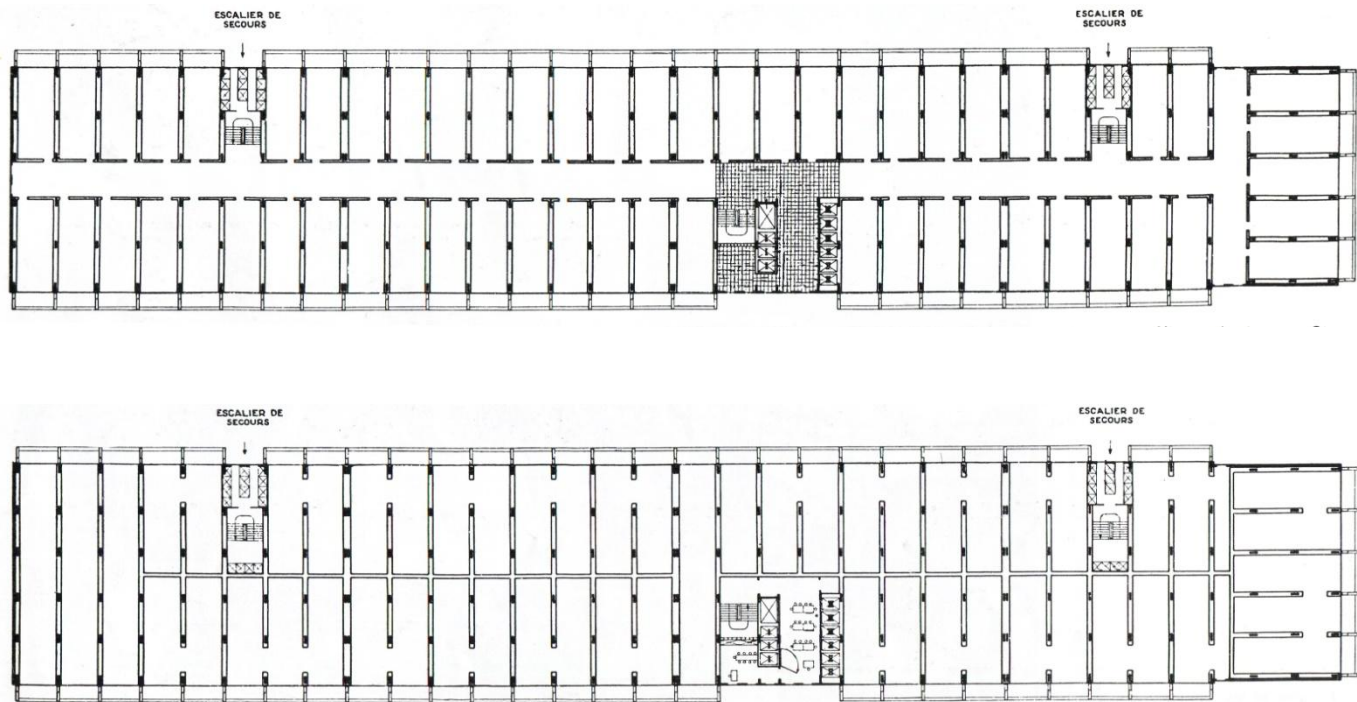
Αυτή η Μονάδα Στέγασης ήταν μια πρωτοποριακή ενσωμάτωση ενός συστήματος διανομής αγαθών και υπηρεσιών που παρέχουν ανεξάρτητη υποστήριξη στη μονάδα κατοικίας και ανταποκρίνεται στις ανάγκες των κατοίκων της και τη διασφάλιση της λειτουργικής αυτονομίας τους σε σχέση με το εξωτερικό. Αυτή η αυτονομία από τη φύση ήταν μια ανησυχία που άρχισε να εμφανίζεται στον 20^ο αιώνα, κατά την ανάλυση των αστικών φαινομένων και άρχισε να έχει αντίκτυπο στη σύγχρονη κοινωνία.

Μια από τις πιο ενδιαφέρουσες και σημαντικές πτυχές του κτιρίου αυτού είναι η χωρική οργάνωση των μονάδων κατοικίας. Σε αντίθεση με τα περισσότερα προγράμματα κατοικιών που έχουν ένα διάδρομο και τις μονάδες και στις δύο πλευρές, ο *Le Corbusier* σχεδίασε τις μονάδες ώστε να εκτείνονται από κάθε πλευρά του κτιρίου, καθώς επίσης και ένα χώρο με διπλό ύψος μειώνοντας έτσι τον αριθμό των απαιτούμενων διαδρόμων σε έναν κάθε τρεις ορόφους. Με τη μείωση των μονάδων και τον χώρο διπλού ύψους, ο *Le Corbusier* είναι σε θέση να τοποθετήσει αποτελεσματικά περισσότερες μονάδες κατοικίας στο κτίριο και δημιουργεί ένα σύστημα σύνδεσης των οικιστικών αυτών μονάδων. Σε κάθε άκρο της μονάδας κατοικίας υπάρχει ένα μπαλκόνι που προστατεύεται από ένα σύστημα σκίασης, το οποίο επιτρέπει τον εγκάρσιο εξαερισμό όλης της μονάδας, από τα στενά υπνοδωμάτια έως το χώρο διπλού ύψους, δίνοντας έμφαση σε ένα ανοικτό όγκο (*open volume*) παρά σε ένα ανοικτό σχέδιο (*open plan*).

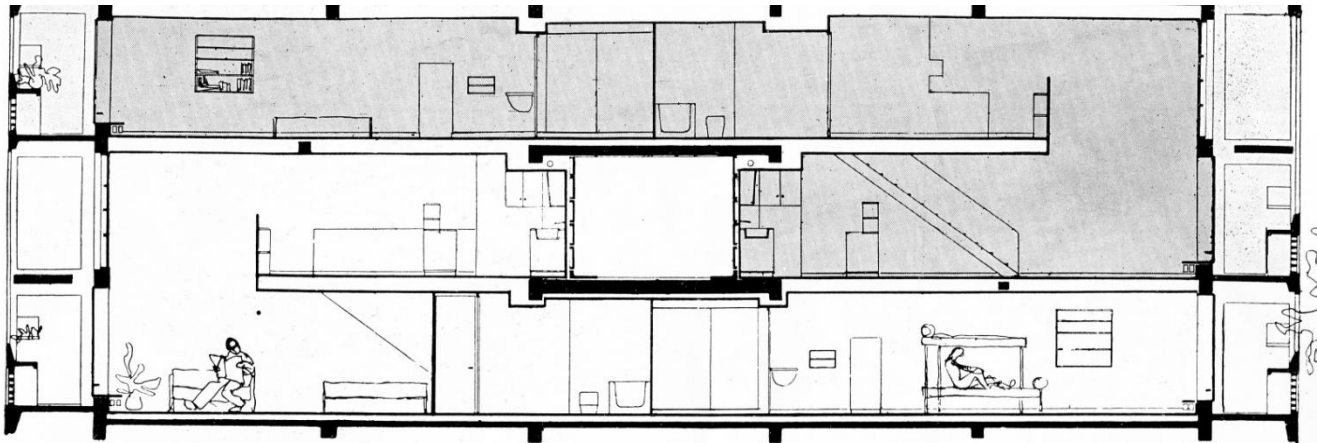
Συγκεκριμένα, το κτίριο οργανώνεται καθ' ύψος ανά τρεις ορόφους. Ο διάδρομος κατανομής στα διαμερίσματα βρίσκεται στον μεσαίο όροφο και βρίσκεται στο μέσο του πλάτους του κτιρίου. Κάθε διαμέρισμα αποτελείται από δύο στάθμες. Καταλαμβάνει μια ζώνη καννάβου στη μια πλευρά του εσωτερικού διαδρόμου και στον από πάνω ή από κάτω όροφο: τον αντίστοιχο κάνναβο αλλά σε όλο το πλάτος του κτιρίου. Έτσι, το διαμέρισμα γίνεται διαμπερές. Η διαμπερής στάθμη περιλαμβάνει τα ιδιωτικά δωμάτια, ενώ στη στάθμη του διαδρόμου κατανομής βρίσκεται το κοινό καθιστικό. Αυτός ο χώρος έχει σχέση παταριού ως προς το χώρο των γονιών, με αποτέλεσμα, στο διαμέρισμα που οργανώνεται κάτω από τον διάδρομο, να είναι περιορισμένος, σε αντίθεση με τον αντίστοιχο χώρο των γονιών. Στην περιοχή των παιδιών ο κάνναβος των 4,2 μ. διαιρείται στα δύο, ώστε κάθε παιδί να έχει τον ιδιωτικό του χώρο - ύπνο και αποθήκευση - ενώ στο τμήμα που εφάπτεται με την εξωτερική πλευρά του κτιρίου, ο χώρος με συρόμενο πέτασμα ενοποιείται, ώστε τα παιδιά να έχουν τη δυνατότητα ευρυχωρίας, όταν την χρειάζονται. Τα δωμάτια των παιδιών είναι εξαιρετικά επιμήκεις με αναλογία 1/3 (εκτός της περιοχής εισόδου, όπου ο νιπτήρας και οι ντουλάπες). Τα είδη υγιεινής των παιδιών είναι διαχωρισμένα μεταξύ τους ώστε να μπορούν να εξυπηρετούν ταυτόχρονα πολλά άτομα. Τα διαμερίσματα μπορούν να παραλάβουν από 2 έως 4 παιδιά. Η κουζίνα αποτελεί μια μικρή γωνιά στο καθιστικό και έλκει την καταγωγή της από τα γκισέ των παρισινών καφετειών, ώστε να ευθύνονται για την εξέλιξη των ιδεών του για τις μικρές κατοικίες. Από εκεί άλλωστε προέρχεται και η εμμονή του στα πατάρια που ανακουφίζουν ακόμα κι ένα μικρού εμβαδού χώρο.⁴²

⁴² "Le Corbusier 1910-65", Willy Boesiger/Haus Girsberger, σελ.144-145

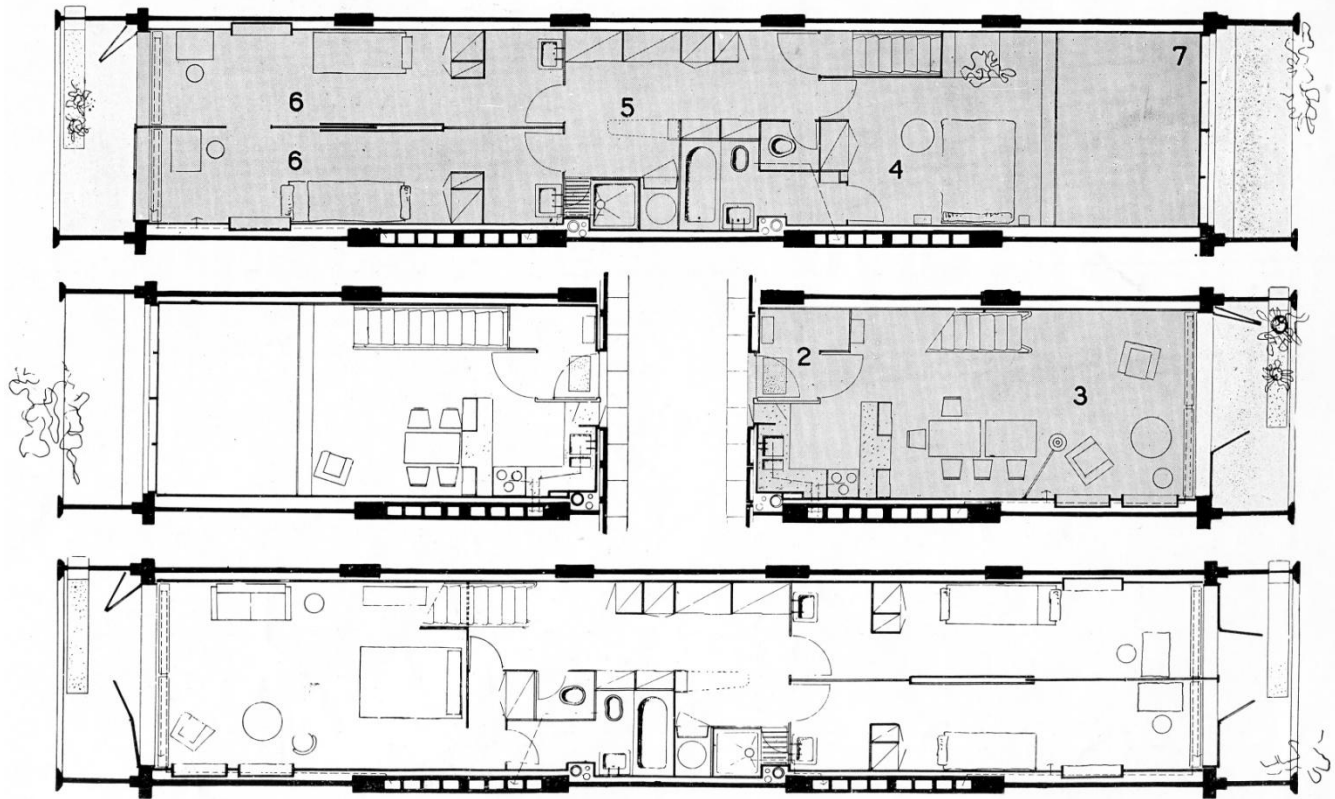
Τα διαμερίσματα επεκτείνονται σε βεράντες που διατρέχουν και στις δύο πλευρές το κτίριο. Οι όψεις έχουν εκτεταμένες τζαμαρίες και προσφέρουν τη δυνατότητα επέκτασης και ενοποίησης του εσωτερικού χώρου με τον υπαίθριο. Περσίδες από μπετόν ελέγχουν τον ηλιασμό των όψεων, που είναι προσανατολισμένες Α-Δ. Στη νότια άκρη του κτιρίου τα διαμερίσματα αλλάζουν κατεύθυνση και στρέφονται στο νότο. Ενώ το αντίστοιχο όριο του κτιρίου το βόρειο είναι τελείως κλειστό και το μόνο στοιχείο που εγγράφεται στη μπετονένια όψη είναι ένα κυκλικό κλιμακοστάσιο ασφαλείας που φτάνει έως τον 7ο όροφο, όπου οι κοινές λειτουργίες του κτιρίου. Το κτίριο θα αποτελέσει μοντέλο και θα εφαρμοστεί σε διαφορετικούς τόπους, όπως στη Νάντη και το Βερολίνο. Οι απόψεις του θα επικρατήσουν μεταπολεμικά και θα χαρακτηρίσουν τη σύγχρονη πολεοδομία. Παρόλα αυτά, σε αρχιτεκτονικό επίπεδο εξακολουθούν να είναι πρωτοπόρες και να λειτουργούν ως πρότυπα για το σχεδιασμό της κατοικίας.

Εικόνα 65: Κατόψεις τυπικών ορόφων, *Unité d'habitation*, Le Corbusier, Μασσαλία, 1947-52

Εικόνα 66: Τομή κατοικίας για οικογένεια με 2 ή 4 παιδιά, Unité d' Habitation, Le Corbusier, Μασσαλία, 1947-52

Εικόνα 67: Κατόψεις τυπικού διαμερίσματος, Unité d' Habitation, Le Corbusier, Μασσαλία, 1947-52

Ακόμα και το γεγονός ότι η *Unité d' Habitation* δεν έχει τις ίδιες ιδιότητες, όπως τα περισσότερα από τα έργα του *Le Corbusier*, εξακολουθεί να υπάρχει η αίσθηση της μηχανιστικής επιρροής, εκτός από τα πέντε χαρακτηριστικά σημεία της αρχιτεκτονικής του *Le Corbusier* το 1920. Για παράδειγμα, τα κτίρια μεγάλου όγκου στηρίζονται στην *pilotis* και επιτρέπουν ελεύθερα την κυκλοφορία, κήπους και κοινόχρηστους χώρους κάτω από το κτίριο. Το *roof garden* – πράσινη οροφή δημιουργεί το μεγαλύτερο κοινόχρηστο χώρο σε ολόκληρο το κτίριο και το ενσωματωμένο αίθριο στην πρόσοψη του συστήματος ελαχιστοποιεί την αντίληψη του ύψους του κτιρίου, ώστε να δημιουργήσει μια αφηρημένη ταινία - παράθυρο που τονίζει την οριζοντιότητα ενός τέτοιου μεγάλου κτιρίου.

Επίσης, είναι προφανές ότι οι μηχανιστικές επιρροές του *Le Corbusier* από άλλες βιομηχανίες δεν έχουν χαθεί στο σχεδιασμό. Η *Unité d' Habitation* είναι ογκώδης και μοιάζει με ατμόπλοιο, για το οποίο ο *Le Corbusier* έχει δείξει μεγάλο ενδιαφέρον. Ο τεράστιος αυτός όγκος φαίνεται να επιπλέει, τα οριζόντια παράθυρα μοιάζουν με παράθυρα καμπίνας πλοίου, ενώ το *roof garden* – πράσινη οροφή και τα γλυπτά του εξαιρεισμού μοιάζουν με το ανώτερο κατάστρωμα και τις καμινάδες. Ακόμα κι αν τα στοιχεία αυτά είναι αρκετά σχηματικά και ανοιχτά σε ερμηνείες που βασίζονται στην αντίληψη και την προοπτική, υπάρχει εγγενής σχέση μεταξύ των δύο.

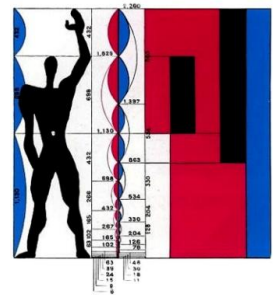
Αυτό το κτίριο αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά έργα του *Le Corbusier*, καθώς επίσης και μία από τις πιο καινοτόμες αρχιτεκτονικές λύσεις σε ένα κτίριο κατοικιών. Λέγεται ότι έχει επηρεάσει το μπρουταλιστικό στυλ με τη χρήση του σκυροδέματος (*beton-brut*). Έκτοτε, αποτελεί το παράδειγμα

προς μίμηση για τη δημόσια στέγαση σε όλο τον κόσμο. Ωστόσο, κανένα άλλο παράδειγμα δεν ήταν τόσο επιτυχές όσο η *Unité d' Habitation*, καθώς οι αναλογίες Modulor που ίδρυσε ο *Le Corbusier* κατά τη διάρκεια του έργου το έκαναν αξεπέραστο. Παρ' όλα αυτά, το πρώτο μεγάλης κλίμακας έργο του *Le Corbusier* έχει αποδειχθεί ότι είναι ένα από τα πιο σημαντικά του και άξιο μελέτης.

Συγκεκριμένα, το έργο αυτό ήταν η πρώτη ευκαιρία για να εφαρμοστούν οι θεωρίες του *Le Corbusier* σε μια κλίμακα που θα οδηγούσε στο σύστημα αναλογιών Modulor. Ταυτόχρονα, Αυτή η Μονάδα Στέγασης ήταν μια πρωτοποριακή ενσωμάτωση ενός συστήματος διανομής αγαθών και υπηρεσιών που παρέχουν ανεξάρτητη υποστήριξη στη μονάδα κατοικίας και ανταποκρίνεται στις ανάγκες των κατοίκων της και τη διασφάλιση της λειτουργικής αυτονομίας τους σε σχέση με το εξωτερικό. Αυτή η αυτονομία από τη φύση ήταν μια ανησυχία που άρχισε να εμφανίζεται στον 20^ο αιώνα, κατά την ανάλυση των αστικών φαινομένων και άρχισε να έχει αντίκτυπο στη σύγχρονη κοινωνία.

Με το δικό του σύστημα στέγασης ο *Le Corbusier* αντιτίθεται στην *des-urbanization* (από -αστικοποίηση). Τα κτίρια αυτά (ουρανοξύστες) θα μπορούσαν να ακολουθήσουν με ακρίβεια όλες τις υπηρεσίες της κοινότητας και να εκπληρώσουν το όνειρο της κηπούπολης (*garden city*), καθώς θα είχαν αρκετό ελεύθερο πράσινο χώρο γύρω τους.

Το 1950, ο Le Corbusier ανέπτυξε την έννοια του module, ένα νέο σύστημα των αναλογιών βασισμένο στην αναγέννηση, η οποία αντικαθιστά το παραδοσιακό μετρικό σύστημα. Αυτό το σύστημα μέτρησης είναι βασισμένο στις ενέργειες του ανθρώπου, αντίθετα με το δεκαδικό σύστημα. Σύμφωνα με τα λόγια του Le Corbusier, μια μηχανή, ένα γραφείο ή μια εφημερίδα είναι προέκταση του ανθρώπου. Και η αρχιτεκτονική και, κατά συνέπεια, κάθε αντικείμενο που δημιουργήθηκε από τον άνθρωπο, θα πρέπει να επηρεάζει τόσο το ψυχικό και συναισθηματικό επίπεδο του ανθρώπου αλλά και το σώμα του.

Εικόνα 68: Αναλογίες Modulor, Le Corbusier

Η *Unité d' Habitation* έχει τύχει κριτικής και αμφισβήτησης σε δύο κυρίως επίπεδα: στο επίπεδο της συλλογικής ζωής που επαγγέλταν και στο επίπεδο της αρχιτεκτονικής που πρότεινε. Το συγκρότημα αυτό λέγεται ότι απέτυχε στο επίπεδο της συλλογικότητας, διότι δεν κατάφερε να αποτελέσει τους τόπους μιας κοινότητας, η οποία θα λειτουργούσε συλλογικά για να αναδείξει την χρησιμότητα των κοινόχρηστων χώρων που περιείχε. Απέτυχε επίσης να γίνει αποδεκτό και

αισθητικά. Όντας δημιούργημα της πρωτοπορίας της αρχιτεκτονικής, πρότεινε μια γλώσσα ανοικτή στους κατοίκους για τους οποίους προορίζονταν, με αποτέλεσμα να κατοικείται σήμερα από αστούς διανοούμενους και καλλιτέχνες και όχι από εργάτες.

Συμπερασματικά, οι μονάδες κατοίκησης του *Le Corbusier*, αποτελούν την κατασκευή μιας μικρής κοινότητας, συνοψίζουν ιδέες αποσυμφόρησης του αστικού χώρου με φουτουριστικές προτάσεις περί πυκνότητας κατοίκησης και τεχνολογικής αντιμετώπισης με στόχο την υγιεινή, τη φύση, την αυτονομία. Ενοποιούν τις έννοιες που εκτυλίσσονται γύρω από την ιδέα του σύγχρονου τρόπου ζωής. Μετατρέπουν μια ιδέα της αρχιτεκτονικής σε προϊόν της λογικής, ένα εργαλείο για να οριοθετήσουν το κοινωνικό σύστημα ως ένα σύστημα της λογικής. Ενσωματώνουν τις αρχές της λειτουργικότητας και της οικονομίας, αναγνωρίζοντας την αρχιτεκτονική, προκειμένου να φέρουν το αστικό περιβάλλον και να προσφέρουν καλύτερες ευκαιρίες για ομάδες ανθρώπων. Η δημιουργία μιας νέας μηχανικής κίνησης, η οργάνωση των λειτουργιών, ο σχεδιασμός ενός ολοκληρωμένου συστήματος, αποτελούν δυνατότητες που χρησιμοποιούνται με πειθαρχημένο τρόπο και αντανakλούν την τεράστια επιθυμία να παρέμβουν στη διαδικασία της αρχιτεκτονικής και της σύγχρονης κοινωνίας.

Εικόνα 69: *Unité d' Habitation, Le Corbusier, Μασσαλία, 1947-52*

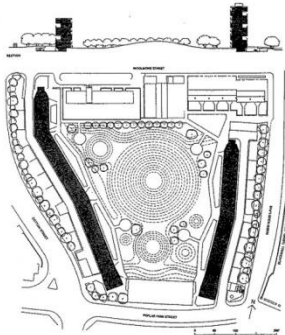

3.2.3 Robin Hood Gardens Housing Complex, Alison & Peter Smithson, Λονδίνο, 1966-1972

Το *Robin Hood Gardens* είναι ένα κοινωνικό συγκρότημα κατοικιών στο ανατολικό Λονδίνο στην κατοικημένη περιοχή Poplar. Σχεδιάστηκε από τους αρχιτέκτονες *Alison & Peter Smithson* και ολοκληρώθηκε το 1972 σε ένα υποβαθμισμένο αστικό περιβάλλον που αποτελείται από 210 κατοικίες για περίπου 700 κατοίκους για λογαριασμό της τοπικής αρχής. Τα μπρουταλιστικά κτίρια που σχεδιάστηκαν αποτελούν πρακτικό παράδειγμα των θεωριών των *Smithsons*.

Το οικιστικό αυτό συγκρότημα χτίστηκε στη μεταπολεμική Βρετανία ως σύμβολο της προόδου μετά τον πόλεμο. Πολλά κτίρια είχαν κτιστεί με σκυρόδεμα, όπως συνηθίζεται στο μπρουταλιστικό στυλ, όπως και έγινε στο συγκρότημα *Robin Hood Gardens*.

Εικόνα 70:
Robin Hood Gardens
Housing
Complex,
Alison & Peter
Smithson,
Λονδίνο,
1966-1972

Από τη δεκαετία του 1970 οι Βρετανοί αρχιτέκτονες *Alison & Peter Smithson* είχαν καθιερωθεί στον τομέα της αρχιτεκτονικής μετά τον πόλεμο και είχαν αναπτύξει σημαντικές θεωρίες. Προσέγγιζαν τη σύγχρονη αρχιτεκτονική με χαμηλό κόστος και εύκολα διαθέσιμα υλικά. Είχαν χαρακτηριστεί ότι ανήκουν στο μπρουταλιστικό κίνημα και κάθε κτίριό τους σχεδιάστηκε σύμφωνα με τη θέση του και τη χρήση του. Έτσι, δημιουργήθηκε η χρηστική αισθητική τους, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στη μορφή κτιρίων τους.

Το συγκρότημα κατοικιών *Robin Hood Gardens* χτίστηκε με πάνελ σκυροδέματος και αποτελείται από δύο οριζόντιες κατασκευές που περιλαμβάνουν συνολικά 213 διαμερίσματα. Υπάρχουν διαμερίσματα διαφορετικών τύπων και στα δύο κτίρια, τα οποία έχουν μια ελαφριά κλίση προς τα μέσα, για να αγκαλιάζουν τον αστικό κήπο που βρίσκεται μεταξύ τους. Προκειμένου να επιτραπεί η είσοδος σε περισσότερο νότιο φως, το ένα από τα δύο κτίρια αποτελείται από δέκα ορόφους, ενώ το άλλο από επτά. Ο κήπος στο κέντρο έχει έναν τεχνητό λόφο που δημιουργήθηκε από τα υπολείμματα της κατασκευής. Αυτός ο κοινόχρηστος χώρος για τους κατοίκους είναι πολύ σημαντικός, σύμφωνα με τους *Smithsons*, οι οποίοι είχαν πρόθεση να βελτιώσουν τη ζωή των ανθρώπων μέσω του σχεδιασμού. Το έργο αυτό ήταν η ευκαιρία τους για να αποδείξουν αυτό το όραμα της προοδευτικής κοινωνικής στέγασης - κατοίκησης.

Η περιοχή με τις κατοικίες εκτίθεται στην κίνηση από τις τρεις πλευρές. Η περιοχή έχει ως εκ τούτου οργανωθεί για να δημιουργήσει μια "stress-free" κεντρική ζώνη, προστατευμένη από το θόρυβο και την πίεση των γύρω δρόμων από τα ίδια τα κτίρια. Σε αυτή την ελεύθερη από το άγχος ζώνη δεν υπάρχει οποιαδήποτε κίνηση οχημάτων. Υπάρχει ένα ήσυχο, πράσινο κέντρο, στο οποίο έχουν

θέα όλες οι κατοικίες και το μοιράζονται. Ο λόφος είναι τεχνητός και σχηματίστηκε από τα συντρίμμια της κατεδάφισης και την ανασκαφή της περιοχής.⁴³

Εξαιτίας του γεγονότος ότι τα κτίρια μοιάζουν με τοίχο, δημιουργήθηκε ένας ειδικός τύπος κατοικίας, στον οποίο οι προσβάσεις και τα καθιστικά των κατοικιών έχουν τοποθετηθεί από την εξωτερική πλευρά, πλησιέστερα στο θόρυβο ενώ τα υπνοδωμάτια, οι τραπεζαρίες και οι κουζίνες στην εσωτερική πλευρά, μακριά από το θόρυβο. Εκτός από το ισόγειο που αποτελεί στέγαση για τους ηλικιωμένους, όλα τα διαμερίσματα είναι διώροφα, με την είσοδο στο επίπεδο των προσβάσεων, ενώ τα υπνοδωμάτια βρίσκονται είτε στον άνω ή κάτω όροφο. Τα παράθυρα των υπνοδωματίων από την πλευρά του κήπου ανοίγουν προς ένα χώρο που μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί ως ένα μπαλκόνι.⁴⁴

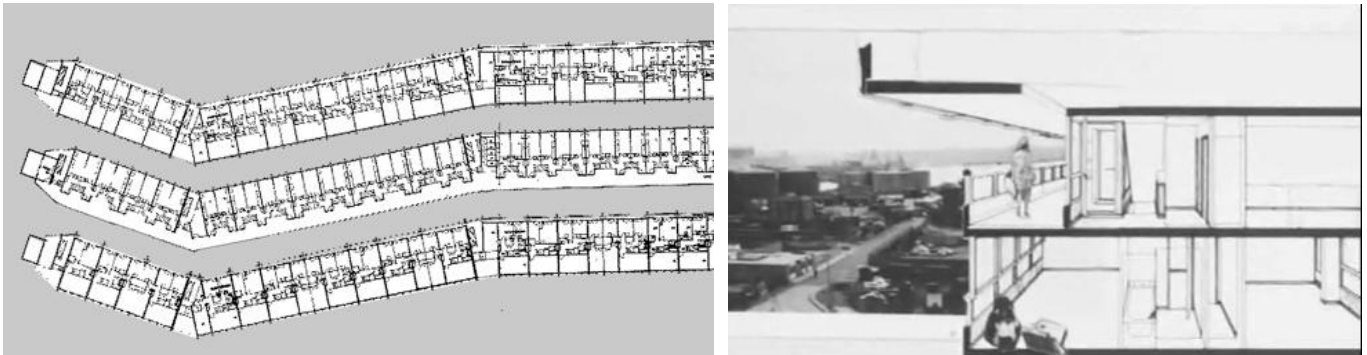
Ένα άλλο παράδειγμα των κοινωνικών προθέσεων των Smithsons έχει ενσωματωθεί μέσω της έννοιας "streets in the sky (δρόμοι στον ουρανό)". Ο τρίτος όροφος των κτιρίων περιλαμβάνει ένα ευρύ μπαλκόνι από σκυρόδεμα, που προεξέχει προς το κέντρο της περιοχής, με θέα στον κήπο. Τα μπαλκόνια έχουν αρκετά μεγάλη χωρητικότητα, για τους κατοίκους να περπατούν και τα παιδιά να

⁴³ "Alison + Peter Smithson", Marco Vidotto, σελ.122-127

⁴⁴ "Alison + Peter Smithson", Marco Vidotto, σελ.122-127

παίζουν και για τους αρχιτέκτονες που τα σχεδίασαν αποτελούν τη νέου τύπου “γειτονιά” των οικιστικών αυτών μονάδων.

Τελικά, το οικιστικό συγκρότημα *Robin Hood Gardens* πρόκειται για ένα αναμφισβήτητα σημαντικό κομμάτι της αρχιτεκτονικής ιστορίας της Μεγάλης Βρετανίας και ένα μνημείο του βρετανικού μοντερνισμού, καθώς ενσαρκώνει το ριζοσπαστικό όραμα των *Alison & Peter Smithson* για μια νέα μορφή κοινωνικής κατοίκησης, η οποία υπηρετεί την ιδέα της αποσυμφόρησης του αστικού χώρου και υλοποιεί τον νέο τύπο “γειτονιάς”, με σκοπό την καλύτερη ποιότητα ζωής των ανθρώπων σήμερα, όπου ο μεγάλος αριθμός του πληθυσμού στα αστικά κέντρα αποτελεί το βασικότερο πρόβλημα για την ποιότητα ζωής.

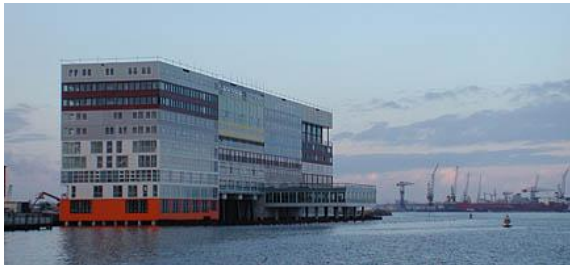
Εικόνα 71: Κατόψεις-τομή, *Robin Hood Gardens Housing Complex*, *Alison & Peter Smithson*, Λονδίνο, 1966-1972

Εικόνα 72: Robin Hood Gardens Housing Complex, Alison & Peter Smithson, Λονδίνο, 1966-1972

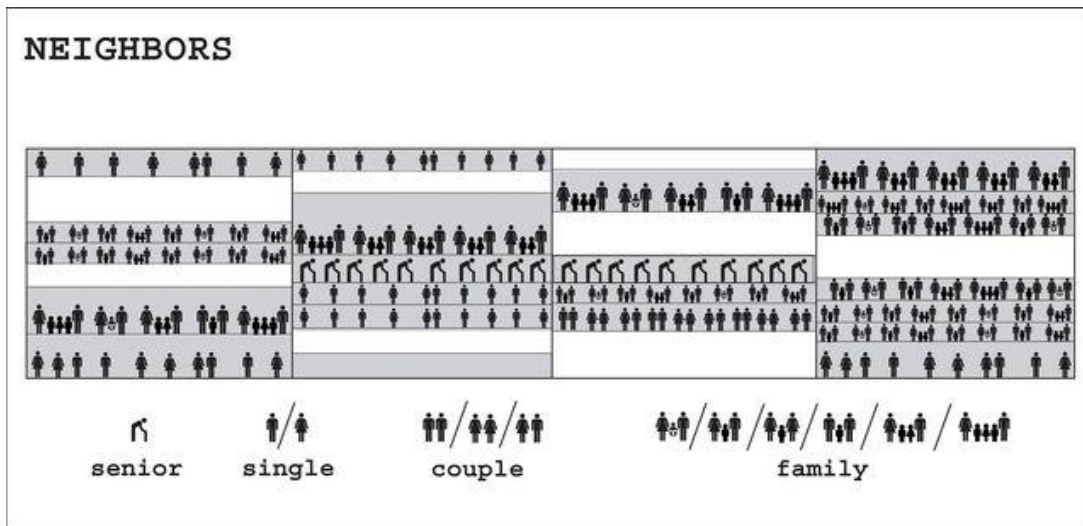
3.2.4 Silodam Apartment Building, MVRDV, Άμστερνταμ, 1995-2003

Στο δυτικό τμήμα του λιμανιού του Άμστερνταμ ξεκίνησε μία αστική δραστηριότητα πυκνώσης της πόλης και με σκοπό να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της αγοράς, ακόμα και σε μία από τις πιο ευάλωτες περιοχές. Το πρώην φράγμα με το κτίριο σιλό έπρεπε να μετατραπεί σε μια νέα γειτονιά, η οποία θα αποτελείται από ένα φράγμα με μια βυθισμένη μηχανή στάθμευσης, τα ανακαινισμένα παλιά σιλό κτίρια, φθηνές κοινωνικές κατοικίες, το υποβρύχιο ανάχωμα προστασίας για τα πλοία πετρελαίου, τα απαραίτητα βαθιά θεμέλια και τις προσωρινές "polder" κατασκευές (polder είναι ένα κομμάτι του εδάφους που περικλείεται από αναχώματα (εμπόδια) και αποτελεί μία τεχνητή υδρολογική οντότητα). Εξαιτίας του γεγονότος ότι αυτή η επιχείρηση θα ήταν πολύ δαπανηρή, ένα νέο μπλοκ κατοικιών στο τέλος του νέου φράγματος είχε ως στόχο να βοηθήσει στην πληρωμή της.

Εικόνα 73: Silodam Apartment Building, MVRDV, Άμστερνταμ, 1995-2003

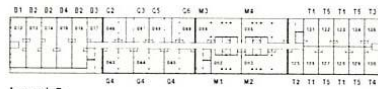
Οι αρχιτέκτονες προσπάθησαν να συμπεριλάβουν στο σχεδιασμό του κτιρίου αυτού όλους τους τύπους των ανθρώπων, ακόμα και με διαφορετικό κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, με σκοπό να αποτυπωθεί αυτή η διαφορετική κοινωνική δομή των ανθρώπων σε αυτό. Έτσι, αυτό το γεγονός είχε ως αποτέλεσμα, η μεταβαλλόμενη αγορά να προσεγγιστεί με μια σειρά διαφορετικών τύπων στέγασης. Η ζήτηση για μια μεγάλη ποικιλία των χώρων διαβίωσης αφενός οδήγησε σε διαφορετικούς τύπους, αλλά από την άλλη πλευρά, λειτούργησε ως αντίβαρο στην αυξανόμενη ατομικότητα.

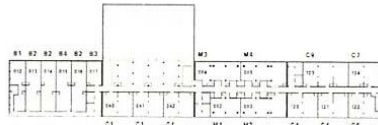
Εικόνα 74: Διάγραμμα
τύπων χρηστών,
Silodam Apartment
Building, MVRDV

Ένα μεικτό πρόγραμμα από 157 σπίτια (για αγορά ή ενοικίαση), γραφεία, χώρους εργασίας, εμπορικούς χώρους και δημόσιους χώρους, έπρεπε να οργανωθεί μέσα σε 20 μέτρα πλάτος και ύψους δέκα ορόφων αστικού χώρου. Οι κατοικίες αυτές διαφέρουν στο μέγεθος, στο κόστος και στην οργάνωση. Έτσι, μια σειρά από γειτονιές που αποτελούνται από 8 έως 10 σπίτια δημιουργούνται, συγκροτήματα κατοικιών, που περιβάλλουν ένα διάδρομο, ένα κήπο, μια γκαλερί και έναν προθάλαμο. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε κατοικίες με πανοραμική θέα στις δύο πλευρές, κατοικίες με διπλό ύψος, κατοικίες με αυλή, κατοικίες με θέα στο λιμάνι. Καθώς επίσης, υπάρχουν διαφορετικά είδη παραθύρων για να εκμεταλλευτούν όλες τις ιδιότητες του φωτός. Επιπλέον, οι οικονομικές απαιτήσεις είχαν ως αποτέλεσμα να διαφοροποιηθεί η πρόσοψη και οι εξωτερικοί χώροι στα υλικά.⁴⁵

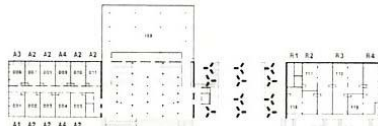
⁴⁵ “KM3, Excursions on capacities: MVRDV”, Maas Winy (επιμελητής έκδοσης), Joseph Victor (μεταφραστής), σελ. 962-971

Level 3

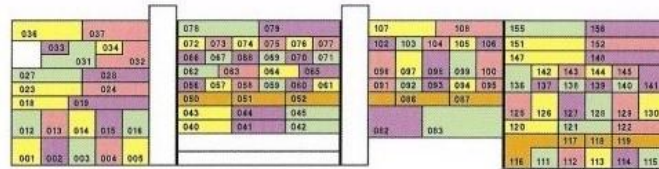
Level 2

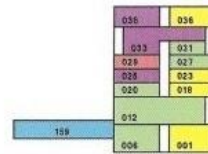
Level 1

Level 0

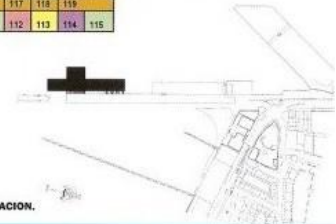

CORTE LONGITUDINAL.
DISPOSICION DE LAS UNIDADES.

CORTE TRANSVERSAL.
DISPOSICION DE LAS UNIDADES.

PLANO DE UBICACION.

Εικόνα 75: Κατόψεις-τομές, Silodam Apartment Building, MVRDV, Αμστερνταμ, 1995-2003

Αυτό το οικιστικό συγκρότημα οδήγησε τόσο σε πολιτικές όσο και οικονομικές διαπραγματεύσεις. Ως αποτέλεσμα, μία μη αναμενόμενη σειρά από ημιδημόσιες διαδρομές δημιουργήθηκε: από τις γκαλερί στη μία πλευρά του κτιρίου, μπορεί κανείς να περπατήσει μέσω σχισμών-κενών και διαδρόμων σε γκαλερί στην άλλη πλευρά του κτιρίου και πιο ψηλά. Συνδέοντας όλα τα σπίτια με τον προθάλαμο, το δημόσιο μπαλκόνι, το λιμάνι, το μπάρμπεκιου και τον κήπο, μια τρισδιάστατη γειτονιά δημιουργείται. Κυριολεκτικά, μετατράπηκε σε ένα “container” με κατοικίες, το οποίο συνδιαλέγεται με όλη τη γύρω περιοχή του λιμανιού. Ένας όγκος, που ωθείται εκτός του υπόλοιπου κτιρίου, φιλοξενεί το εστιατόριο. Το φράγμα έχει καμφθεί μέσω του όγκου. Δημιουργεί μια δημόσια πλατεία, με πανοραμική θέα πάνω από το ποτάμι, με αποτέλεσμα να αντισταθμίζει την απώλεια της οπτικής του πρώην φράγματος. Κάτω από αυτό το δημόσιο μπαλκόνι υπάρχει ένα γραφείο με την ίδια υπέροχη θέα.

Τελικά, το οικιστικό συγκρότημα *Silodam*, αποτελεί την κατασκευή μιας μικρής κοινότητας, συνοψίζοντας τις ιδέες της αποσυμφόρησης του αστικού χώρου, όπως αναφέραμε και στα προηγούμενα παραδείγματα, με προτάσεις περί πυκνότητας κατοίκησης, τεχνολογικής αντιμετώπισης και δημιουργίας νέων τύπων “γειονιάς” και συλλογικών δημόσιων χώρων με στόχο την αυτονομία της κοινότητας, την ύπαρξη πνευματικής, καλλιτεχνικής και κοινωνικής έρευνας στην κοινότητα, ως μια απόπειρα να εργαστεί η πόλη για την “ανθρώπινη ενότητα” και τη “μεταμόρφωση της συνείδησης”, απαντώντας, παράλληλα, στα τρέχοντα προβλήματα της συνεχώς μεταβαλλόμενης αγοράς.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Φτάνοντας στα συμπεράσματα, συνοψίζουμε πως επιχειρήσαμε μέσα από αυτή την ερευνητική εργασία να εξετάσουμε μία άλλη διάσταση της κατοικίας μέσα από την κλίμακα της πόλης, καθώς οι μεγάλες οικονομικές αλλαγές των τελευταίων ετών, οδήγησαν σε νέες σκέψεις για την κατοικία, που αναθεωρούν και επανεξετάζουν τη σχέση της με το κοινωνικό σύνολο.

Επιχειρήσαμε να κατανοήσουμε τη σημερινή κατάσταση στον τομέα της συλλογικής κατοίκησης και τα αίτια που οδήγησαν τους ανθρώπους σήμερα μέσα από μια κοινή προσπάθεια να διαμορφώσουν νέες μορφές οργάνωσης, νέες αρχές και νέους τρόπους ζωής. Αυτή η γενική στροφή προς τη συλλογική κατοίκηση, με έμφαση στη δημιουργία συλλογικών κοινοτήτων, μας οδήγησε στην ανάλυση των εννοιών της κατοίκησης, της συλλογικής κατοίκησης και του τόπου.

Επιπλέον, μέσα από την σύντομη ιστορική αναδρομή, διαπιστώσαμε πως βασικό μέλημα στο σχεδιασμό των πόλεων ήταν η θέση της κατοικίας στο κοινωνικό σύνολο και οι κοινωνικοί επιστήμονες άρχισαν να ασχολούνται συστηματικά με το κοινωνικό φαινόμενο στην πόλη στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα.

Εντοπίσαμε χαρακτηριστικά σε κοινότητες κατοικιών, όπως: η έμφαση στην αυτοσυντήρηση της κοινότητας από τις γεωργικές δραστηριότητες, η ισότητα όλων αυτών που συμμετέχουν, καθώς

και το γεγονός ότι όλα τα κτίρια της κοινότητας είναι κοινόχρηστα, η έμφαση στις αρχές της βιωσιμότητας του περιβάλλοντος και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, αρχές σύμφωνα με τις οποίες πνευματική, καλλιτεχνική και κοινωνική έρευνα λαμβάνουν χώρα στην κοινότητα, τα οποία αποτελούν μια απόπειρα να ανακαλυφθεί ο ιδανικός συνδυασμός της αρχιτεκτονικής και της οικολογίας, καθώς επίσης και μια απόπειρα για να εργαστεί η πόλη για την “ανθρώπινη ενότητα” και τη “μεταμόρφωση της συνείδησης”.

Προσεγγίσαμε και αναλύσαμε προτάσεις που προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τη κοινωνική διάσταση της κατοικίας μέσα από το συλλογικό και παρατηρήσαμε ότι ακολουθούν τις καινοτομίες της εποχής τους με σκοπό να δώσουν λύσεις στα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί και να αντιμετωπίσουν την κοινωνική πραγματικότητα της υπερπλήρους σοσιαλιστικής πόλης. Η δομή τους είναι σχεδιασμένη έτσι ώστε να ενεργεί ως “κοινωνικός πυκνωτής”. Σχεδιάζονται νέοι τύποι κατοικιών με βάση την εμπειρία της πραγματικής ζωής, καθώς και δημόσιοι κοινόχρηστοι χώροι. Δημιουργούνται “πόλεις μέσα στις πόλεις”, οι οποίες είναι χωροταξικά, καθώς και λειτουργικά βελτιστοποιημένες για τους κατοίκους και ενσωματώνουν ένα σύστημα διανομής αγαθών και υπηρεσιών που παρέχουν ανεξάρτητη υποστήριξη στη μονάδα κατοικίας και ανταποκρίνονται στις ανάγκες των κατοίκων τους και στη διασφάλιση της λειτουργικής αυτονομίας τους σε σχέση με το εξωτερικό.

Αυτές οι συλλογικές κοινότητες μαζικής κατοίκησης συνοψίζουν ιδέες αποσυμφόρησης του αστικού χώρου με φουτουριστικές προτάσεις περί πυκνότητας κατοίκησης και τεχνολογικής αντιμετώπισης με στόχο την υγιεινή, τη φύση, την αυτονομία. Ενοποιούν τις έννοιες που εκτυλίσσονται γύρω από την ιδέα του σύγχρονου τρόπου ζωής. Μετατρέπουν μια ιδέα της αρχιτεκτονικής σε προϊόν της λογικής, ένα εργαλείο για να οριοθετήσουν το κοινωνικό σύστημα ως ένα σύστημα της λογικής. Ενσωματώνουν τις αρχές της λειτουργικότητας και της οικονομίας, αναγνωρίζοντας την αρχιτεκτονική, προκειμένου να φέρουν το αστικό περιβάλλον και να προσφέρουν καλύτερες ευκαιρίες για ομάδες ανθρώπων. Η δημιουργία μιας νέας μηχανικής κίνησης, η οργάνωση των λειτουργιών, ο σχεδιασμός ενός ολοκληρωμένου συστήματος, αποτελούν δυνατότητες που χρησιμοποιούνται με πειθαρχημένο τρόπο και αντανακλούν την τεράστια επιθυμία να παρέμβουν στη διαδικασία της αρχιτεκτονικής και της σύγχρονης κοινωνίας. Επιπλέον, υλοποιούν τον νέο τύπο “γειτονιάς”, με σκοπό την καλύτερευση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων σήμερα, όπου ο μεγάλος αριθμός του πληθυσμού στα αστικά κέντρα αποτελεί το βασικότερο πρόβλημα για την ποιότητα ζωής, λαμβάνοντας υπόψη τους το διαφορετικό κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο των ανθρώπων, με σκοπό να αποτυπωθεί αυτή η διαφορετική κοινωνική δομή των ανθρώπων σε αυτές.

Είναι προφανές, λοιπόν, πως η κατοίκηση στην πόλη είναι και θα είναι ένα από τα σημαντικότερα, όχι μόνο αρχιτεκτονικά, αλλά και κοινωνικά ζητήματα. Τι είναι αυτό που χρειάζεται ο κάτοικος της πόλης για να βελτιώσει τις συνθήκες ζωής του; Από τη μια έχουμε μια τάση φυγής από τα αστικά

κέντρα και από την άλλη τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και του αστικού τοπίου. Το σημαντικότερο όμως που συνδυάζει τα δύο παραπάνω είναι η μεταφορά ενός παραδοσιακού τρόπου ζωής στα αστικά κέντρα, με τη δημιουργία κοινοτήτων, γειτονιών, όπου η κατοίκηση είναι συλλογική και οι άνθρωποι μέσα από μια κοινή προσπάθεια καταφέρνουν να διαμορφώσουν νέες μορφές οργάνωσης, νέες αρχές και νέους τρόπους ζωής.

ΒΙΒΛΙΑ

Boesiger, W., & Gisberger, H. (1999). *Le Corbusier 1910-65*. Basel: Birkhäuser: Publishers for Architecture.

Hall, K. B., & Porterfield, G. A. (2001). *Community by design-new urbanism for suburbs and small communities*. McGraw-Hill Companies.

Hoepfner, W. (2005). *Ιστορία της κατοικίας, 5000 π.Χ.-500 μ.Χ.* University studio press.

Lodder, C. (1983). *Russian Constructivism*. New Haven: Yale University Press.

Meyer, E. d. (1995). *The work of Antonio Sant'Elia: retreat into the future*. New Haven: Yale University.

Norberg, S. C. (1980, ελληνική έκδοση:2009). *Genius loci: το πνεύμα του τόπου*. Αθήνα: ΕΜΠ.

OCED. (1996). *Strategies for housing and social integration in cities / Organization for Economic Co-operation and Development*. Paris: OCED.

Pawlowski, C., & Σταθακόπουλος, Π. (. (1983). *Tony Garnier, η βιομηχανική πόλη: η αρχή της λειτουργικής πολεοδομίας*. Αθήνα: Κ.Καραγκούνης.

Porphyrios, D. (1984). *Leon Krier-Houses, palaces, cities*. Architectural design.

Segantini, M. A. (2008). *Contemporary housing*. Milano: Skira.

Vidotto, M. (1997). *Alison + Peter Smithson*. Barcelona: Gustavo Gili.

Watkin, D., Κουρεμένος, Κ., & Τουρνικιώτης, Π. (2009). *Ιστορία της δυτικής αρχιτεκτονικής*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Winy, M. (., & Victor, J. (. (2005). *KM3, Excursions on capacities: MVRDV*. Barcelona: ACTAR.

ΓΣΕΕ, Ο. Ε. (1999). *Η κοινωνική κατοικία στην Ελλάδα και οι προοπτικές της*. Αθήνα: Οργανισμός εργατικής κατοικίας.

Δεκαβάλλας, Κ. (2008). *Κωνσταντίνος Δεκαβάλλας = Constantin Decanalla : από τη μεγάλη κλίμακα στη μικρή : from large to small scale*. Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη.

Δημητρέλης, Λ.-Δ. (1985). *Ιστορική εξέλιξη της κατοικίας*. Οργανισμός Δημητρέλη.

Κοσμόπουλος, Π. Ι. (1974). *Οικισμός και ιδεολογικές δομές*. Αθήνα: Ανώτατη Σχολή Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, Έδρα Πολεοδομίας .

Κοτιώνης, Ζ. (2012). *Πληθοδομές-Multidomes, το πλήθος, τα κοινά και η αρχιτεκτονική*. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας.

Κύρτσης, Α.-Α. (2006). *Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης : κείμενα, σχέδια, οικισμοί*. Αθήνα: Ίκαρος.

Λάββας, Γ. Π. (2002). *Επίτομη ιστορία της αρχιτεκτονικής: με έμφαση στον 19ο και 20ο αιώνα*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Λαζαρίδης, Π. Γ. *Πόλη κατοικία αρχιτεκτονική : Κανδύλης, Josic, Woods*. Αθήνα: Παρατηρητής .

Λέφας, Π. (2008). *Αρχιτεκτονική και κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas*. Πλέθρον.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2002). *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο λεξικολογίας.

Πολυδωρίδης, Ν. *Ειδικά κεφάλαια πολεοδομίας: κατοικία*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.

Πολυδωρίδης, Ν. (2007). *Πόλη και πολεοδομία-βασικές έννοιες*. Πάτρα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις.

Σταυρίδης, Σ. (2006). *Μνήμη και εμπειρία του χώρου*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Φατούρος, Δ. Α., Παπαδόπουλος, Λ., & Τεντοκάλης, Β. (1979). *Μελέτες για την κατοικία στην Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Φιλλιπίδης, Δ. (1984). *Νεοελληνική αρχιτεκτονική : αρχιτεκτονική θεωρία και πράξη (1830-1980) σαν αντανάκλαση των ιδεολογικών επιλογών της νεοελληνικής κουλτούρας*. Αθήνα: Μέλισσα.

ΑΡΘΡΑ

McMillan David W., Chavis George David M. *Sense of community: a definition and theory*. Peabody College of Vanderbilt University.
(<http://communities.autodesk.com/india/sites/default/files/secure/docs/McMillanChavis---psychological-Sense-of-community.pdf>)

Koolhaas Rem, "Towards the contemporary city", Design book review 17, 1989
(<http://stuff.mit.edu/afs/athena/course/4/4.163j/BOSTON%20SP%202011%20STUDIO/Urban%20Design%20Docs/03.%20Urban%20Design%20Reader/Koolhaas%20Toward%20the%20Contemporary%20City.pdf>)

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

<http://projets-architecte-urbanisme.fr/barcelone-plan-cerda/>

<http://arttattler.com/architecturephotographyanditalianmodernism.html>

http://en.wikipedia.org/wiki/Shukhov_Tower

<http://www.toptenz.net/top-10-experimental-towns-and-communes.php>

http://en.wikiarquitectura.com/index.php/Narkomfin_Building

http://en.wikiarquitectura.com/index.php/Unite_d%C2%B4habitation_of_Marseille

http://en.wikiarquitectura.com/index.php/Robin_Hood_Gardens

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνες 1-9: Πολυδωρίδης, Ν. (2007). *Πόλη και πολεοδομία-βασικές έννοιες*. Πάτρα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις.

Εικόνα 10: Hoerfner, W. (2005). *Ιστορία της κατοικίας, 5000 π.Χ.-500 μ.Χ.* University studio press.

Εικόνες 11-12: Πολυδωρίδης, Ν. (2007). *Πόλη και πολεοδομία-βασικές έννοιες*. Πάτρα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις.

Εικόνες 13-14: Hoerfner, W. (2005). *Ιστορία της κατοικίας, 5000 π.Χ.-500 μ.Χ.* University studio press.

Εικόνες 15-23: Πολυδωρίδης, Ν. (2007). *Πόλη και πολεοδομία-βασικές έννοιες*. Πάτρα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις.

Εικόνα 24: <http://projets-architecte-urbanisme.fr/barcelone-plan-cerda/>

Εικόνα 25: Πολυδωρίδης, Ν. (2007). *Πόλη και πολεοδομία-βασικές έννοιες*. Πάτρα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις.

Εικόνα 26: Hall, K. B., & Porterfield, G. A. (2001). *Community by design-new urbanism for suburbs and small communities*. McGraw-Hill Companies.

Εικόνα 27: Pawlowski, C., & Σταθακόπουλος, Π. (. (1983). *Tony Garnier, η βιομηχανική πόλη: η αρχή της λειτουργικής πολεοδομίας*. Αθήνα: Κ.Καραγκούνης.

Εικόνες 28-30: Πολυδωρίδης, Ν. (2007). *Πόλη και πολεοδομία-βασικές έννοιες*. Πάτρα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις.

Εικόνα 31: Meyer, E. d. (1995). *The work of Antonio Sant'Elia: retreat into the future*. New Haven: Yale University.

Εικόνες 32-33: <http://arttattler.com/architecturephotographyanditalianmodernism.html>

Εικόνες 34, 36: http://el.wikipedia.org/wiki/Ρώσικη_Πρ_ωτοπορία

Εικόνα 35: http://en.wikipedia.org/wiki/Shukhov_Tower

Εικόνες 37-39: Lodder, C. (1983). *Russian Constructivism*. New Haven: Yale University Press.

Εικόνες 40-42: Πολυδωρίδης, Ν. (2007). *Πόλη και πολεοδομία-βασικές έννοιες*. Πάτρα: Πανεπιστημιακές εκδόσεις.

Εικόνες 43-45: Hoerfner, W. (2005). *Ιστορία της κατοικίας, 5000 π.Χ.-500 μ.Χ.* University studio press.

Εικόνες 46-49: Λέφας, Π. (2008). *Αρχιτεκτονική και κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas*. Πλέθρον.

Εικόνες 50-56: <http://www.toptenz.net/top-10-experimental-towns-and-communes.php>

Εικόνες 57-62: http://en.wikiarquitectura.com/index.php/Narkomfin_Building

Εικόνες 63-67: Boesiger, W., & Gisberger, H. (1999). *Le Corbusier 1910-65*. Basel: Birkauer: Publishers for Architecture.

Εικόνες 68-69: http://en.wikiarquitectura.com/index.php/Unite_d%C2%B4habitation_of_Marseille

Εικόνες 70-71: Vidotto, M. (1997). *Alison + Peter Smithson*. Barcelona: Gustavo Gili.

Εικόνα 72: http://en.wikiarquitectura.com/index.php/Robin_Hood_Gardens

Εικόνες 73-74-75: Winy, M. (., & Victor, J. (. (2005). *KM3, Excursions on capacities: MVRDV*. Barcelona: ACTAR.